

Annamari Tuominen

YK:N VAMMAISTEN OIKEUKSIEN YLEISSOPIMUKSEN RATIFIOINTIPROSESSI SUOMESSA

Asiantuntijoiden näkemyksiä vammaispoliittisen kentän
muutoksista osallisuuden ja yhdenvertaisuuden
edistämiseksi

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Porin yksikkö
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

TUOMINEN ANNAMARI: YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointiprosessi Suomessa. Asiantuntijoiden näkemyksiä vammaispoliittisen kentän muutoksista osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto, Porin yksikkö

Sosiaalipolitiikka

Huhtikuu 2019

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on vaikuttanut Suomen vammaispoliittiseen kenttään. Tavoitteena on selvittää, miten asiantuntijat hahmottavat kansallisen ratifiointiprosessin ja millaisia tavoitteita he näkevät Suomen vammaispolitiikalle, jotta vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta saataisiin edistettyä. Tutkielmassa keskitytään käsittelemään asiantuntijoiden näkemyksiä aiheesta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä käytetään osallisuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteitä.

Tutkimustehtävänäni on 1) tutkia, millaisten teemojen kautta asiantuntijat hahmottavat YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointiprosessia Suomessa ja 2) selvittää, millaisia tavoitteita asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tutkimusaineisto koostuu asiantuntijahaastatteluista, jotka toteutettiin kesällä 2018. Asiantuntijoina haastateltiin kolmea henkilöä YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon ja seurannan eri tahoilta. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina yksilöhaastatteluina. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Tutkimustulokset esitetään kvalitatiivisessa eli laadullisessa muodossa.

Tutkimustulosten mukaan kansainvälisyys ja globaalius ilmenevät asiantuntijoiden puheessa erityisesti YK:n vammaisopimuksen kansallista prosessia vauhdittaneena tekijänä. Kansainvälisen sopimuksen nähdään toimineen eräänlaisena painostuksena Suomelle ja sillä nähdään olevan suoria vaikutuksia kansalliseen sosiaalipolitiikkaan. Asiantuntijat hahmottavat kansallista ratifiointiprosessia teemojen mukaan, joita ovat Suomen lainsäädännön muutokset, poliittisten rakenteiden muutokset, yhteiskunnan asennemuutokset ja vammaisten henkilöiden tietoisuuden kasvu omista oikeuksistaan. Asiantuntijoiden puheessa ilmenee myös heidän näkemyksiään kansalliseen muutosprosessiin liittyneistä onnistumisista ja haasteista. Vammaisten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle tavoitteiksi vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden edistämisen, johon liittyy myös merkittävänä teemana esteettömyys ja saavutettavuus. Asiantuntijat toivoivat myös enemmän konkreettisia toimenpiteitä sekä seurantatiedon keräämistä.

Tutkimustulokset osoittavat, että asiantuntijoiden näkemysten mukaan kyseessä on merkittävä yhteiskunnallinen muutosprosessi, joka on vaikuttanut niin kansalliseen lainsäädäntöön, poliittisiin rakenteisiin, yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin kuin myös vammaisten henkilöiden tietoisuuden kasvuun omista oikeuksistaan.

Avainsanat: ihmisoikeudet, osallisuus, vammaispolitiikka, vammaisuus, yhdenvertaisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

TUOMINEN ANNAMARI: The ratification process of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Finland. Experts' views on changes in disability policy to promote inclusion and equality.

Master's Thesis

Tampere University, Unit of Pori

Social Policy

April 2019

This Master's Thesis examines the views of experts on how the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities has influenced Finland's field of disability policy. The aim is to reveal how these experts perceive the national ratification process and what goals they seek for the Finnish disability policy in order to promote the inclusion and equality of persons with disabilities. This thesis focuses on the experts' views on the subject. The concepts of inclusion and equality are used as the theoretical framework for research.

My research mission is 1) to examine the themes through which experts perceive the process of ratifying the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and 2) to find out what goals the experts set for the Finnish disability policy in order to promote the inclusion and equality of persons with disabilities. The research is based on interviews with experts conducted in the summer of 2018. Three persons involved in the implementation and monitoring process of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities were interviewed. These interviews were conducted in a semi-structured manner on an individual basis. The material has been studied using content analysis. The research results are presented in a qualitative form.

According to the results of the research, internationalism and globalization are seen by the experts' as both a catalyst and incentive for Finland to implement the objectives of the UN Convention on Disability. The international convention has put pressure on Finland and has had a direct impact on national social policy. Experts foresee many potential benefits within the national ratification process through themes: changes in Finnish legislation, changes in political structures, changes in social attitudes, and an increased awareness in persons with disabilities regarding their own rights. The experts' opinions also reveal their views on the successes and challenges associated with the process of making national changes. In order to promote the inclusion and equality of persons with disabilities, experts believe that the Finnish disability policy should be promoting the societal inclusion of persons with disabilities as well as a major theme of accessibility. Experts also desire more concrete measures and the collection of follow-up information.

The results of the research states that, according to experts, this is a process involving major social change that has affected national legislation, political structures, attitudes in society, and has increased the awareness in disabled persons about their rights.

Key words: disability, disability policy, equality, human rights, inclusion

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
2 Kansallinen muutosprosessi vammaispoliittisessa kentässä	4
2.1 Suomen vammaispolitiikka: ensiaskeleista kohti yhdenvertaista Suomea.....	4
2.1.1 Vammaisuus: lääkinnällisestä näkökulmasta kohti oikeuksia painottavaa lähestymistapaa	4
2.1.2 Suomen vammaispolitiikan historiaa.....	9
2.1.3 Suomen vammaispolitiikka tänään	12
2.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista	15
2.2.1 YK:n vammaissopimuksen synty	16
2.2.2 YK:n vammaissopimuksen prosessi Suomessa	18
2.3 Hyvinvointivaltion muutosprosessit.....	20
2.3.1 Hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan muutosprosessit	21
2.3.2 Globaali maailma – Ylikansalliset käytännöt osana kansallista muutosprosessia.....	23
3 Osallisuus ja yhdenvertaisuus	27
3.1. Osallisuus	27
3.1.1 Osallisuuden käsitteitä ja yhteiskunnallisia näkökulmia osallisuuteen	28
3.1.2 Osallisuus vammaisia henkilöitä koskevana ihmisoikeuskysymyksenä	31
3.2. Yhdenvertaisuus	33
3.2.1 Yhteiskuntapoliittisia näkökulmia yhdenvertaisuuteen	33
3.2.2 Yhdenvertaisuus vammaisia henkilöitä koskevana ihmisoikeuskysymyksenä	35
4 Tutkimusasetelma, metodit ja toteutus.....	39
4.1 Tutkimusasetelma ja tutkimustehtävät	39
4.2 Tutkimusaineisto	40
4.3 Tiedonhankinta ja tutkimusmenetelmät	40
4.4 Aineiston analyysi	43
5 Asiantuntijoiden hahmotus Suomen vammaispoliittisen kentän muutoksista.....	46

5.1 Prosessi lähtee liikkeelle: kansainvälisyys ja globaalius käynnistävät muutoksen.....	46
5.2 Suomen lainsäädännön muutokset	49
5.3 Poliittisten rakenteiden muutoksia	51
5.4 Asennemuutos yhteiskunnassa	52
5.5 Vammaisten tietoisuuden kasvu omista oikeuksista	53
5.6 Asiantuntijoiden näkemys prosessin kulusta ja siihen liittyneistä käänteistä	55
6 Suomen vammaispolitiikan tavoitteet osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi	61
6.1 Vammaisten osallisuus yhteiskunnan eri tasoilla	61
6.1.1 Työelämäosallisuus.....	62
6.1.2 Itsemääräämisoikeus.....	63
6.1.3 Poliittiseen päätöksentekoon osallistuminen	65
6.2 Esteettömyys ja saavutettavuus	66
6.3. Konkreettiset toimenpiteet ja seurantatiedon kerääminen.....	67
7 Yhteenveto tuloksista.....	69
7.1 Yhteenveto asiantuntijoiden hahmotuksesta vammaispolitiikassa tapahtuneista muutoksista	69
7.2 Yhteenveto Suomen vammaispolitiikan tavoitteista osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi	72
8 Johtopäätökset ja pohdinta	75
8.1 Johtopäätökset tutkimustuloksista.....	75
8.2 Pohdintaa tutkimusprosessista ja jatkotutkimusideoita	80
LÄHTEET.....	82
LIITTEET	89

1 Johdanto

Vammaisuuteen liittyy ihmisoikeuskysymyksiä. Vammaisuuden takia koetaan syrjintää, epätasa-arvoa ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista (WHO 2011, xi; The World Bank 2018). Vaikka vammaiset henkilöt kuuluvat marginaaliseen ryhmään, on vammaisia ihmisiä erilaisten arvioiden mukaan noin 10–15 prosenttia koko maailman väestöstä. Tämän arvion mukaan Suomessa on noin puoli miljoonaa vammaista henkilöä. (Kivirauma 2015, 13; Kuosma 2018, 32.)

Kaikista vammaisista henkilöistä vain vähemmistöllä on syntyessään jokin elimellinen vamma; suurimmalla osalla kyse on ikääntymisen johdosta tullut vammautuminen tai toimintakyvyn aleneminen (Vehmas 2005, 11). Miljoonilla ihmisillä vammaisuus ilmenee vasta myöhemmin elämän aikana ja se voi koskettaa ketä vain joko pysyvästi tai väliaikaisesti (Bérubé 2002, 338). Tästä huolimatta vammaisuutta pidetään usein etäisenä asiana, eikä neutraalina inhimillisen moninaisuuden ilmentymänä (Vehmas 2005, 11, 33).

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaiseen elämään ja osallisuuteen. Osallisuus on osa ihmisarvoon liittyvää oikeutta tulla kuulluksi, ilmaista mielipiteensä ja osallistua itseä sekä yhteisöä koskevaan päätöksentekoon (Halme & Vuorisalmi & Perälä 2014, 21, 100). Oikeutta voidaan perustella Suomen perustuslailla ja YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen esittämillä periaatteilla ja arvoilla, joissa esille nousevat vammaisten henkilöiden oikeudet yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen. (Suomen perustuslaki 731/1999; YK:n ihmisoikeuksien julistus 1948.) Suomi kuuluu pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin. Hyvinvointivaltion edellytyksenä on pidetty oikeudenmukaisuutta ja solidaarisuutta, sillä yhteisön hyvässä myös erilaisessa asemassa olevien kansalaisten hyvä toteutuu (Koskiahho 2002, 39). Hyvinvointiyhteiskunnan tulisi näin ollen huomioida myös marginaalisessa asemassa olevat kansalaiset ja turvata jokaisen osallisuus ja yhdenvertaisuus.

Suomen vammaispolitiikassa ollaan 2000-luvulla siirrytty vammaisten henkilöiden oikeuksia painottavan näkökulmaan, jossa huomioidaan vammaisen henkilön osallisuus ja yhdenvertaisuus yhteiskunnassa. Tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus sekä kehittää yhteiskuntaa, jotta kaikilla olisi mahdollisuudet elää ja toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. (STM 2010, 20.) Suomen vammaispolitiikka on ajankohtainen

aihe, koska 11.5.2016 Suomi ratifioi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen. Vuonna 2008 voimaan astuneessa YK:n yleissopimuksessa vammaisten oikeuksista vahvistetaan vammaisille henkilöille kuuluvia ihmisoikeuksia.

Elämme globaalissa maailmassa, jossa etäisyydet pienevät ja ideat liikkuvat. Kansainvälisten mallien ja ideoiden siirtymisprosessia kansallisiin olosuhteisiin on tutkittu paljon (Alasuutari & Mikola & Rautalin & Syväterä & Valkeasuo 2013, 38–39). Poliittisia uudistuksia ajaessaan kansallisvaltioiden toimijat vetoavat usein siihen, mitä muualla, erityisesti johtavissa maissa, tehdään tai millaisia käytäntöjä kansainväliset organisaatiot suosittelevat (Alasuutari ym. 2013, 42). YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista sai liikkeelle kansallisen muutosprosessin Suomen vammaispoliittisessa kentässä. Suomen ratifiointiprosessin tutkiminen on tärkeää, jotta saamme kokonaiskuvaa kansainvälisten sopimusten vaikutuksesta kansalliseen politiikkaan.

Pro gradu -tutkielmassani keskityn Suomen kansalliseen YK:n vammaissopimuksen ratifiointiprosessiin. Tarkastelen asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten tämä ratifiointiprosessi on vaikuttanut Suomen vammaispoliittiseen kenttään. Tavoitteenani on selvittää, miten asiantuntijat hahmottavat kansallisen ratifiointiprosessin ja millaisia tavoitteita he näkevät Suomen vammaispolitiikalle, jotta vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta saataisiin edistettyä. Osallisuus ja yhdenvertaisuus toimivat tutkimuksen viitekehyksenä.

Tutkimustehtävänäni on 1) tutkia, millaisten teemojen kautta asiantuntijat hahmottavat YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointiprosessia Suomessa ja 2) selvittää, millaisia tavoitteita asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Käytän tutkimusaineistona kesällä 2018 toteuttamiani asiantuntijahaastatteluita, joissa haastattelin asiantuntijoina kolmea henkilöä YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon ja seurannan eri tahoilta. Aineiston olen analysoinut sisällönanalyysin avulla ja tutkimustulokset esitän kvalitatiivisessa eli laadullisessa muodossa.

Tutkimuksen toisessa luvussa käsitellään tutkimuksen taustalla olevia käsitteitä tutustumalla vammaisuuteen, vammaispoliittiseen kenttään ja kansalliseen muutosprosessiin. Kolmannessa luvussa tarkastellaan tutkimuksen viitekehyksellisiä käsitteitä osallisuutta sekä yhdenvertaisuutta. Tutkimuksen asetelma, metodit ja toteutus esitellään neljännessä luvussa.

Tutkimuksen tuloksia esitetään seuraavissa luvuissa. Viidennessä luvussa kuvaillaan, miten asiantuntijat hahmottavat Suomen vammaispolitiikan kentässä tapahtuneita muutoksia ja niiden yhteyttä YK:n vammaissopimukseen. Kuudennessa luvussa esitellään, millaisia tavoitteita asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Seitsemännessä luvussa esitetään yhteenvetoa tutkimuksen tuloksista. Viimeisessä eli kahdeksannessa luvussa kootaan yhteen tutkimuksen johtopäätöksiä sekä pohditaan tutkimustuloksia ja -prosessia.

2 Kansallinen muutosprosessi vammaispoliittisessa kentässä

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen taustalla olevia käsitteitä. Ensimmäiseksi tutustutaan erilaisiin näkökulmiin vammaisuuden tarkastelussa ja miten sosiaalinen vammaistutkimus on muuttanut vammaiset henkilöt tekemisen kohteesta itsenäisiksi toimijoiksi. Tämän jälkeen tarkastellaan Suomen vammaispolitiikkaa: sen historiaa sekä nykypäivän tilaa. Seuraavaksi esitellään YK:n yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja siihen liittyvää kansallista ratifiointiprosessia. Jotta voisimme paremmin ymmärtää prosessin kulkua, lopuksi käsitellään hyvinvointivaltioiden muutosprosesseja niin kansallisesta kuin ylikansallisesta näkökulmasta käsin.

2.1 Suomen vammaispolitiikka: ensiaskeleista kohti yhdenvertaista Suomea

Historian avulla voimme paremmin ymmärtää nykyisyyttä ja sitä, millä tavoin menneisyys on läsnä nykyisessä hyvinvointivaltiossamme (Anttonen & Sipilä 2000, 18, 21). Suomen ensimmäinen vammaistutkimuksen professori Simo Vehmas kuvaa, kuinka vammaisia henkilöitä usein ajatellaan yhteiskunnallisena taakkana, jotka tulevat tuottamaan enemmän kustannuksia yhteiskunnalle kuin he pystyvät antamaan takaisin. Vehmas korostaa, että hyvinvointivaltion henkeen ei sovi vammaisten henkilöiden taloudellista taakkaa korostava ajattelu. (Vehmas 2005, 191–194.) Suomen perustuslain (731/1999) yhdenvertaisuuslauseke lähtee siitä, että kaikkia ihmisiä tulee kohdella samalla tavoin eikä ketään saa asettaa erilaiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta esimerkiksi vammaisuuden perusteella.

2.1.1 Vammaisuus: lääkinnällisestä näkökulmasta kohti oikeuksia painottavaa lähestymistapaa

Vammaisuus on laaja ja moniselitteinen käsite, eikä sen sisällöstä voi tehdä kiistatonta määritelmää (Leppälä 2015, 17). Vammaisten henkilöiden täsmällistä määrää onkin mahdoton kuvailla, sillä eri tutkimukset antavat erilaisia lukuja johtuen vaihtelevista vammaisuuden kriteereistä, eikä esimerkiksi Suomessa ole vammaisuuden esiintyvyydestä juurikaan tarkkaa tutkimus- tai tilastotietoa (Haarni 2006, 14). Voidaan kuitenkin arvioida, että vammaisia on noin 10–15 prosenttia koko maailman väestöstä. Tämän arvion mukaan Suomessa on noin puoli miljoonaa

vammaista henkilöä. (Kivirauma 2015, 13; Kuosma 2018, 32.) Vammaisuus koskettaa myös epäsuorasti vammaisten perheitä ja läheisiä. Maailmanpankki on arvioinut, että vammaisuus vaikuttaisi jopa neljäsosaan koko maailman väestöstä eli noin miljardin ihmisen elämään (The World Bank 2018).

Vammaisuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista. Vammaisuutta on perinteisesti tarkasteltu yksilön poikkeavuutena ja samalla vammaisuus on koettu ongelmaksi, vaikka vammaisuus voidaan myös kokea ihmiselle kuuluvaksi piirteeksi (Murto 1999, 134). Vammaisuuden medikalisoinnin taustalla voidaan nähdä länsimaiden historia ja lääketieteen kehitys. 1800-luvun puolivälissä länsimainen yhteiskunta teollistui ja lääketiede kehittyi huimaa vauhtia. Samalla lääketieteen arvostus kasvoi ja se alkoi saada roolia sosiaalisen kontrollin tukijana: lääkärin tuli sopeuttaa poikkeavat yksilöt valtavirtaan ja täten pitää yllä yhteiskunnallista vakautta. Vammaisuutta ja poikkeavuutta pyrittiin hoitamaan etsimällä ensisijaisesti lääketieteellisiä ratkaisuja, mistä alkoi vammaisuuden medikalisointi. (Vehmas 2005, 58.) Vammaisuuden medikalisointi on Vehmoksen (2005, 59) mukaan edelleen vammaisia henkilöitä koskevien institutionaalisten järjestelyiden perustana.

Lääketieteellisessä mallissa vammaisten henkilöiden kohtaamien ongelmien koetaan olevan lähtöisin erityisesti yksilön rajoitteista ja puutteista (Kivirauma 2015, 9). Tällöin yksilöiden poikkeavuudet tulkitaan lääketieteellisiksi ongelmiksi, jotka pyritään hoitamaan ja parantamaan. Toisinaan sairauksilla ja elimellisillä vammoilla voi olla yhteys, sillä jotkin sairaudet voivat aiheuttaa elimellisiä vammoja, mutta sairautta ja vammaisuutta ei kuitenkaan tule samaistaa toisiinsa (Vehmas 2005, 16–17). Poliitikko, kansanedustaja ja vammaisaktiivi Kalle Könkkölä vierastaa vammaisuuteen liitettyä ajatusta kärsimyksestä ja parantumisen toivottavuudesta. Könkkölä kuvailee elämänkerrallisessa teoksessaan, että ”Vammaisuudestani en halua parantua, se on osa minua. Rukoilisivat mieluummin, että yhteiskunta viisastuisi eikä rakentaisi lisää portaita.” (Könkkölä & Saraste 2010, 164–165.) Vehmas myös huomauttaa, että monet vammaisia koskevat sosiaaliset ongelmat eivät suinkaan ole lääketieteellisiä, eikä niiden poistaminen näin ollen onnistu lääketieteellisin toimenpitein (Vehmas 2005, 59).

Erityispedagogiikan professori Joel Kivirauma (2015, 6) toteaa vammaisuuden rakentuvan vamman ja yhteiskunnan asenteellisten, kielellisten ja fyysisten tekijöiden yhteisvaikutuksena. Pelkkä

vamman lääketieteellinen luokitus ei ole olennaista, vaan sen lisäksi tulee huomioida millaiset yhteiskunnalliset olosuhteet ja käytännöt vammaisen henkilön arjessa vaikuttavat (Kivirauma 2015, 6). Vammaisuutta tuleekin käsitellä yksilöä laajempänä ilmiönä, johon vaikuttavat muun muassa (rakennettu) ympäristö, lait ja instituutiot sekä kansallinen politiikka (Bérubé 2002, 339).

Vammaistutkimusta on tehty kansainvälisestikin tarkastellen aiheita eri näkökulmista. Niin Suomessa kuin kansainvälisesti vammaisuuden tutkimuksessa on matkattu lääketieteellisen mallin mukaisesta yksilön rajoitteisiin keskittyvistä syistä kohti vammaisuuden sosiaalista mallia, joka kehittyi 1970- ja 1980 -luvulla. Vammaisuuden sosiaalisessa mallissa vammaisuutta alettiin lähestyä sosiaalipoliittisena ongelmana. (Kivirauma 2015, 8–9; Vehmas 2005, 109.) Tämän taustalla on vammaisten henkilöiden poliittinen aktivoituminen: vammaiset henkilöt vaativat oikeutta määrätä itse omasta elämästään eivätkä enää suostuneet passiiviseen rooliin hyväntekeväisyysobjekteina (Vehmas 2005, 31, 109). 1970-luvulla syntyikin uusi akateeminen oppiaine, sosiaalinen vammaistutkimus (*disability studies*), jossa painopiste on yksilön ja hänen ongelmallisiksi tulkittuiden piirteiden sijasta niin kutsutun normaaliväestön ehdoilla toimivassa yhteiskunnassa (Vehmas 2005, 83–84, 115). Sosiaalisen vammaistutkimuksen yhtenä poliittisena päämääränä on ollut ajaa vammaisten henkilöiden oikeuksia ja se on ollut keskeinen väline vammaisliikkeen taistelussa yhteiskunnallisen tasavertaisuuden puolesta (Vehmas 2005, 143).

Vammaistutkimuksen professori Lennard J. Davis pohtii normaaliuden käsitteen syntyä. Läntisessä yhteiskunnassa ei vielä 1800-luvun puoliväliin mennessä tunnettu normaaliuden käsitettä. Davis huomauttaa, että sana normaali (*normal*) ilmestyi englannin kieleen vasta noin 150 vuotta sitten. Tätä ennen vallitsi käsitys ideaalista (*ideal*). Tässä suhteessa kaikki olivat epätäydellisiä, koska kukaan ei voi saavuttaa ideaalia. 1800-luvulla Euroopassa tilastotiede alkoi kehittyä ja Gaussin käyrästä tuli uusi konsepti. Tämän myötä syntyi idea normaalista, jota ihmiset alkoivat tavoitella. (Davis 2002, 100–101.) Davis kritisoi, että vammaiset henkilöt usein määritellään normaaliuden ulkopuolelle, mikä saa muut ihmiset helpommin tuntemaan kuuluvansa joukkoon (Davis 2002, 105). Hän esittää, että ihmisten kategorisoinnin sijasta voitaisiin panostaa enemmänkin ihmisten monimuotoisuuden kuvailuun (Davis 2002, 106).

Sosiaalinen malli on myös saanut osakseen kritiikkiä, sillä sen on koettu väheksyvän ihmisen vammaa ja siitä aiheutuvaa tuskaa. Mikäli vammaisuuden katsotaan olevan riippuvainen pelkästään

ympäröivästä yhteiskunnasta, siinä jätetään huomioimatta ihmisen kulttuuritausta, sukupuoli, identiteetti sekä vamman yksilöllisyys. Vamman kanssa eläminen ja sen kokeminen on yksilöllistä, eikä sama ratkaisu päde kaikkiin. (Kivirauma 2015, 8–10; Vehmas 2005, 143–144.) Vammaisuutta tulisi näin ollen lähestyä yksilöllisyyden näkökulmasta ja huomioida ihmisen yksilölliset ominaisuudet ja tausta sekä vallitseva ympäristö.

Vammaisuuden tutkimus ja vammaistutkimus ovatkin kaksi eri näkökulmaa samaan ilmiöön: vammaisuuden tutkimus keskittyy vammaisuuden ilmiöön, kun taas vammaistutkimuksessa keskittytään vammaisiin henkilöihin yksilöinä ja ryhminä. Nämä käsitteet eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois, eikä käsitteiden erottelu ole ollut kovin yleistä Suomessa tai suomen kielessä. (Teittinen 2006a, 6.) Vammaiset henkilöt ovat kuitenkin vähemmistökansalaisia, minkä takia aiheen tutkimus on myös marginaalissa (Teittinen 2006b, 38).

2000-luvulle tultaessa näkökulmaksi on alkanut muodostua vammaisten henkilöiden oikeuksia painottava näkökulma, jossa keskitytään yksilöön kohdistuvien toimenpiteiden sijasta toimenpiteisiin, joiden avulla saataisiin yhdenvertaisempi yhteiskunta. Näin voidaan varmistaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. (STM 2010, 20.) Vammaisia henkilöitä ei tule enää käsitellä (perinteisesti hoivan) kohteena, vaan itsenäisinä subjekteina. (Murto 1999, 139.)

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*) määrittelee, että ”Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa” (YK:n vammaissopimus 2016, 1. artikla). Sopimuksessa tuodaan esille vammaisuuden yhteys vallitsevaan ympäristöön ja yhteiskuntaan painottaen vammaisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Vammaisuuteen liittyy ihmisoikeuskysymyksiä. Maailman terveysjärjestö ja Maailmanpankki ovat julkaisseet vuonna 2011 World report on disability –raportin. Raportissa vammaisuus todetaan ihmisoikeuskysymykseksi, koska vammaisuuden takia koetaan syrjintää, epätasa-arvoa ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista. (WHO 2011, xi; The World Bank 2018.) Vehmas myös

toteaa, että vammaisuus ja sen merkitys riippuu ympäröivästä yhteisöstä ja yhteiskunnasta (Vehmas 2005, 21). YK:n vammaissopimus kuvailee myös vammaisuutta ilmiöksi, joka syntyy yksilön ominaisuuksien ja ympäristön esteiden vuorovaikutuksessa.

Helsingin yliopiston vammaistutkimuksen apulaisprofessori Katsui Hisayo (2008, 13–14) nostaa esille, että vammaisuus on monimutkainen ilmiö, joka on kulttuuri- ja tilannesidonnaista. Esimerkiksi köyhissä kehitysmaissa vammaisuus vaikuttaa ihmisen elämään eri tavalla kuin kehittyneissä länsimaissa: kehitysmaissa vammaisten henkilöiden tarpeet perusoikeuksiin kuten ruokaan, vaatteisiin ja suojaan ovat samanlaisia kuin muidenkin ihmisten tarpeet (Katsui 2008, 16). Tämä laittaa pohtimaan, mitkä ihmisen tarpeista johtuvat vammaisuudesta ja mitkä ovat lähtöisin köyhyydestä.

Maailmanpankki myös nostaa esille vammaisuuden ja köyhyyden sidonnaisuuden. Ympäri maailman vammaiset henkilöt kärsivät valtaväestöön verrattuna useammin köyhyyden aiheuttamista ongelmista. Vammaisilla henkilöillä on valtaväestöön verrattuna matalampi koulutus- ja työllisyystaso, huonompi terveydentila ja korkeampi köyhyystaso. Vammaisuus lisää köyhyyden riskiä johtuen vähemmistä opiskelu- ja työmahdollisuuksista, alemmasta tulotasosta ja vamman aiheuttamista mahdollisista lisäkuluista. (WHO 2011, xi; The World Bank 2018.) Lisäksi aliravitseminen, puutteelliset mahdollisuudet opiskeluun ja terveydenhuoltoon, vaaralliset työskentelyolosuhteet, saastunut ympäristö sekä puhtaan veden saamisen haasteet voivat aiheuttaa vammautumista. (The World Bank 2018.) Köyhyys ja vammaisuus kulkevat näin ollen usein käsi kädessä, minkä takia huomiota tulisi kiinnittää vammaisen henkilön sosioekonomiseen tilanteeseen.

Vammaisten henkilöiden työllistymiseen liittyen on tehty tutkimusta niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Real Work for Real Pay –teoksessa on koottu yli kahdenkymmenen eri asiantuntijan tekstejä vammaisten henkilöiden työllistymistä edistävistä toiminnoista. Teoksessa kuvaillaan hyviksi koettuja käytäntöjä ja teorioita, joiden avulla työpaikoilla saataisiin positiivista muutosta ja vammaisten henkilöiden työllistyminen mahdollistuisi yhä enemmän. (Wehman 2007.) Vammaisten henkilöiden työllistymistä tarkastellaan myös suomalaisessa Erilaisuus työelämän voimavarana -teoksessa, joka syntyi Työnantajien sosiaalinen tietoisuus ja vastuu –projektin yhtenä tuloksena. Teoksessa todetaan, että työnantajia ei voida yksin vaatia vastuuseen vammaisen työnhakijan työllistämisestä, vaan vastuuta on lisäksi niin yksilöllä itsellään kuin yhteiskunnalla.

Tuettu työ auttaa joitakin yksilöitä työllistymään, mutta mitä vaikeammin vammaisesta henkilöstä on kyse, sitä haastavampaa on hänen työllistymisensä ja vastuu tästä on enemmän muilla kuin hänellä itsellään. (Peltonen & Puupponen 2000, 6.) Tämän vuoksi tarvitaan yhteiskunnallisia toimia vammaisten henkilöiden työllisyyden parantamiseksi ja tukemiseksi.

2.1.2 Suomen vammaispolitiikan historiaa

Vammaispolitiikkaan kuuluvat erityistoimet, joiden avulla yhteiskunta helpottaa vammaisten henkilöiden elämää ja mahdollistaa heidän osallistumisensa yhteiskuntaan täysivertaisina jäseninä (Kuosma 2018, 22). Suomen vammaispolitiikassa koettiin 1900-luvulla nopean kehityksen ajanjakso. Asenteet vammaisuutta kohtaan muuttuivat ja vammaisia alettiin nähdä osallistumiseen oikeutettuina kansalaisina. Yhteiskunnan katsottiin olevan velvollinen huomioimaan vammaisten kansalaisten erityistarpeet ja pyrittävä mukautumaan niihin. (Leppälä 2015, 17.) Seuraavissa kappaleissa käydään lävitse matkaa, jonka Suomen vammaispolitiikka on kulkenut 1900-luvun aikana kohti vuosituhannen vaihdetta.

1900-luvun alun Suomessa niin kutsuttu vammaishuolto järjestettiin suhteellisen vähän, sillä vammaisuus käsitettiin erityisesti toimeentulo- ja köyhyysongelmana. Hieman kärjistäen voidaan todeta, ettei vammaishuollon toimenpiteitä selkeästi pidetty yksityisten tai julkistenkaan toimijoiden velvollisuutena, minkä vuoksi vammaisuus ilmeni kunnallisessa köyhäinhoitoon perustuvassa hoitojärjestelmässä lähinnä toimeentulovaikeuksien yhteydessä. (Leppälä 2015, 22.)

1930-luvulla alettiin kiinnittää huomiota ennaltaehkäisevään huoltoon ja köyhäinhoidon perinteen tilalle haluttiin saada palveluhenkisempää sosiaalihuoltoa (Leppälä 2015, 23; Anttonen & Sipilä 2000, 64). Muutosta saatiin liikkeelle, kun vuonna 1936 sosiaalihuoltolaissa köyhäinhoito muutettiin sosiaalihuolloksi. Sosiaalihuollon varsinainen kehittämisjakso kuitenkin alkoi vasta parinkymmenen vuoden kuluttua. (Anttonen & Sipilä 2000, 64.) Kuitenkin tuolloin keskusteluun saatiin köyhäinhoidon varassa elävien vammaisten suuri määrä. Alettiin ajatella vammaisten tarvitsevan toimenpiteitä, jotka parantaisivat heidän mahdollisuuksiaan työllistyä ja näin ollen hyödyntää yhteiskuntaa. (Leppälä 2015, 24.) Ideologinen muutos saatiin näin liikkeelle.

Vammaisten ihmisten ryhmittely on ollut tyypillistä Suomen vammaispolitiikassa, mikä on näkynyt vammaishuoltoa koskevassa lainsäädännössä. Esimerkiksi vuonna 1946 säädetty invalidihuoltolaki teki selkeän eron invalideiksi määriteltyjen ja muiden vamma ryhmien välille. (Leppälä 2015, 18.) Jakoa oikeutettiin invalideiksi luokiteltujen arvioidulla paremmalla mahdollisuudella kuntoutua tuottavaan työhön kykeneviksi ja täten yhteiskuntaa hyödyttäviksi yksilöiksi, kun taas esimerkiksi vaikeavammaisiksi ja vajaamielisiksi määriteltyt henkilöt käsitettiin lähinnä yhteiskuntaa taloudellisesti ja sosiaalisesti rasittavaksi taakaksi. Invalidihuoltolain ulkopuolelle jääviä vamma ryhmiä varten laadittiin erikseen vajaamielislaki, kehitysvammalaki sekä vammaispalvelulaki. (Leppälä 2015, 18–19.) Ryhmien erilaiselle kohtelulle oli näin perusteet jo lainsäädännössä.

Köyhäinhoidon perinteestä alettiin irtautua Suomessa 1950-luvulta alkaen, jolloin hoivaan liittyvät palvelutehtävät alkoivat painottua sosiaalihuollon sisällä. Sosiaalihuoltoa alettiin kutsua hiljalleen sosiaalipalveluksi. Vanhuus, vammaisuus ja sairaus olivat huoltoavun saamisen pääsyyt ja apua annettiin rahamuotoisen kotiavustuksen sijaan useimmiten laitoshoidona. Suomi eli 1950–1960-luvuilla kunnalliskodeiksi kutsuttujen sekalaitosten aikaa, jolloin suurin osa asukkaista oli vammaisia tai psykiatrisia potilaita. Sekalaitosten eriyttämistä alettiin edistämään lainsäädännön keinoin, jolloin aloitettiin muun muassa kehitysvammalaitosten rakentaminen. (Anttonen & Sipilä 2000, 64–65.)

1960-luvulla vammaisuutta koskevissa käsityksissä tapahtui myös muutoksia ja erityisesti vammaisten ryhmittelyyn ja erilaiseen kohteluun alettiin suhtautua kriittisesti. Alettiin vaatia uudenlaisia toimenpiteitä, joilla vammaiset henkilöt saataisiin integroitua yhteiskuntaan. (Leppälä 2015, 39.) Vaikeavammaisten henkilöiden asema alkoi herättää keskustelua, sillä heidät oltiin rajattu invalidihuollon puolelle vamman vakavuuden sekä työkykyisyyden ja taloudellisen hyödyn kriteerien perusteella. Tämän myötä alettiin kehittämään työllistämisen erityistoimia kuten suojatyötä. (Leppälä 2015, 45, 47.) Invalidi- ja kehitysvammahuoltoa ei enää käsitetty laadullisesti toisistaan täysin poikkeaviksi ja niin kuntouttavia toimenpiteitä alettiin ulottaa myös kehitysvammaisiin henkilöihin (Leppälä 2015, 39–40). Asennemuutokset alkoivat hiljalleen näkyä yhteiskunnassa niin muuttuvissa termeissä (esim. siirtyminen *vajaamielisistä kehitysvammaisiin*) kuin myös yhteiskunnallisissa toimissa.

1970-luvulla Suomessa alettiin puhua vammaisten henkilöiden oikeudesta samoihin yhteiskunnan palveluihin muiden kansalaisten tavoin ja vammaisille suunnattuja rinnakkaisjärjestelmiä alettiin kyseenalaistaa. Taustalla voidaan nähdä Suomeen 1960-luvun lopulla rantautunut *normalisaation* periaate, jossa tarkoituksena oli saada vammaisten, erityisesti kehitysvammaisten, ihmisten elinolosuhteet vastaamaan niin sanottua normaalia elämää. Tässä yhteydessä alettiin myös tavoitella *integraatiota*, sillä sen katsottiin toimivan normalisaation toteutumisen välineenä. (Leppälä 2015, 49–50.)

Suomi alkoi etuuksien tason ja palveluiden määrän suhteen näyttää pohjoismaiselta hyvinvointivaltiolta vasta 1980-luvun alussa (Anttonen & Sipilä 2000, 77). Suomessa julkisen sektorin reformit lähtivät käyntiin 1980-luvun puolella. 1980-luvulla tuli uudistus sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelua ja valtionosuutta koskevasta lainsäädännöstä, jota kutsutaan myös nimellä VALTAVA-uudistus. (Niemelä 2008, 9.) Vuonna 1984 tehdyllä uudistuksella pyrittiin leikkaamaan sosiaalihuollon kustannuksia ja yhtenäistämään huollon valtionapukäytäntöjä (Leppälä 2015, 66). Uudistuksen myötä kunnille annettiin mahdollisuus ostaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita yksityisiltä toimintayksiköiltä (Niemelä 2008, 9).

Invalidihuoltolain uusi muoto, niin sanottu vammaispalvelulaki, säädettiin vuonna 1987. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987) määrittelee vammaisella henkilöllä tarkoitettavan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Uusi laki poikkesi invalidihuoltolaista, sillä nyt huomioitiin myös, miten ympäristöä kuten kuntaa voitaisiin sopeuttaa huomioimaan vammaisten tarpeita. (Leppälä 2015, 66–67.) Laki sisälsi ajatuksen siitä, että vammaiselle henkilölle on taattava samat mahdollisuudet asumiseen, liikkumiseen ja tiedonsaantiin kuin muillekin ihmisille (Könkkölä & Saraste 2010, 83–84). Laki tarjosi vammaisille henkilöille myös subjektiivisia oikeuksia, jotka yhteiskunnan tuli järjestää taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Könkkölä kuvailee lakia maailmanlaajuisestikin harvinaisen radikaalisti vammaisuuteen suhtautuvana, koska siinä vammaisuus käsitetään yksilön ja ympäristön välisenä suhteena. (Könkkölä & Saraste 2010, 84.)

1900-luvun aikana Suomen vammaispolitiikassa on koettu muutoksia etenkin suhtautumisessa vammaisuuteen. Vammaisia henkilöitä käsiteltiin aluksi osana köyhyysongelmaa, tämän jälkeen

yhteiskuntaan sopeuttamisen tarpeessa oleviksi poikkeaviksi yksilöiksi ja lopulta tasa-arvoiseen kansalaisasemaan oikeutetuiksi yksilöiksi. Vaikka vammaishuollon järjestelmien linjanmuutokset ja uudistukset ovat toteutuneet hitaasti, silti edistystä on tapahtunut. (Leppälä 20015, 69.) Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella tapahtumia etenkin pitkällä aikavälillä ja laajemmassa perspektiivissä.

2.1.3 Suomen vammaispolitiikka tänään

Suomen vammaispolitiikassa ollaan vuosien saatossa siirrytty vammaisten henkilöiden oikeuksia painottavan näkökulmaan, jossa huomioidaan vammaisen henkilön osallisuus ja yhdenvertaisuus yhteiskunnassa. Tämä on 2000-luvulla siirtänyt vammaispolitiikan painopisteen toimenpiteisiin, joiden tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. Tarkoituksena on kehittää yhteiskuntaa, jotta kaikilla olisi mahdollisuudet elää ja toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. (STM 2010, 20.)

Suomen vammaispolitiikkaa koordinoi Sosiaali- ja terveysministeriö, mutta sen toteuttaminen on kaikkien hallinnonalojen vastuulla (Kuosma 2018, 34; STM 2018c). Vammaispolitiikan lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet (STM 2018c). Suomen perustuslaissa taataan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja kielletään syrjintä, mitkä ovat olleet jo pitkään vammaispoliittisena tavoitteena. Vammaisten henkilöiden asemaa on parannettu kehittämällä lainsäädäntöä ja palveluja sekä lisäämällä yhteiskunnan esteettömyyttä ja saavutettavuutta. (STM 2010, 20.)

Vammaispalveluista säädetään sosiaalihuoltolaissa, vammaispalvelulaissa sekä kehitysvammalaissa (Kuosma 2018, 34). Vammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesti. Toissijaisesti palvelut järjestetään vammaispalvelulain perusteella, jos vammaisen henkilö ei saa riittäviä ja hänelle sopivia palveluja tai tukitoimia muun lain nojalla. Lisäksi vastuuta vammaispalveluista kantavat muutkin viranomaiset: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos (THL) edistää vammaisten henkilöiden itsenäistä selviytymistä tutkimus- ja kehittämistyöllään ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) ja aluehallintovirastot valvovat palveluiden toteutumista ja laatua. Kunnat

ovat pääosin vastuussa vammaispalveluiden toteuttamisesta. (Kuosma 2018, 34–35.) Vammaispolitiikan käytännön toteutuksessa ja seurannassa ovat osallisina useat tahot.

Suomessa kolmannen sektorin toimijat ovat aktiivisessa roolissa myös sosiaalipolitiikan saralla. Vammaisjärjestöjen ja viranomaisten yhteistyötä edistää valtakunnallinen vammaisneuvosto. (Kuosma 2018, 35.) Yksi vammaispolitiikassa mukana oleva järjestö on Vammaisfoorumi ry, joka on 30 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö. Vammaisfoorumi ry perutettiin vuonna 1999 edistämään vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista asemaa ja hyvinvointia. Vammaisfoorumi edustaa Suomen vammaisjärjestöjä sekä kansallisessa että kansainvälisessä yhteistyössä, erityisesti Euroopan vammaisfoorumissa. Perinteisesti Vammaisfoorumi on vaikuttanut antamalla lausuntoja ja pitämällä tiivistä yhteyttä valmistelijoihin ja päättäjiin. Sillä on edustus useissa lainsäädäntöä valmistelevissa työryhmissä ja toimeenpanoelimissa ja lisäksi Vammaisfoorumin edustajat käyvät aktiivisesti eduskunnan valiokuntien kuultavana vammaisia henkilöitä koskevissa lainsäädäntöuudistuksissa. (Vammaisfoorumi 2018.)

Suomi on YK:n, Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston jäsenvaltiona sitoutunut edistämään kaikille avointa ja syrjimätöntä yhteiskuntaa (STM 2010, 20). Vuonna 2006 Suomi otti edistysaskelia vammaispolitiikassa, kun valtioneuvosto antoi ensimmäisen vammaispoliittisen selonteon ja Suomi allekirjoitti YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Lisäksi samana vuonna tuli voimaan Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006–2015, joka tukee siirtymistä vammaisuuden lääketieteellisestä ja hoidollisesta näkökulmasta kohti ihmisoikeuksia korostavaan vammaisuuden näkökulmaa. Tämän näkökulman mukainen toiminta on keskeisessä asemassa Euroopan neuvoston jäsenmaiden vammaispolitiikassa. (STM 2010, 21–23.)

Vuonna 2006 Ilkka Haarni laati Suomen vammaispoliittisen selonteon tausta-aineistoksi katsauksen, jossa selvitetään vammaisten henkilöiden olosuhteita ja asemaa Suomessa sekä esitetään vammaisia henkilöitä koskevaa keskeistä tutkimus- ja selvitystietoa (Haarni 2006). Keväällä 2006 Matti Vanhasen ensimmäinen hallitus antoi eduskunnalle valtioneuvoston vammaispoliittisen selonteon, johon on kirjattu suomalaisen vammaispolitiikan kolme keskeistä periaatetta: vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja tarpeellisiin palveluihin sekä tukitoimiin (STM 2010, 21). Selonteossa esitellään myös vammaiskäsityksessä tapahtuneita muutoksia. Vammaiskäsitys liittyy oleellisesti vammaispolitiikkaan, sillä se heijastuu

vammaispolitiikan sisältöön ja tavoitemäärittelyyn. (Kuosma 2018, 23.) Selonteon jälkeen eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta edellytti, että hallitus ryhtyy valmistelemaan laaja-alaista, kaikkien tahojen toimintaa ohjaavaa vammaispoliittista ohjelmaa (STM 2010, 22).

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015 luotiin turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen asema yhteiskunnassa myös käytännössä. Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteena on yhteiskunta, jossa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus ja syrjimättömyys toteutuvat. Vammaispoliittinen ohjelma toimii työkaluna YK:n vammaissopimuksen laaja-alaiselle kansalliselle edistämislle ja täytäntöönpanolle ja antaa suuntaa niin kunnalliselle kuin alueelliselle vammaispolitiikalle. (STM 2010, 23–24.)

VAMPO 2010–2015 yhtenä tavoitteena on vammaispolitiikan valtavirtaistaminen ja vammaispolitiikan näkyvyyden lisääminen eri hallinnonaloilla. Tietoisuuden lisääminen vammaisuudesta koskee hallinnonalojen lisäksi laajemminkin yhteiskuntaa, jotta vammaisuuteen liittyviä ennakkoluuloja ja tietämättömyyttä saadaan torjuttua kaikille elämänalueilla. Lisäksi tavoitteena on vaikuttaa yhteiskunnallisiin kehityskuluihin niin, että vammaisten henkilöiden aktiivinen ja täysivaltainen osallistuminen toteutuu kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. (STM 2010, 23–24.)

Ohjelmassa linjataan konkreettisia korjaus- ja kehittämistoimenpiteitä vuosille 2010–2015 sekä yhteiskunnalliset kehityskulut, joiden avulla tavoitellaan kestäväää ja vastuullista vammaispolitiikkaa. Vammaispoliittinen ohjelma on jaettu 14 sisältöalueeseen, joissa on yhteensä 122 konkreettista toimenpidettä epäkohtien poistamiseksi ja lieventämiseksi (STM 2010, 3). Kaikkien toimenpiteiden osalta ohjelmassa on nimetty toteutuksesta vastaava hallinnonala, aikataulu, rahoitustarve, velvoite ja mittari tai jokin muu osoitin, jonka avulla toimenpiteen toteutumista voidaan seurata (STM 2010, 4). Ohjelmassa on kiinnitetty huomiota konkreettisuuteen, jotta voitaisiin varmistaa toimenpiteiden todellinen toteutuminen.

Suomi ratifioi YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen vallinnaisen pöytäkirjan kesällä 2016. Suomi sitoutui tällöin varmistamaan vammaisten henkilöiden täysimääräiset perus- ja ihmisoikeudet ja sekä edistämään niiden toteutumista. Oikeuksien turvaamisen takaamiseksi tarvitaan myös erityisiä kansallisia toimia, mitä toteuttamaan on luotu

kansallinen toimintaohjelma. Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019 koostuu 12 kokonaisuudesta, joista osa on poikkileikkaavia ja osa suoraan eri hallinnonaloille keskittyviä. Kokonaisuudessaan toimintaohjelmaan on kirjattu 82 toimenpidettä, joiden tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. (STM 2018a, 11.)

Suomen vammaispolitiikassa on meneillään uudistuksia. Vammaislainsäädäntöä ollaan uudistamassa osana sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistusta (Kuosma 2018, 34). Tarkoitus on yhdistää vammaispalvelu- ja kehitysvammalait yhdeksi vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalveluja koskevaksi laiksi, joka koskee kaikkia vammaisia henkilöitä yhdenvertaisesti. Sisältöuudistuksen lisäksi vammaispalvelulain muutoksella tavoitellaan säästöjä toimintatapoja muuttamalla. Hallitus antoi eduskunnalle syksyllä 2018 esityksen uudesta ”Valaslaista”, jonka on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2021. (STM 2018b.) Tämän lisäksi yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) tuli voimaan vuoden 2015 alusta, joka tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvaa.

2.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK eli Yhdistyneet kansakunnat perustettiin toisen maailmansodan jälkeen, jotta tuleville sukupolville voitaisiin luoda turvallinen ja sodista vapaa maailma (Suomen YK-liitto 2018). Se perustettiin kollektiiviseksi turvallisuuselimeksi, jonka keskeisin tehtävä liittyi rauhan ylläpitämiseen (Kiljunen 2008, 189). YK toimii valtioiden välisenä konkreettisena yhteistyöelimenä. YK:n peruskirja allekirjoitettiin 24.10.1945, jolloin perustajajäsenenä oli 51 valtiota. Tänä päivänä YK:n jäsenvaltioita on 193 eli lähes kaikki maailman tunnustetut valtiot. (Suomen YK-liitto 2018.) YK on vuosikymmenten aikana kasvanut aidosti yleismaailmalliseksi järjestöksi (Kiljunen 2008, 189).

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, joiden tavoitteena on turvata jokaiselle ihmisarvoinen elämä, perustoimeentulo ja yhteiskunnalliset osallistumismahdollisuudet. (Kuosma 2018, 13.) YK:n yleiskokous hyväksyi ihmisoikeuksien

yleismaailmallisen julistuksen (*International Declaration of Human Rights*) 10.12.1948. Vaikka julistus ei ole valtioita oikeudellisesti velvoittava asiakirja, sillä on poliittista ja moraalista vaikutusvaltaa. Nykyään YK:n sopimusjärjestelmässä on yhteensä yhdeksän keskeistä ihmisoikeussopimusta, joista YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista on kaikkein laajimmin ratifioitu kansainvälinen ihmisoikeussopimus. Sopimukset velvoittavat oikeudellisesti sopimuksen allekirjoittaneita ja ratifioineita YK:n jäsenmaita. Jäsenmaiden sopimusten toimeenpanoa valvovat YK:n päätoimielinten alaiset, riippumattomien asiantuntijoiden muodostamat komiteat. (YK 2019.)

Seuraavaksi tutustutaan YK:n yleissopimukseen vammaisten ihmisten oikeuksista ja sen keskeisiin periaatteisiin. Tämän jälkeen tutustutaan tarkemmin sopimuksen kansalliseen ratifiointiprosessiin Suomessa. Tätä sopimusta kutsutaan toisinaan myös lyhenteellä YK:n vammaissopimus, jota käytän myös tutkielmassani.

2.2.1 YK:n vammaissopimuksen synty

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on ensimmäinen kattava ihmisoikeussopimus, joka on tehty 2000-luvulla. YK:n yleiskokous hyväksyi yleissopimuksen vammaisten ihmisten oikeuksista (*Convention on the Right of Persons with Disabilities, CRPD*) ja sen valinnaisen pöytäkirjan (*Optional Protocol*) täysistunnossaan yli kymmenen vuotta sitten, 13.12.2006. Sopimus korostaa, että vammaisten henkilöiden tulisi olla osallisena kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa. Sopimus avattiin allekirjoituksille maaliskuussa 2007 ja se tuli voimaan kansainvälisesti seuraavana vuonna. Sopimuksen on ratifioinut yli 150 maata. (YK:n vammaissopimus 2016). Euroopan unioni (EU) allekirjoitti vammaissopimuksen 30.3.2007 ja se tuli voimaan EU:n osalta 22.1.2011 (Kuosma 2018, 30).

YK:n vammaissopimus on ensimmäinen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Sopimuksella ei perusteta uusia oikeuksia, vaan vahvistetaan jo olemassa olevat, muissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa taatut oikeudet vammaisille henkilöille, koska vammaisten henkilöiden oikeudet eivät ole toteutuneet täysimääräisesti. Esteenä ovat olleet yhteiskunnan rakenteelliset esteet, asenteet sekä tiedon puute. (Kuosma 2018, 39.) Näihin epäkohtiin YK:n vammaissopimus yrittää saada parannusta.

YK:n vammaissopimuksen ensimmäisessä artiklassa kuvaillaan yleissopimuksen tarkoituksena olevan ”edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista” (YK:n vammaissopimus 2016, 1. artikla). Vammaissopimuksen tarkoituksena on sekä kattaa vammaisuuden käsite mahdollisimman laajasti että samalla huomioida yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset (Kuosma 2018, 11).

YK:n vammaissopimuksen periaatteet ovat:

- a) henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden, mukaan lukien vapaus tehdä omat valintansa, ja riippumattomuuden kunnioittaminen;*
- b) syrjimättömyys;*
- c) täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan;*
- d) erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten monimuotoisuutta ja ihmiskuntaa;*
- e) mahdollisuuksien yhdenvertaisuus;*
- f) esteettömyys ja saavutettavuus;*
- g) miesten ja naisten välinen tasa-arvo;*
- h) vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä. (YK:n vammaissopimus 2016, 3. artikla.)*

Periaatteilla kunnioitetaan vammaisen henkilön oikeutta olla vammainen ja nauttia täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista (Kuosma 2018, 46). YK:n vammaissopimuksen keskeisiä periaatteita ovat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, vammaisten henkilöiden osallisuus yhteiskunnassa sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Lisäksi sopimuksen lähtökohtana ovat myös naisten ja miesten välinen tasa-arvo sekä erilaisuuden ja vammaisten lasten oikeuksien kunnioittaminen. (Kuosma 2018, 40.)

Osa YK:n vammaissopimuksen artikloista on läpileikkaavia, jolloin ne tulee ottaa huomioon kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa. Nämä artiklat ovat määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja

lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä yleissopimuksen kannalta olennaisista määritelmistä. (STM 2018a, 13.)

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista koostuu kaiken kaikkiaan 50 artiklasta sekä sopimuksen valinnaisesta pöytäkirjasta, jossa on 18 artiklaa koskien pöytäkirjan sopimuspuolia (STM 2018a, 13). Valinnainen pöytäkirja mahdollistaa myös yksilövalitusten tekemisen vammaissopimuksella perustetulle vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle, mikäli henkilö tai henkilöryhmä kokee sopimuspuolen loukanneen heidän sopimuksella tunnustettuja oikeuksiaan. (Kuosma 2018, 40).

YK:n vammaissopimuksen sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan ja edistämään ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille (Kuosma 2018, 47). Sopimuksen täytäntöönpanoa valvotaan kansainvälisesti. Sopimuspuolten tulee toimittaa määräajoin raportti vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Ensimmäinen raportti tulee tehdä sopimuksen voimaantulosta kahden vuoden päästä, jonka jälkeen raportointi tapahtuu neljän vuoden välein ja tarvittaessa komitean pyynnöstä. Tämän lisäksi kansalaisyhteiskunnalla on oikeus toimittaa komitealle rinnakkaisraportti. (STM 2018a, 16.)

2.2.2 YK:n vammaissopimuksen prosessi Suomessa

YK:n vammaissopimuksen matka Suomen hyväksymäksi vei kymmenen vuotta. Suomi allekirjoitti yleissopimuksen jo maaliskuussa 2007, mutta varsinainen ratifiointi tapahtui vasta vuosia myöhemmin, minkä johdosta yleissopimus astui voimaan Suomessa vasta 10.6.2016. Sopimuksen ratifioinnin myötä Suomen vammaislainsäädäntöön on jo ehditty tehdä muutoksia. (YK:n vammaissopimus 2016).

Vammaissopimuksen 33. artikla säätelee kansallisesta täytäntöönpanosta ja seurannasta. Sopimuksen 33. artiklan ensimmäisen kohdan mukaan yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä asioita varten tulee nimetä hallitusorganisaation mukaisesti yksi tai useampi yhteystaho. Lisäksi artiklassa kehoitetaan harkitsemaan organisaation puitteissa koordinaatiojärjestelmän perustamista tai nimeämistä helpottamaan täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa eri aloilla ja tasoilla. Artiklan

toisessa kohdassa säädetään riippumattomasta järjestelmästä, jonka avulla edistetään, suojellaan ja seurataan yleissopimuksen täytäntöönpanoa. Artiklan kolmannessa kohdassa säädetään kansalaisyhteiskunnan, erityisesti vammaisten henkilöiden sekä heitä edustavien järjestöjen, osallistamisesta. Kansalaisyhteiskunta tulee osallistaa ja sen tulee osallistua seurantamenettelyyn täysimääräisesti. (YK:n vammaisyleissopimus, 33. artikla)

YK:n vammaissopimuksen täytäntöönpano		
Kansallinen yhteystaho <ul style="list-style-type: none"> • Sosiaali- ja terveysministeriö • Ulkoministeriö 	Valtiollinen koordinaatioelin <ul style="list-style-type: none"> • Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE 	Itsenäinen ja riippumaton taho <ul style="list-style-type: none"> • Eduskunnan oikeusasiamies • Ihmisoikeuskeskus ja sen valtuuskunta

Kuvio 1. YK:n vammaissopimuksen täytäntöönpanon vastaavat tahot Suomessa.

Suomessa kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoministeriö (UM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Vammaissopimuksen 33. artiklan mukaisena valtiollisena koordinaatioelimenä toimii Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, joka toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan ja se koostuu ministeriöiden, vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa, työmarkkinajärjestöjen, kuntien ja maakuntien sekä tutkimuksen edustajista. (STM 2018a, 16–17.)

Lisäksi vammaissopimuksessa 33. artiklassa säädetään itsenäisestä ja riippumattomasta tahosta, joka Suomessa koostuu kolmesta toimijasta: eduskunnan oikeusasiamiehestä sekä Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnasta (Kuosma 2018, 93). Nämä kolme toimijaa muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution, jotka ovat lailla perustettuja itsenäisiä ja riippumattomia ihmisoikeuksia edistäviä ja turvaavia toimielimiä. Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden tehtäviä, asemaa ja kokoonpanoa määrittelevät YK:n vuonna 1993 hyväksymät kriteerit, niin kutsutut Pariisin periaatteet. Vuodesta 2016 alkaen sillä on ollut Suomessa lakisääteisenä erityistehtävänä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien

yleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojele sekä seuranta. (STM 2018a, 16–17; Eduskunnan oikeusasiamies 2019.)

YK:n vammaissopimus edellyttää vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista täysimääräisesti seurantamenettelyyn. Tätä varten ihmisoikeusvaltuuskunnan alaisuuteen on perustettu pysyvä vammaisjaosto, vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) (Ihmisoikeuskeskus 2019).

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta annetussa asetuksessa säädetään toimintaohjelman laatimisesta, jonka avulla YK:n vammaissopimusta voidaan panna käytäntöön kansallisesti. Toimintaohjelmatyötä koordinoi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, jossa on kuusi vammaisjärjestöjen edustajaa. Toimintaohjelman toimikauden pituus ensimmäisellä toimikaudella on normaalia nelivuotiskautta lyhyempi kestäen 1.1.2017–30.4.2019. Toimintaohjelmassa tulee asetuksen mukaan määritellä keskeiset kansalliset tavoitteet YK:n vammaissopimuksen täytäntöönpanon edistämiseksi sekä määritellä niitä edistävät keinot ja tarvittava seuranta. Toimintaohjelman toimenpiteiden toteutukseen ja tavoitteisiin on sitoutuneet eri ministeriöt. (STM 2018a, 17–18.)

YK:n vammaissopimus edellyttää kansalaisyhteiskunnan täysimääräistä osallisuutta myös sopimuksen täytäntöönpanoprosessiin. Toimintaohjelmaa laatiessa järjestettiin vammaisjärjestöjen kuuleminen, jonka tarkoitus oli selvittää vammaisjärjestöjen mielestä ensisijaisimmat edistettävät asiat toimintaohjelmakaudella. (STM 2018a, 21.) Lisäksi syksyllä 2017 vammaisille henkilöille, heidän omaisilleen sekä vammaisneuvosto- ja vammaisjärjestöille toteutettiin avoin sähköinen kysely, jolla haluttiin selvittää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista arjessa ja vastaajien mielipiteitä tärkeimmistä edistettävistä asioista (STM 2018a, 22–23).

2.3 Hyvinvointivaltion muutosprosessit

Hyvinvointivaltion määritelmään vaikuttaa näkökulma, josta aihetta tarkastellaan. Tarkasteltaessa hyvinvointivaltiota instituutiona, siitä voidaan johtaa neljä asiakokonaisuutta, jotka kuvaavat hyvinvointivaltion perimmäistä tehtävää: arvot, joita hyvinvointivaltio edistää, palvelut, joita

tuotetaan, sääntely, jonka avulla kehitystä ohjataan mieleiseen suuntaan ja puututaan yhteiskunnallisiin ongelmiin sekä oikeudet, jotka tarjotaan kansalaisille (Harisalo & Miettinen 2004, 28).

Hyvinvointivaltioita on erilaisia ja ne ovat kehittyneet omista kansallisista lähtökohdistaan eri suuntiin (Harisalo & Miettinen 2004, 46). Esping-Andersen (1990) on erotellut The Three Worlds of Welfare Capitalism -teoksessaan hyvinvointivaltion päätyypit kolmeen eri regiimiin: liberaaliin, konservatiiviseen sekä sosiaalidemokraattiseen regiimiin. Yhdysvallat ja Englanti ovat esimerkkejä liberaalista hyvinvointivaltiosta, jossa korostuvat markkinat, vapaaehtoinen yhteisöllisyys sekä julkisten etujen harkinnanvaraisuus. Konservatiivisessa hyvinvointivaltiossa keskiössä ovat uskonto, kirkko ja perheen vastuu. Tähän ryhmään kuuluvat eteläeurooppalaiset valtiot. Sosiaalidemokraattisessa hyvinvointivaltiossa, johon pohjoismaat lasketaan, valtion tehtävänä on taata toimeentulo ja turvallisuus universaalisti kaikille kansalaisille. (Esping-Andersen 1990; Harisalo & Miettinen 2004, 47–48.)

Suomi edustaa hyvinvointivaltiona pohjoismaista mallia. Pohjoismainen malli mielletään universaaliksi, sosiaalidemokraattiseksi ja naisystävälliseksi. Kaikki kansalaiset kuuluvat perusturvan piiriin. Pohjoismaissa julkisella vallalla on keskeinen asema sosiaalipolitiikassa, jota toteuttaa pääasiallisesti valtio ja kunnat. Kolmannen sektorin toimijoiden palvelut ovat lähinnä julkista palvelua täydentäviä. (Anttonen & Sipilä 2000, 9–13.)

Seuraavaksi tutustutaan tarkemmin hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan muutosprosesseihin ja siihen, miten niitä voidaan tarkastella politiikkaprosessien kautta. Tämän jälkeen tarkastellaan, millä tavoin ylikansalliset käytännöt vaikuttavat kansallisiin muutosprosesseihin.

2.3.1 Hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan muutosprosessit

Sosiaalipolitiikan uudistuksiin vaikuttavat monet tekijät. Ensinnäkin, jotta uudistus lähtisi liikkeelle, tarvitaan intressi uudistukseen. Lisäksi uudistuksiin vaikuttavat uudistuksen toimeenpanoon käytettävissä olevat resurssit, kuten raha, aika ja työvoima. Uudistusten tulee olla myös riittävässä määrin yhteensopivia jo olemassa olevien instituutioiden kanssa. (Saari 2011, 7.) Näiden lisäksi

uudistuksiin voidaan todeta vaikuttavan muutkin tekijät, koska toiset hyvinvointivaltiot ja niiden sosiaalipoliittiset järjestelmät ovat uudistuneet, vaikka niissä olisi ollut keskenään samanlaiset intressit, instituutiot ja resurssit. (Saari 2011, 8.)

Hyvinvointipolitiikan ytimessä on erityisesti sosiaaliturvan uudistaminen, mutta siihen liittyy myös päätöksentekorakenteet sekä yhteiskunnallista hyvinvointia edistävät uudistukset. Institutionaaliset muutokset vaikuttavat niin ihmisten hyvinvointiin kuin terveyteen. Muutoksia voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista käsin. Siihen vaikuttaa, halutaanko tarkastella esimerkiksi uudistuksia mahdollistavia vai niitä rajoittavia tekijöitä. (Saari 2011, 9.) Yksi näkökulma on tarkastella muutoksia ja uudistuksia politiikkaprosessien kautta.

Politiikkaprosessit muodostuvat erilaisista toisiinsa kytkeytyneistä ja seuraavista tapahtumista (*events*). Toisinaan voidaan keskusteluissa puhua myös politiikkaprosessin vaiheista (*stages*). (Saari 2011, 9). Politiikkaprosessi on muutos- ja kehitysprosessi, joka tapahtuu pitkällä aikavälillä (Tirronen 2011, 39). Prosessien kesto vaihtelee muutamien kuukausien mittaisesta aikajaksosta jopa vuosikymmeniä kestäviin muutosprosesseihin. Toisinaan kyse voi olla yhden lainsäädäntöuudistuksen valmistelusta, kun toisinaan kyseessä saattaa olla laajempi uudistusprosessi, kuten esimerkiksi ulkopolitiikan suunnanmuutos. Tapahtumasarjoja voidaan kuitenkin jakaa yksittäisiin tapahtumiin prosessin laajuudesta riippumatta. (Saari 2011, 9–10.)

Politiikkaprosessien tutkimusta voidaan tehdä erilaisista viitekehyksistä ja lähestymistavoista käsin. Keskeistä politiikkaprosessien tutkimuksessa on kuitenkin politiikkaprosessin avaaminen ja muutosprosessin dynamiikan jäsentely. Politiikkaprosessissa koitetaan saada vastausta kysymyksiin mitkä tekijät, miten, missä, milloin ja miksi vaikuttivat prosessin etenemiseen. (Tirronen 2011, 27–28.) Muutosprosessin näkökulmasta katsottuna tärkeää on huomioida toimijarakenteeseen, organisaatioympäristöön ja institutionaaliseen kehykseen liittyvät tekijät (Tirronen 2011, 39). Prosesseissa keskeisessä asemassa ovat myös paikalliset toimijat, kuten poliitikot (Alasuutari ym. 2013, 37). Politiikkaprosessien eteenpäin viemisen kannalta on keskeistä se, miten prosessin toimijat pystyvät integroimaan ulkopuolelta tulevat vaikutteet prosessia tukevasti (Saari 2011, 11.)

Yhteiskunnan muutosta voidaan tarkastella myös tapahtumaketjuina, jotka etenevät vähitellen ja vaiheittain. Kaikki yhteiskunnalliset uudistukset muodostuvat monivaiheisista ja -polvisista

tapahtumaketjuista, vaikkakin niiden kesto ja rakenne vaihtelevat. (Saari 2011, 14.) Voidaan sanoa, että yhteiskunnan muutokset tapahtuvat hitaasti kypsyen, vaikka varsinainen muutosjänne saattaakin kasautua lyhyisiin muutosjaksoihin tai muutoksen saattaa käynnistää käännteentekevä murros. (Tirronen 2011, 42.)

Tapahtumaketjuista voidaan monesti löytää toistuvia säännönmukaisuuksia. Usein yhteiskunnalliset uudistukset alkavat ongelman tiedostamisella ja agendan asettamisella ja jatkuvat siitä joko työryhmän tai komitean perustamisella tai selvitysmiehen nimeämisellä. Työryhmä, komitea tai selvitysmies tuottaa raportin tai ehdotuksen uudistukseksi, jonka jälkeen alkaa jatkovalmistelu. Tämän jälkeen ryhmän ehdotus etenee hallituksen esitykseksi, josta se etenee eduskunnan valiokuntien päätettäväksi ja lopulta toimeenpantavaksi. Poliitiikkaprosessit kuitenkin harvemmin toteutuvat näin suoraviivaisesti, vaan usein niissä on nopeiden ja hitaiden muutosten ajanjaksoja. Lisäksi toimijat tai olosuhteet voivat vaihtua moneen kertaan prosessin aikana. (Saari 2011, 14.)

On hyvä huomioda, että vaikka institutionaalinen muutos vie aikaa, muutoksia voi silti tapahtua esimerkiksi ideoiden tasolla (Niemelä 2008, 12). Poliitiikkaprosessien näkökulmasta innovaatioiden leviämistä tapahtuukin koko prosessin ajan. Erityisesti se liittyy päätöksentekoa edeltävään vaiheeseen, esimerkiksi uuden idean vakiinnuttamiseen osaksi poliittista agendaa, sekä poliittisen päätöksenteon jälkeiseen vaiheeseen, kun politiikan lopputuotetta, esimerkiksi uutta ohjelmaa, ollaan siirtämässä osaksi käytäntöä. Innovaatioiden leviämiseen vaikuttavat osaltaan aika, paikka ja kulttuuri ja usein osa innovaatioista leviää käytäntöön toisia nopeammin. (Tirronen 2011, 37.)

2.3.2 Globaali maailma – Ylikansalliset käytännöt osana kansallista muutosprosessia

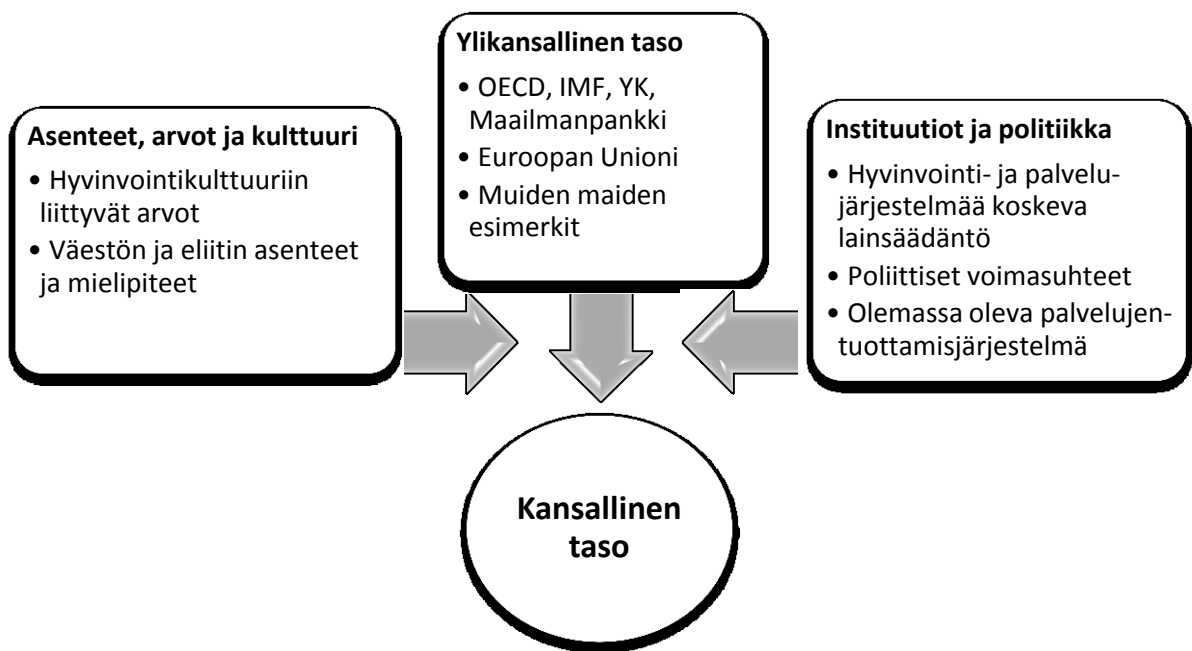
Globaalius on sana, jota käytetään monissa eri asiayhteyksissä. Mitä kaikkea tämä käsite pitää sisällään? Poliitikko ja tietokirjailija Kimmo Kiljunen kuvailee Globalisaatio ja demokratian itsepuolustus -teoksessaan globalisaation määritelmän moninaisuutta. Globalisaatio määritellään erilaisista näkökulmista käsin ja sen määrittäminen vaihtelee kontekstista riippuen (Kiljunen 2008). Olennainen piirre globalisaatiossa on etäisyyksien kumoutuminen (2008, 29). Kiljunen esittää globalisaation ytimessä olevan ylikansallinen talousintegraatio eli pääomien, suorien investointien ja kaupankäynnin laajeneminen maailmanlaajuisesti (2008, 25).

Kiljunen pyrkii määrittelemään globalisaation yksinkertaisesti ja yleispätevästi: ”Globalisaatio on yhteiskunnallinen muutosprosessi, joka laajentaa ja tiivistää ihmisten yleismaailmallista yhteyttä. Yksilöt ja ihmisyyhteisöt yhdentyvät siis maailmanlaajuisesti.” Kyse on yhteiskunnallisesta prosessista, jossa ihmiskunnan tietoisuus yhteenkuuluvuudesta kasvaa ja etäisyyksien asettamat rajoitteet sosiaalisille, taloudellisille ja kulttuurisille yhteyksille vähenevät. Globalisaation myötä on muodostumassa yksi maailmanyhteisö, jonka eri osat ovat yhä enemmän toisiinsa kytkeytyneitä ja toisistaan riippuvaisia. (Kiljunen 2008, 34.) Kiljunen muistuttaa, ettei globalisaatio kuitenkaan ole uusi ilmiö, vaan sillä on historialliset juuret (2008, 41).

Ihmiskunta on saanut jaettavakseen yhteisiä ongelmia, joiden ratkaiseminen edellyttää ylikansallista yhteistyötä. Näihin lukeutuvat muun muassa talouskehityksen haavoittuvuus, väestönkasvu, luonnonvarojen riittävyys, ympäristöongelmat, veroparatiisit ja kehitysmaiden köyhyys. (Kiljunen 2008, 26–28.) Keskeiset ongelmat koskettavat koko ihmiskuntaa, joten niiden ratkaiseminen on yhteinen haaste. Kiljunen toteaa, että keskeisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan maailmanlaajuisia yhteistyötä (2008, 29).

Kuten Kiljunen nostaa esille, absoluuttinen köyhyys ei ole tänä päivänä maailmassa taloudellinen vaan poliittinen ongelma: tekniset ja taloudelliset edellytykset köyhyyden ongelmien ratkaisemiseen ovat parantuneet, mutta silti poliittiset valmiudet tavoitteen toteuttamiseen puuttuvat edelleen. On kuitenkin hyvä muistaa, että kehitystä on silti tapahtunut ja ihmiskunnan hyvinvointi on kohentunut erilaisilla osa-alueilla kuten nousseessa eliniän odotuksessa. (Kiljunen 2008, 192–193.)

Monet kansainväliset järjestöt kuten YK, Maailmanpankki ja Maailman kauppajärjestö pyrkivät ohjaamaan globaalia kehitystä politiikan keinoin, mutta ylikansallinen vallankäyttö saa edelleen ensisijaisen oikeutuksensa kansallisvaltiolta (Kinnunen 2008, 60). Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa yleisen käsityksen mukaan muiden valtioiden kehityksen suuntaa määräävät niin kutsutut johtavat valtiot, joihin voidaan luetella muun muassa Yhdysvallat (Alasuutari ym. 2013, 34).

Kuvio 2. Ideoiden siirtyminen ylikansalliselta tasolta kansalliselle tasolle. Mukailtu Mikko Niemelän (2008, 13) kuviosta *Ideoiden diffuusioon vaikuttavat tekijät ylikansalliselta tasolta kuntatasolle*.

Ideoiden ja aatteiden voidaan ajatella siirtyvän maiden välillä. Tämän ajatusmallin mukaan ylikansalliselta tasolta lähteneet toimintaehdotukset ja ideat siirtyvät lopulta kansallisen tason keskusteluihin. Asenneilmasto ja kansallinen hyvinvointikulttuuri vaikuttavat siihen, miten ylikansalliselta taholta lähteneitä toimintaehdotuksia tai muiden maiden esimerkkejä ja ideoita aletaan ottaa mukaan kansalliseen keskusteluun. Toteutuakseen näiden ideoiden on myös osaltaan vastattava valtaapitävien poliittista ideologiaa, joten poliittisia voimasuhteita ei sovi tässä yhtälössä unohtaa. Lisäksi niiden on jossain määrin oltava sovellettavissa jo olemassa olevaan hyvinvointi- ja palvelujärjestelmään. (Niemelä 2008, 13.) Ideoiden siirtymistä ylikansalliselta tasolta kansalliselle tasolle voidaankin pitää omanlaisena prosessina, johon vaikuttavat useat tekijät.

Poliittisiin uudistuksiin johtavia prosesseja voidaan tarkastella eri näkökulmista. Erään näkökulman mukaan paikalliset toimijat, esimerkiksi kansalliset poliitikot, ovat keskeisessä roolissa. Tätä voidaan perustella sillä, että kansalliset päätökset tekee kansallisvaltioiden lakien mukainen päättävä elin, eikä esimerkiksi maailman johtavan valtion parlamentti (Alasuutari ym. 2013, 37).

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kansallisilla toimijoilla ja poliitikoilla on merkittävä rooli prosessin etenemisen kannalta. Lisäksi valtiollisille uudistusprosesseille on ominaista, että paikalliset toimijat vetoavat kansakuntaan, jonka yhteisten etujen nimissä poliittisia uudistuksia joko tilanteesta riippuen puolustetaan tai vastustetaan (Alasuutari ym. 2013, 39).

Kansainvälisten mallien ja ideoiden siirtymisprosessia kansallisiin olosuhteisiin on tutkittu paljon. Useissa tutkimuksissa selvitetään, miten jokin kansainvälinen malli tai normi omaksuttiin kansallisesti ja miten paikalliset poliittiset voimasuhteet, instituutiot ja perinteet vaikuttivat lopputulokseen. (Alasuutari ym. 2013, 38–39.) Tähän liittyy monia teorioita. Esimerkiksi maailmanyhteiskuntateorian mukaan globaalissa muutoksessa samojen mallien leviäminen ja omaksuminen on enemmänkin muodinvarainen joukkoilmiö kuin kovin intressisidonnaista toimintaa. Jotkut tutkijat puolestaan nostavat esille valtioiden välisen kilpailun vaikuttavan osaltaan myös kansallisesti omaksuttaviin toimenpiteisiin ja malleihin. Motiivina on tällöin kansakunnan menestys ja hyvinvointi, jossa halutaan onnistua vähintään yhtä hyvin kuin tärkeimmissä kilpailijamaissa. (Alasuutari ym. 2013, 36–37.)

Yhteiskunnallinen muutos tapahtuukin usein kansainvälisten vertailujen ja niihin pohjautuvien muutosten välityksellä (Alasuutari ym. 2013, 52). Globaalien mallien ja trendien kotoistaminen kansalliselle tasolle on prosessi, jossa kansainvälisissä vertailuissa tuotettu arviointitieto ja siitä nousevat intressit tuodaan kansalliselle tasolle ja lopulta omaksutaan osaksi kansallista politiikkaa ja toimintatapoja (Alasuutari ym. 2013, 40). Tämän vuoksi kansainvälisten vertailujen vaikutusvaltaa ei sovi jättää huomiotta.

3 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Edellisessä luvussa käsiteltiin tutkimuksen taustaa ja oleellisia määritelmiä liittyen Suomen vammaispoliittiseen kenttään, YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista ja hyvinvointivaltion muutosprosessiin. Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksen viitekehysellisiä käsitteitä osallisuutta sekä yhdenvertaisuutta. Ensiksi tutustutaan osallisuuteen ja lopuksi yhdenvertaisuuteen liittyvään tematiikkaan. Molempiin käsitteisiin tutustutaan ensin eri näkökulmista käsin sekä lopuksi lähestytään erityisesti vammaisia henkilöitä koskettavana ihmisoikeuskysymyksenä.

3.1. Osallisuus

Osallisuus on osa ihmisarvoon liittyvää oikeutta tulla kuulluksi, ilmaista mielipiteensä ja osallistua itseä ja yhteisöä koskevaan päätöksentekoon tasa-arvoisena päätöksentekijänä (Halme & Vuorisalmi & Perälä 2014, 21, 100). Osallisuudessa voidaan nähdä erilaisia vaiheita. Vaiheiden avulla voidaan tarkastella, missä vaiheessa ihminen muuttuu passiivisesta toiminnan kohteena olevasta objektista aktiiviseksi toimijaksi ja osallistujaksi, oman elämänsä subjektiksi (Ilonen 2014, 30, 32–33).

Osallisuus on laaja ja monitahoinen aihe. Sitä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja eri tasoilla (Halme & Vuorisalmi & Perälä 2014; Bäcklund & Häkli & Schulman 2002, 7–8). Osallisuuden keskusteluissa törmää usein esimerkiksi sanoihin osallistuminen, valtaistuminen ja toimijuus. Käsitteet saattavat osin mennä päällekkäin ja toisinaan samasta asiasta saatetaan käyttää eri termiä. Esimerkiksi tieteellisessä keskustelussa osallistumisen ja osallisuuden käsitteet erotetaan toisistaan, mutta hallinnollisissa teksteissä ja yleisessä keskustelussa niillä molemmilla usein tarkoitetaan osan ottoa yhteisten asioiden hoitoon (Stenvall 2018, 55). Aluksi onkin hyvä perehtyä osallisuuteen liittyviin käsitteisiin ja termeihin, joita esitellään seuraavaksi.

3.1.1 Osallisuuden käsitteitä ja yhteiskunnallisia näkökulmia osallisuuteen

Osallisuus on käsitteenä monimuotoinen. Se voi olla niin osallistumista, osallistamista kuin valtaistamista. On kuitenkin hyvä huomioida, että vaikka osallisuus voi alkaa osallistamisesta tai valtaistamisesta, pitkällä aikavälillä osallisuuden täyttymiseksi vaaditaan myös omaehtoista ja vapaaehtoista osallistumista. Osallisuus pitää syvimmissä merkityksessään sisällään vaatimuksen sitoutumisesta. Vaikka osallisuuteen liittyy ajatus sitoutumisesta, osallistuminen ei kuitenkaan vaadi välttämättä pitkäaikaista sitoutumista, vaan se voi olla hyvinkin spontaania lyhytaikaista toimintaa jonkin tavoitteen savuttamiseksi. (Koskiahho 2002, 36–37.)

Osallisuus voidaan määritellä toimintana, joka pohjaa vastavuoroisuuteen muiden läsnäolijoiden kanssa ja joka sisältää mahdollisuuden vaikuttaa sosiaalisessa ympäristössä. Kuulluksi tuleminen liittyy olennaisesti osallisuuteen. Pelkkä kuulluksi tuleminen ei kuitenkaan riitä osallisuuden täyttymiseen, vaan tarvitaan aitoa osallisuutta päätöksentekoon. (Turja & Vuosisalo 2017, 37.) Tämä on selitettävissä vastavuoroisuudella, koska vastavuoroisuuteen liittyy niin kuulluksi tuleminen kuin myös toisen osapuolen kuunteleminen.

Osallisuuteen liittyvät käsitteet kietoutuvat toisiinsa, eikä niitä ole aina helppo erottaa toisistaan. Esimerkiksi osallistumisen ja osallistamisen välinen ero voi riippua siitä, kuka on tulkitsijana: toisen mielestä kysymys voi olla osallistumisesta, kun toinen voi tulkita sen osallistamiseksi. (Koskiahho 2002, 38.) Tulkinnan eroa voidaan kuvailla siten, että osallistamisessa osallistumisen tarve on syntynyt jonkun muun kuin osallistujan mielessä (Koskiahho 2002, 37). Sanana osallistaminen viittaa autoritaariseen toimintaan, jossa auktoriteettiasemassa oleva kohdistaa toiseen haluamiaan toimenpiteitä (Turja & Vuosisalo 2017, 38). Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, etteikö se voisi olla osallistujan edun mukaista. Esimerkiksi yhteiskunnallisesti tarkasteltuna osallistamisella voidaan tarkoittaa valtion tai kuntien käynnistämiä osallisuushankkeita tai kun kansalaisia kehoitetaan osallistumaan tiettyihin yhteiskunnallisiin hankkeisiin. (Koskiahho 2002, 37.)

Toimijuuden ja osallisuuden käsitteet ovat myös lähellä toisiaan ja toisinaan niitä voidaan tulkita jopa osin päällekkäisinäkin käsitteinä. Toimijuuteen usein viitataan tarkoittaen yksilön kykyä, aktiivisuutta ja itsenäisyyttä osallistua sosiaalisissa yhteisöissä. Toimijuuden käsitteeseen sisältyy myös ajatus tavoitteellisuudesta ja pyrkimyksestä tiettyihin päämääriin; toimijat saavat

tekemisillään aikaan muutoksia ja seuraamuksia. (Turja & Vuosisalo 2017, 34–36.) Näin ollen osallisuuden ja toimijuuden tausta-ajatukset hieman eroavat toisistaan, koska toimijuudessa fokus on enemmän toimijan määrittämässä tavoitteessa ja siihen pyrkimisessä. Osallisuus ei kuitenkaan tarkoita pelkkää mukanaoloa ja osallistumista johonkin ennalta määrättyyn toimintaan, vaan siihen sisältyy mahdollisuus vaikuttaa aidosti niin omaan kuin yhteiseen yhdessäoloon (Turja & Vuosisalo 2017, 37).

Osallisuuteen liitetään usein myös käsite valtaistamisesta. Valtaistaminen (*empowerment*) omaksuttiin suomalaiseen käyttöön 1990-luvulla (Koskiahho 2002, 37). Englanninkieliselle käsitteelle on monta suomennosta: valtaistamisen lisäksi käsitteestä käytetään muun muassa termejä voimavaraistuminen, voimaantuminen, valtauttaminen ja valtautuminen (Juhila 2006, 120).

Käsitteen tulkinnat vaihtelevat tieteenaloittain ja käsitteen eri suomennetuissa termeissä on tulkinnallisia eroavaisuuksia (Juhila 2006, 120; Heikkilä & Heikkilä 2005, 13). Taustalla on kuitenkin sama ajatus yksilön osallisuuden vahvistumisesta omaan henkilökohtaiseen elämäänsä. Kuten englanninkielisestä sanasta voidaan päätellä, vallan siirtäminen on tässä avainasemassa. Valtaistamista ja valtautumista voidaankin pitää sekä päämääränä että välineenä. (Juhila 2006, 120–121.)

Osallisuuden näkökulma voi vaihdella sen mukaan, kenen silmin aihetta tarkastellaan (Bäcklund ym. 2002, 16). Aiheita voidaan tarkastella esimerkiksi yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Osallistumisella voidaan tällöin nähdä kansalaisen mahdollisuus päästä tavalla tai toisella vaikuttamaan yhteiskuntaan. Suora osallistuminen tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että kansalainen yksin tai osana ryhmää pääsee jollain tavalla vaikuttamaan kunnallisen politiikan ja hallinnon sisältöön. Suorana osallistumisena voidaan pitää myös demokraattisesti valittujen edustajien valvontaa: vaikka kansalaiset valitsevat edustajansa, se ei vielä takaa, että heidän luottamustaan käytetään oikein. Luottamushenkilöitä voidaan tuoda lähemmäs kansalaisia esimerkiksi avoimilla kokouksilla, joihin myös kansalaiset voivat osallistua. (Kettunen 2002, 20–21). Osallistumisen tarpeita on monia, mutta viime kädessä kyse on kuntalaisten sekä kunnan luottamushenkilöiden ja virkamiesten vuorovaikutuksen lähentämisestä (Kettunen 2002, 34).

Osallistumista voidaan tarkastella myös demokratiakäsitteen kautta. Demokratiaan kuuluu kansalaisten, kuntalaisten ja asukkaiden osallistuminen ja vaikuttaminen (Leemann & Hämäläinen 2016, 586). Osallistavalla demokratialla voidaan vahvistaa yhteisön ykseyttä ja yksimielisyyttä. Vahvassa demokratiassa yksilöt nähdään kansalaisina ja yhteiskuntaa määrittää yhteisyys sekä tasa-arvo. Ristiriitoja ei pyritä sietämään tai poistamaan, vaan konfliktit muutetaan yhteiseksi mahdollisuudeksi, sillä yksittäisten intressien katsotaan lisäävän ja monipuolistavan yhteisön tietoa. Kansalaisena oleminen on tietoista osallistumista ja toimintaa, jossa sitoudutaan toimimaan muiden kanssa yhdessä. Tämän avulla voidaan luoda me-henkeä ja muuttaa asenteita. Osallistuminen voidaankin nähdä tämän näkökulman mukaan luonnollisena osana yhteisyyttä. Pelkkä anonyymi äänestäminen ei näin ollen vielä riitä vahvaan, osallistuvaan demokratiaan, joka tapahtuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa. (Koskiahho 2002, 41–42.) Osallistavassa demokratiassa jokaisella on oikeutensa, mutta myös velvollisuutensa kansalaisena.

Suoraa osallistumista voidaan pitää tärkeänä myös kansalaisyhteiskunnan kehittämisen kannalta. Kuntalaisten osallistumista on kytketty erilaisiin lainsäädäntöuudistuksiin ja kehittämishankkeisiin. Lainsäädäntö ei kuitenkaan vielä takaa osallistumista, vaan siihen vaikuttavat myös eri toimijaryhmien ja kuntalaisten oma aktiivisuus sekä osallistumista tukeva ilmapiiri. (Kettunen 2002, 20, 25–26). Demokratiaan kuuluu oikeus olla osallistumatta, mutta sen uskottavuus murenee, mikäli liian moni kokee osallistumisen kannattamattomaksi. Demokratia voidaan määritellä myös vähemmistön oikeudeksi osallistua, mutta käytännössä hiljaiset äänet eivät tavanomaisesti tule esille. (Kettunen 2002, 33)

Valtaistamisen avulla on mahdollista parantaa syrjäytyneiden asemaa. Toiset ihmiset kuitenkin jättäytyvät kokonaan syrjään osallistumisesta, vaikka heillä olisi periaatteessa kansalaisoikeudet ja oikeus osallistua. Edustuksellisessa demokratiassa syrjäytyneilläkin pitäisi olla omat edustajansa, mutta Suomessa he eivät välttämättä saa asemaa, jossa heitä kuultaisiin tasaveroisin osallistujina. Lisäksi kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät, syystä tai toisesta, osallistu tasaveroisesti edes poliittisten edustajien äänestämiseen, vaan etenkin syrjäytyneiden äänet voivat jäädä kuulumattomiin. Tämän johdosta Suomen demokratiajärjestelmää on kritisoitu jopa elitistiseksi. (Koskiahho 2002, 40.)

Sosiaalinen osallisuus (*social inclusion*) on puolestaan lähtöisin sosiologiasta. Se liitetään yhdenvertaisiin oikeuksiin, mahdollisuuksiin ja resursseihin osallistua yhteiskunnan toimintaan.

Käytännössä tällä tarkoitetaan osallistumista taloudelliseen, poliittiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen toimintaan sekä instituutioihin, joilla on merkitystä ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Sosiaalinen osallisuus ilmenee monilla tasoilla, kuten yksilön, perheen, yhteisön tai jopa globaalilla tasolla. (Leemann & Hämäläinen 2016, 589.) Kyseessä on moniulotteinen käsite, jota voidaan tarkastella myös yhteiskuntapoliittisena käsitteenä.

Solidaarisuutta ja oikeudenmukaisuutta on pidetty hyvinvointivaltion edellytyksinä. Yhteiskunnallinen osallistuja tämä aatteen mukaisesti joutuu itsekin ottamaan kantaa siihen, miten ajaa asioita niin, että ne olisivat sekä omaksi että muiden hyväksi. Yhteisön hyvä palvelee lopulta myös yksilöä. (Koskiahio 2002, 39.) Tämä näkökulma korostaa vastavuoroisuutta. Yhteiskunta huomioi kaikki kansalaiset toiminnassaan ja yksilöt toteuttavat tätä samaa aatetta, jotta yhteiskunta voisi palvella kaikkia.

3.1.2 Osallisuus vammaisia henkilöitä koskevana ihmisoikeuskysymyksenä

Osallistumisen ja osallisuuden edellytyksenä voidaan pitää esteettömyyttä ja saavutettavuutta, toimivaa terveydenhuoltoa ja kuntoutusta sekä palveluita ja oikeusturvaa. Vammaisten tarpeiden huomioiminen edellyttää kaikki yhteiskunnan sektorit läpäisevää esteettömyysajattelua, jolloin tuotteet, palvelut ja ympäristö suunnitellaan sellaisiksi, että erilaisten ihmisten tarpeet ja mahdolliset toimintarajoitteet huomioidaan. (Haarni 2006, 30.) Yhteiskunta tulisi lähtökohtaisesti suunnitella useammalta näkökannalta tarkastellen, jotta yhteiskunnasta saataisiin kaikkien kansalaisten kannalta toimiva.

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista osallisuus kulkee läpileikkaavana teemana ja sopimus edellyttää vammaisten henkilöiden osallisuutta kaikissa heitä koskevissa asioissa. Sopimuksen yksi keskeisistä periaatteista on yksilön vammaisten henkilöiden osallisuus yhteiskunnassa (YK:n vammaissopimus 2016, 3. artikla). Sopimuksessa osallisuuteen viitataan useissa artikloissa. Joissakin sopimuksen artikloissa osallisuus on nostettu myös otsikkotasolle, kuten esimerkiksi sopimuksen 19. artiklassa Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä. Tässä artiklassa sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden

elää yhteisössä, joissa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. (YK:n vammaissopimus 2016, 19. artikla.)

Toisena esimerkkinä voidaan nostaa esille 29. artikla Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään, jossa vammaisille henkilöille taataan poliittiset oikeudet ja mahdollisuus nauttia niistä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Artiklassa sitoutetaan sopimuspuolet sekä takaamaan täydet äänestysmahdollisuudet että edistämään aktiivisesti ympäristöä, jossa vammaiset henkilöt voivat täysimääräisesti osallistua myös julkisten asioiden hoitoon. Lisäksi sopimuspuolia sitoutetaan kannustamaan vammaisten osallistumista julkisiin asioihin, kuten kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten toimintaan sekä poliittisten puolueiden hallintoon ja toimintaan. (YK:n vammaissopimus 2016, 29. artikla.)

Suomessa on parhaillaan käynnissä laaja yhteiskunnallinen kehitys, jossa korostetaan yksilöiden osallisuutta (Turja & Vuosisalo 2017, 29). Osallisuus toteutuu, kun ihminen voi tehdä työtä, harrastaa ja osallistua yhteiskunnan toimintaan kuten muutkin (Ilonen 2014, 11). Yhtenä tärkeänä tekijänä on kuulluksi tuleminen ja osallisuus itseä koskevassa päätöksenteossa. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa vielä pelkkä moniammatillinen yhteistyö ei vielä riitä, vaan asiakkaan tulee olla tasavertaisesti mukana päättämässä häntä koskevissa asioissa (Mäkisalo-Ropponen 2012a, 55). Ihminen on kuitenkin aina oman elämänsä asiantuntija, joten hänen mielipiteensä tulisi luonnollisesti ottaa huomioon aina päätöksiä tehdessä.

Suomen vammaispoliittisen ohjelman 2010–2015 mukaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja osallistumiseen liittyy keskeisesti kansalaisoikeudet, mukaan lukien oikeustoimikelpoisuus. Ohjelmassa kuvaillaan, että osallisuuden ja osallistumisen edellytyksiä luovat muun muassa rakennetun ympäristön esteettömyys, palvelujen saatavuus, saavutettavuus ja toimivuus, tuotteiden ja tavaroiden käyttökelpoisuus sekä tieto- ja viestintäteknologian myötä laajentuneet mahdollisuudet itsenäiseen elämään (STM 2010, 30). Ohjelmassa painotetaan myös kansalaisjärjestöjen tosiasiallista osallisuutta, koska niiden asiantuntemusta tarvitaan niin päätöksenteon valmistelussa ja toteuttamisvaiheessa kuin myös seurannassa. Ohjelmassa nostetaan esille kunnallisten ja alueellisten vammaisneuvostojen monipuolinen osaaminen, joiden avulla voidaan edesauttaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista vaikuttamista ja osallisuutta. (STM 2010, 166–167.)

Ihmisten sosiaalista osallisuutta voidaan edistää palveluiden saatavuudella sekä saavutettavuudella. Palveluihin pääsy ja niiden matala kynnys lisäävät sosiaalista osallisuutta. Esimerkiksi kynnys palveluihin saattaa tulla palveluun pääsyn menettelystä, valvonnasta tai leimautumisesta. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590.) Tämän vuoksi olisi tärkeää, että palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa kiinnitettäisiin huomiota erilaisten asiakasryhmien tarpeisiin ja tarjottaisiin myös matalankynnyksen palveluita yksilöllisten tarpeiden mukaan.

3.2. Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että jokainen ihminen on samanarvoinen riippumatta sukupuolesta, iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta ja vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. (Yhdenvertaisuus 2018). Seuraavaksi tutustutaan, millaisten näkökulmien kautta yhdenvertaisuutta voidaan tarkastella ja millaisia ihmisoikeudellisia kysymyksiä siihen liittyy erityisesti vammaisten henkilöiden kohdalla.

3.2.1 Yhteiskuntapoliittisia näkökulmia yhdenvertaisuuteen

Yhdenvertaisuus on monitahoinen käsite, jonka tarkastelussa on tärkeä huomioida konteksti, jossa yhdenvertaisuudesta puhutaan. Esimerkiksi tämän tutkielman yhteydessä ei ole mielekästä tarkastella yhdenvertaisuuden toteutumista eri aikakausina eläneiden ihmisten kohdalla (vrt. White 2007, 3), vaan tässä tutkielmassa keskitytään nykyaikaan ja yhteiskuntapoliittisiin näkökulmiin. Nykyaikaisesta politiikasta käsin tarkasteltuna yhdenvertaisuuden voidaan katsoa koostuvan viidestä eri osa-alueesta: oikeudellisesta, poliittisesta, sosiaalisesta, taloudellisesta ja moraalista osa-alueesta (White 2007, 4). Tutustutaan seuraavaksi tarkemmin näihin osa-alueisiin.

Kaikissa laaja-alaisissa yhteiskunnissa oikeudenmukaisen yhteiselon toteutuminen näyttää edellyttävän lainsäädännön olemassaoloa. Oikeudellinen yhdenvertaisuus tarkoittaa, että samat lait koskevat kaikkia kansalaisia ihmisen luokasta, statuksesta, sukupuolesta tai etnisestä taustasta

riippumatta. Tällöin jokaisen kansalaisen etu otetaan huomioon samanarvoisena, eikä esimerkiksi henkilön varallisuustilanne vaikuta hänen oikeudelliseen asemaansa. (White 2007, 4–5.)

Poliittinen yhdenvertaisuus puolestaan tarkoittaa, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on tasavertaiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa politiikkaan. Tätä ei tulisi tulkita vain oikeutena äänestää, vaan jokaisella tulisi olla tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa myös lainsäädännön luomisprosessiin, mihin liittyy kansalaisten oikeus yhdistymis- ja sananvapauteen. Tähän liittyy kuitenkin haasteita: esimerkiksi varakkailla henkilöillä on mahdollisuus panostaa rahallisesti enemmän poliittiseen vaalikampanjointiin kuin vähävaraisilla henkilöillä. Tämän vuoksi olisi tärkeää valvoa tapoja, joilla taloudellinen etu voi muuttua poliittiseksi vaikuttamiseksi. (White 2007, 5–6.) Tämän valvominen ja rajoittaminen vaatii erilaisia toimenpiteitä, jotta se voisi käytännössä toteutua.

Sosiaalista yhdenvertaisuutta voidaan tarkastella kahdelta kannalta. Ensinnäkin henkilön status ei saisi vaikuttaa hänen kohteluunsa. Epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa on yhteinen tunne siitä, että toisilla ihmisillä on ylivoimainen asema muihin verrattuna johtuen perhetaustasta, sosiaalisesta luokasta, sukupuolesta tai etnisestä taustasta. Toisaalta sosiaalista yhdenvertaisuutta voidaan pohtia myös alistamattomuuden näkökulmasta: ketään tulisi alistaa eikä kenelläkään tulisi olla ylivaltaa toiseen henkilöön. Esimerkiksi miehellä ei tulisi olla ylivaltaa vaimoonsa tai työnantajalla työntekijäänsä. (White 2007, 6–7.) Sosiaalinen yhdenvertaisuus tulisi huomioida molemmista näkökulmista käsin.

Sen lisäksi, että yhdenvertaisuudesta puhutaan koskien ihmisten yhtäläistä yhdenvertaisuutta toisiinsa nähden, aihetta voidaan tarkastella myös koskien tavaroiden ja omaisuuden tasa-arvoista jakautumista. Taloudellinen yhdenvertaisuus on puhuttanut politiikassa jo vuosikymmenten ajan. Taloudellista yhdenvertaisuutta voidaan myös tarkastella hyvin erilaisista näkökulmista käsin. Esimerkiksi henkilön peritty sosiaalinen asema vaikuttaa etenkin feodaalisissa yhteiskunnissa, jossa alempaan sosiaaliseen luokkaan syntyneellä henkilöllä ei ole juurikaan mahdollisuuksia nousta johtavaan asemaan yhteiskunnassa. Lisäksi taloudellisesta yhdenvertaisuudesta voidaan puhua liittyen omistamiseen: miten kaikilla olisi yhdenvertaiset oikeudet omistaa maata tai omaisuutta. Kommunistisesta näkökulmasta tarkastellen yhteiskunnan talousjärjestelmän tulisi olla yhteisomistuksessa, jossa resursseja jaettaisiin tarpeiden mukaan. (White 2007, 7–10.) Riippumatta

valitusta näkökulmasta voidaan kuitenkin todeta, että kaikkiin näkökulmiin liittyy haasteita ja ratkaisemattomia kysymyksiä.

Nykyaikaiseen politiikan näkökulmaan liittyy vielä yksi osa-alue, moraalinen yhdenvertaisuus. Moraalinen yhdenvertaisuus tarkoittaa, että kaikilla ihmisillä on yhdenvertainen arvo. Esimerkiksi vaikka ihmisillä on erilaisia intressejä, niitä tulisi yhteiskunnassa kohdella tasa-arvoisina intresseinä. Tämä ei välttämättä kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteiskunnan tulisi täyttää nämä intressit tasapuolisesti, mutta se asettaa yhteiskunnalle velvollisuuden perustella valintaansa. Epätasa-arvoon tulee olla perustellut syyt niin oikeudellisissa, poliittisissa, sosiaalisissa ja taloudellisissa kysymyksissä ja niiden tulee olla yhdenmukaisia kunkin yhteisön jäsenen kohdalla. (White 2007, 10–11.)

Lopuksi yhdenvertaisuutta tarkastellessa voidaan pohtia myös yhteiskunnan roolia yhdenvertaisuuden edistäjänä. Hyvinvoiva ja terve yhteiskunta tulisi olla yhteiskunnallista päätöksentekoa ohjaavana päämääränä. Tällainen yhteiskunta pitää huolta yhdenvertaisesti kaikista yhteiskunnan jäsenistä olosuhteista riippumatta. Vaikka usein ensisijaisesti perhe ja lähi-ihmiset toimivatkin tukijoina, tulee huomioida, että kaikille ei ole perhettä tai henkilön perheellä ei ole voimavaroja auttamiseen ja tukemiseen. Tämän takia terveessä yhteiskunnassa toimivat myös tukiverkostot, joiden avulla voidaan ehkäistä syrjäytymistä. Voidaan sanoa, että sivistyneessä yhteiskunnassa huolehditaan myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevista. (Mäkisalo-Ropponen 2012b, 52.) Sivistynyt yhteiskunta osaa näin ollen ottaa huomioon kansalaisten erilaiset tarpeet ja elämäntilanteet yhteiskunnallisessa päätöksenteossaan. Tällaisessa yhteiskunnassa tukiverkostot toimivat niin, ettei kenenkään toimeentulo tai tuki ole riippuvainen omasta henkilökohtaisesta tukiverkostosta.

3.2.2 Yhdenvertaisuus vammaisia henkilöitä koskevana ihmisoikeuskysymyksenä

Yhdenvertaisuusasiat, erityisesti epätasa-arvoon liittyvät, ovat koskettaneet vammaisia henkilöitä pitkäkestoisesti (Byrne 2018, 9). Ympäri maailmaa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että vammaisia henkilöitä koskettaa valtaväestöä useammin köyhyys, työttömyys, alempi koulutustaso, palveluiden saavuttamattomuus ja alempi terveystaso (Byrne 2018, 9; WHO 2011). Henkilön

syntyperä, ihonväri tai muu ominaisuus eivät saisi vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin opiskella, tehdä työtä ja saada erilaisia palveluja, koska perusoikeudet kuuluvat kaikille. (Yhdenvertaisuus 2018).

Nykyaikaisessa politiikassa yhdenvertaisuus ja siihen liittyvä keskustelu ovat keskeisessä asemassa (White 2007, 1). Yhdenvertaisuuden turvaamiseksi on myös säädetty niin kansainvälisiä kuin kansallisia sopimuksia ja lakeja. YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista säädetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta muiden ihmisten kanssa. Suomen perustuslaissa ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lisäksi Suomen perustuslaki kieltää syrjinnän. Syrjinnän kieltä tasmennetaan eri elämänalueita koskevissa laeissa: rikoslaissa, tasa-arvolaissa, työlainsäädännössä sekä uudistetussa yhdenvertaisuuslaissa. (Yhdenvertaisuus 2018.)

Vuoden 2015 alusta voimaan astui uudistettu yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), jonka tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvaa. Laki asettaa kaikki syrjintäperusteet yhdenvertaiseen asemaan. Laissa tarkoitettua syrjintää on välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Yhdenvertaisuuslain voimaantulon jälkeen vammaisten henkilöiden oikeusturva parantui vammaisuuden tullessa yhdeksi syrjintäperusteeksi muiden syrjintäperusteiden rinnalle.

Yhdenvertaisuuden edistämistyötä toteutetaan myös vammaispoliittisessa kentässä. Suomen hallitus on tehnyt vammaispoliittisen ohjelman VAMPOn 2010–2015, jossa esitetään toimenpiteitä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden parantamiseksi jotta jokaisella olisi yhtäläiset mahdollisuudet elää ja toimia yhteiskunnassa. (STM 2010, 17, 23–24.) Suomi myös sitoutui YK:n vammaissopimuksen ratifioidessaan varmistamaan vammaisten henkilöiden täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistämään niiden toteutumista, mitä varten on laadittu kansallinen toimintaohjelma vuosille 2018–2019 (STM 2018a, 11). Yhdenvertaisuutta onkin pyritty edistämään lainsäädännöllä ja vammaispolitiikalla tehdyillä parannuksilla. Vammaisten syrjintä ei ole kuitenkaan vielä poistunut, vaan sen vaikutukset ulottuvat yhteiskunnan palveluihin, toimintaympäristöön ja vammaisten henkilöiden arkeen. (Linnakangas & Savtschenko & Suikkanen & Virta 2006, 9.) Lainsäädäntöä ja palveluja kehittämällä on saatu parannuksia, mutta vammaisten elämää saattavat silti edelleen rajoittaa asenteelliset, sosiaaliset sekä fyysiset esteet (STM 2006, 7).

Vammaiset eivät näy julkisuudessa tai ole osana yhteiskunnan taloudellisessa toiminnassa siinä määrin, mitä heidän osuutensa väestöstä edellyttäisi (Linnakangas ym. 2006, 11). Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen voidaan liittää myös integraation ja inklusion käsitteet. Yhteiskuntatieteiden tohtori Antti Teittinen (2006b) pohtii integraation ja inklusion käsitteitä ja niiden liittymistä toisiinsa. Teittinen kuvailee, että vaikka käsitteellisesti ja käytännössä nämä viittaavat osittain toisistaan poikkeaviin logiikkoihin, niin integraatiota ja inklusiota on myös mahdollista tarkastella toisiinsa liittyvinä käsitteinä ja käytäntöinä. Tällöin integraatio nähdään usein inklusioprosessin osatekijänä. Integraatiolla usein tarkoitetaan yksilöpainotteisuutta, jolloin yksilöä koitetaan sopeuttaa vallalla olevaan yhteiskuntajärjestelmään, kun inklusiolla puolestaan tarkoitetaan yksilöpainotusten ohella myös ympäristön olosuhteiden saattamista kaikille savutettavaan muotoon. (Teittinen 2006b, 18.)

Vammaisten henkilöiden koulunkäynti on kokenut muutoksia vuosien saatossa. Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, erityisopetus lähti liikkeelle erillisissä laitoksissa (Vehmas 2005, 63). Kaikki eivät tuolloin kuitenkaan ajatelleet, että vammaisten lasten etu olisi opiskella omissa erityisryhmissä erillään muista lapsista. Esimerkiksi Suomen kansakoululaitoksen isä Uno Cygnaeus (1810–1888) oli alun perin sitä mieltä, että ”heikkokyykyisten” lasten tulisi opiskella muiden lasten kanssa samassa ryhmässä, mutta tämä ajatusmalli ei lähtenyt nousuun. 1900 –luvun alussa Suomessa olikin jo vallalla käsitys, että niin sanotusti poikkeavien yksilöiden paikka oli laitoksissa. (Vehmas 2005, 63)

Erityispedagogiikka herättää keskustelua vammaistutkijoiden keskuudessa. Jotkut vammaistutkijat nostavat esille, että tarpeiden luokittelun ”tavalliseksi” ja ”erityiseksi” saattaa leimata lapsen ja jopa mahdollistaa syrjinnän (Vehmas 2005, 102–103). Vammaisaktivisti Kalle Könkkölä on myös erityiskoulujen vastustaja. Erityiskoulut eivät Könkkölän mielestään valmista elämään yhdessä vaan ovat reservaatteja, joissa ei opi vaikuttamaan yhteiskunnassa (Könkkölä & Saraste 2010, 22–23). Könkkölän perustama Kynnys ry myös ajaa koulutuksellista tasa-arvoa ja integraatiota: vammaisten olemista muiden joukossa samoissa kouluissa, yliopistoilla ja työmarkkinoilla eläen samanlaisissa kodeissa kuten muutkin. Tavoitteena on lopettaa eristämisen historia ja vammaisten syrjintä. (Könkkölä & Saraste 2010, 50, 55–56.)

Erityispedagogiikan lehtori Pentti Murto (1999) kuvailee, että asiallisen vammaistiedon lisäämisellä vaikutetaan ennakkoluuloihin, mutta eniten asenteet muuttuvat kokemuksista vammaisten kanssa. Vammaisten henkilöiden oma aktiivisuus ja sosiaalisuus niin ihmissuhteissa kuin yhteiskunnassa edesauttaa ihmisten joustavampiin asenteisiin vammaisuutta kohtaan. (Murto 1999, 135.) Tässä tarvitaan vammaisten henkilöiden aktiivisuutta ja sosiaalisuutta, mitä voidaan edesauttaa ja mahdollistaa yhteiskunnallisilla toimilla.

Pohdittaessa vammaisten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa huomiota onkin hyvä kiinnittää myös yhteiskunnan rakenteeseen. Yhteiskuntatieteiden lehtori Bronagh Byrne pohtii vammaisten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon monimutkaisuutta myös yhteiskunnan rakenteen kautta. Byrne tuo esille, että vammaisten tasa-arvon saavuttamista yhteiskunnassa, jonka järjestelmän säännöt ja standardit on jo asetettu, voidaan pitää myös lähtökohtaisesti epätasa-arvoisena. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon tavoittelemisen merkitsee tällöin toimia, joiden avulla vammaiset voitaisiin sopeuttaa jo valmiiksi rakennettuun yhteiskuntaan. Tämä merkitsee sellaisen järjestelmän muuttamista, joka toimii jo useimpien, ei-vammaisten väestön, edun mukaisesti. (Byrne 2018, 13.) Tämän vuoksi on paikallaan myös pohtia ja paikoitellen jopa kyseenalaistaa olemassa olevia yhteiskunnallisia rakenteita.

4 Tutkimusasetelma, metodit ja toteutus

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen tutkimusasetelmaa, metodeja ja toteutusta. Ensiksi esitellään tutkimusasetelma ja -tehtävät. Seuraavaksi kuvaillaan tutkimusaineistoa ja sen hankintaa. Tämän jälkeen kuvailen tiedonhankintaa ja tutkimuksessa käytettyjä metodeja sekä sitä, miten valikoin nämä menetelmät tutkielmaani. Luvun lopussa kuvaillaan aineiston analyysia.

4.1 Tutkimusasetelma ja tutkimustehtävät

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen kansallinen ratifiointiprosessi on vaikuttanut Suomen vammaispoliittiseen kenttään ja millaisia toimia tulisi tehdä, jotta vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuisivat täysimääräisesti. Tavoitteena on selvittää, miten asiantuntijat hahmottavat kansallisen prosessin ja millaisia tavoitteita he näkevät Suomen vammaispolitiikalle, jotta vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta saataisiin edistettyä. Keskityn tutkielmassani käsittelemään asiantuntijoiden näkemyksiä aiheesta. Viitekehyksenäni käytän osallisuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteitä. Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus.

Tutkimustehtävänäni on

- 1) tutkia, millaisten teemojen kautta asiantuntijat hahmottavat YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointiprosessia Suomessa ja
- 2) selvittää, millaisia tavoitteita asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Tutkimuksessani haluan selvittää asiantuntijoiden näkemyksiä aiheesta sekä samalla koota kuvaa Suomen vammaispolitiikan tämänhetkisestä tilasta. Asiantuntijoiden haastatteluiden avulla saadaan sellaista hiljaista tietoa, joka ei välttämättä nousisi esille ilman heidän asiantuntijuuttaan. Lisäksi haluan tutkimukseni avulla selvittää, minkälaisia vaikutuksia kansainvälinen sopimus on tuonut Suomelle ja näyttäytyvätkö globaalit linjaukset kansallisessa vammaispolitiikan kentässä.

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona ovat asiantuntijoiden haastattelut, jotka tein kesällä 2018. Asiantuntijanäkökulma on tärkeä ja tässä tutkimuksessa aineisto koostuu asiantuntijahaastatteluista. Ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, kuka katsotaan asiantuntijaksi. Määrittelin tässä tutkimuksessa asiantuntijuuden sen perusteella, että heillä on käsittelemästäni aihealueesta sellaista tietoa, jota maallikolla ei ole. (Alastalo & Åkerman & Vaittinen 2017, 215.) Laadullisen tutkimuksen tapaan kuuluu, että havaintoyksikkönä eivät ole haastatellut henkilöt, vaan havaittavissa olevat yhteneväisyydet ja erot. Tässäkin tutkimuksessa analyysin kohteena on asiantuntijoiden keskustelu ja siitä nousevat teemat ja luokat.

Valitsin haastateltavat oman harkinnan mukaan, eli kyseessä on harkinnanvarainen otos. Asiantuntijoiden valinnassa määrittelin ensiksi oman tutkimusaiheeni kannalta keskeiset asiantuntijatahot (Alastalo ym. 2017, 216). Pohdin erityisesti henkilöiden tuntemusta aiheesta sekä heidän ammatillisten tehtävien ja/tai institutionaalisen aseman kautta. Näin ollen määrittelin asiantuntijuuden olevan sidoksissa ammatilliseen tekemiseen ja institutionaaliseen asemaan (Alastalo ym. 2017, 215). Päädyin haastattelemaan kolmea henkilöä YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon ja seurannan eri tahoilta. Otin yhteyttä haastateltaviin sekä sähköpostitse että puhelimitse. Käytän tutkimuksessani haastateltavia nimikkeillä Asiantuntija1, Asiantuntija2 ja Asiantuntija 3.

4.3 Tiedonhankinta ja tutkimusmenetelmät

Tutkimus- ja tiedonkeruumenetelmänä käytetään asiantuntijahaastattelua. Asiantuntijahaastattelu ei ole itsenäinen haastattelumenetelmä, mutta siihen sisältyy tiettyjä erityispiirteitä, jotka olen ottanut huomioon tutkimusta tehdessäni (Alastalo ym. 2017, 214). Tutkimuksen kannalta koin hedelmälliseksi haastatella aiheen tuntevia asiantuntijoita, koska näin sain tutkittavan ilmiön omakohtaisesti tuntevien henkilöiden näkemyksiä aineistoksi. Kyseessä on harkinnanvarainen otos, eli valitsin haastateltavat harkinnan mukaan.

Rajasin tutkielmani tarkastelemaan aihetta asiantuntijoiden näkökulmasta. Aina ei kuitenkaan ole helppoa tunnistaa keskeisiä toimijoita oman tutkittavan ilmiön kannalta (Alastalo ym. 2017, 222). Asiantuntijoiksi tähän tutkimukseen valitsin henkilöt, jotka edustavat YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon seurannasta ja edistämisestä vastaavia tahoja. Halusin tutkimukseeni useamman näkökulman, minkä takia asiantuntijoiksi valittiin edustajat niin hallitusorganisaatiosta, valtiollisesta koordinaatiojärjestelmästä kuin myös riippumattomasta tahosta. Pro gradu -tutkielman rajallisissa työmääräpuitteissa rajasin tutkimusaineiston koostumaan kolmen henkilön haastattelusta.

Aluksi sain sovittua yhden haastattelun asiantuntijan kanssa, kenellä tiesin olevan tietoa tutkimukseeni liittyvistä teemoista. Yhden asiantuntijan kautta voi avautua kokonainen kontaktiverkosto, mitä käytin tutkimuksessani hyödyksi käyttämällä niin kutsuttua lumipallomenetelmää. Lumipallomenetelmällä tarkoitetaan, että haastattelujen käynnistyttyä haastateltavien joukkoa voi täydentää kysymällä tutkimukseen osallistuvilta ehdotuksia seuraavista haastateltavista. (Alastalo ym. 2017, 222.) Lumipallomenetelmän mukaisesti tiedustelin tutkimukseni ensimmäiseltä haastateltavalta vinkkejä muista soveltuvista haastateltavista. Asiantuntijalta saamani vinkkien avulla valikoin seuraavat kaksi haastateltavaa.

Toteutin haastattelut yksilöhaastatteluina. Kuten usein asiantuntijahaastattelut toteutetaan, toteutin haastattelut teemahaastatteluina eli puolistrukturoituina haastatteluina (Alastalo ym. 2017, 221). Haastatteluissa etenin puolistrukturoidun mallin mukaisesti: kysymyksissä ei ollut tarjolla valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltavat saivat vastata kysymyksiin omin sanoin. Kuten asiantuntijahaastatteluissa on tyypillistä, esitin haastateltaville myös räätälöityjä kysymyksiä ja muokkasin hieman haastattelurunkoa haastattelun edetessä (Alastalo ym. 2017, 223). Lisäksi kysymysten sanamuodot jonkin verran vaihtelivat ja toisinaan vaihdoin esitettyjen kysymysten järjestystä. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47.) Tämä mahdollisti loogisen etenemisen haastattelua tehdessä, koska asiantuntijoiden vastaukset saattoivat liittyä johonkin toiseen aihealueeseen, josta olisin esittänyt kysymyksiä vasta jäljempänä. Joustavuus haastattelukysymysten järjestyksessä myös teki haastattelutilanteesta luontevamman, koska kysymyksen järjestys myötäili haastattelun luonnollista etenemistä.

Teemahaastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Lisäksi teemahaastattelulle on ominaista se, että tutkija on alustavasti selvittänyt tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47–48.) Haastatteluihin valmistauduin huolellisesti tutustumalla etukäteen haastatteluteemoihin, valmistelemalla haastattelurungon, sopimalla haastattelutapaamiset ja varaamalla nauhurin mukaan. Olin perehtynyt etukäteen Suomen vammaispolitiikkaan ja jonkin verran YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen ratifiointiprosessiin. Etukäteisperehtyminen auttoi minua esittämään tarkentavia kysymyksiä haastateltaville haastattelun edetessä. Lisäksi tarvitsin etukäteisperehtymistä haastattelun suuriin teemoihin, jotta pystyin suunnittelemaan haastattelukysymykset ja -runгон (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47).

Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47), kuten tässäkin tutkimuksessa haastattelut olivat. Haastatteluille rakennettiin kuitenkin runko teema-alueiden ympärille. Haastattelun teema-alueet eli aihepiirit olivat kaikille samat, mikä on myös teemahaastattelulle ominaista (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48). Kaikilta haastateltavilta kysyttiin sekä samoja etukäteen suunniteltuja kysymyksiä että muutamia asiantuntijakohtaisia yksilöityjä kysymyksiä liittyen heidän taustaorganisaatioonsa tai -tahoonsa. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastateltavien tiedetään kokeneen tietty tilanne – tässä tapauksessa tiesin heillä olevan omakohtaista kokemusta liittyen Suomen vammaispoliittiseen kenttään ja YK:n vammaissopimuksen ratifiointiprosessiin, koska kaikki haastateltavat olivat YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon ja seurannan eri tahoilta.

Haastatteluissa kaikille asiantuntijoille esitetyt kysymykset koskivat samoja teemoja, joita olivat Suomen vammaispolitiikka, YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimus ja sen kansallinen toimintaohjelma. Osa kysymyksistä koski suoraan Suomen vammaispolitiikkaa: sen tärkeimpiä tavoitteita lyhyellä ja pitkällä aikavälillä tarkasteltuna sekä asiantuntijan omaa roolia vammaispolitiikan kentällä. Asiantuntijoilta kysyttiin myös heidän näkemyksiään YK:n vammaissopimuksen vaikutuksesta Suomen vammaispolitiikalle heti sopimuksen hyväksymisestä alkaen aina ratifioimisen jälkeiseen aikaan. Haastattelussa kysyttiin myös asiantuntijoiden näkemyksiä YK:n vammaissopimuksen ratifiointiprosessiin liittyvästä kansallisesta toimintaohjelmasta ja siihen liittyvistä mahdollisista onnistumisista ja kehitettävistä asioista.

Asiantuntijoille esitettiin lisäksi tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä liittyen aiheeseen, josta asiantuntija kertoi haastattelutilanteessa.

Teemahaastattelu poikkeaa strukturoidusta lomakehaastattelusta, jossa kysymyksillä on tarkka muoto ja järjestys. Teemahaastattelu ei kuitenkaan ole täysin vapaa kuten syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48.) Teemahaastattelussa oleellisinta on haastattelun eteneminen tiettyjen keskeisten teemojen varassa, eikä yksityiskohtaisissa kysymyksissä. Tämän ansiosta tutkittavien ääni saadaan paremmin kuuluviin. Teemahaastattelussa keskeistä on haastateltavien tulkinnat asioista ja heidän antamat merkitykset. Lisäksi on tärkeää, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48.) Tämän huomasi tekemissäni haastatteluissa ja koin haastattelutilanteet vuorovaikutuksellisia tilanteina, joissa sain haastattelijan asemassa kuitenkin kommentoida tai tehdä tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä tai huomioita. Mielestäni tämä vapautti haastattelua ja sain sellaista tutkimusaineistoa, mitä en olisi saanut, jos olisin pitäytynyt vain tarkasti ennalta rajatuissa kysymyksissä.

Huomioin tutkimuksessani tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuden niin osallistujien rekrytoinnissa kuin haastattelutilanteessa. Eettisten tutkimusperiaatteiden mukaisesti haastateltava sai itse päättää, osallistuuko hän tutkimukseen vai ei ja vastaako kaikkiin haastattelijan esittämiin kysymyksiin. Osallistujien yksityisyyttä ja tietosuojaa kunnioittaen käsittelen tutkimuksessani haastateltavia anonymisti ja haastatteluista saatua aineistoa luottamuksellisesti. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414–415.)

4.4 Aineiston analyysi

Aineisto on analysoitu yhtenäisenä aineistona sisällönanalyysin avulla. Aloitin aineiston analysoinnin teemoittelun avulla. Teemoittelussa aineiston tekstistä etsitään olennaisimmat, tutkimusta koskevat asiat (Eskola & Suoranta 1998, 175–176). Aloitin tutkimusaineiston teemoittelun ensin lukemalla litteroidut haastattelutekstit huolella lävitse ja tämän jälkeen paikantamalla aineostossa esiintyvää keskustelua. Tämän jälkeen aloin erotella asiantuntijoiden puheessa ilmeneviä aihekokonaisuuksia. Ensin aloitin hahmottelemaan pienempiä teemakokonaisuuksia, joiden yhteyttä toisiinsa pohdin ja muodostin isompia teemakokonaisuuksia.

Tutkimustuloksena syntyi luokkia, jotka koostuvat teemakokonaisuuksista. Tulokset esitetään kvalitatiivisessa eli laadullisessa muodossa.

Kaikki kolme haastattelua litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi. Litteroinnin tarkkuustasoa tulee aina pohtia tapauskohtaisesti. Tarpeetonta ylilitterointia on hyvä välttää, minkä takia litteroinnin tarkkuustaso kannattaa valita tutkimuskysymyksen ja analyysitavan mukaan (Ruusuvuori & Nikander 2017, 427–429). Tutkimuksessani käytän sisällönanalyysiä, eli kiinnitän huomiota puheen sisältöön, enkä niinkään tapaan, jolla puhe on tuotettu (Ruusuvuori & Nikander 2017, 427). Näin ollen suoritin litteroinnin sanatarkasti ja kaikki puhutut lauseet ja virkkeet kirjattiin ylös. Litteroinnissa ei sen sijaan kirjattu ylös käytettyjä äänenpainoja tai muuta hienosyistä vuorovaikutusta, joten erikoismerkkejä ei litteraatioissa ole käytetty (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Litteroitua tekstiä on yhteensä 31 sivua, jossa fontti on Times New Roman ja riviväli 1,15.

Haastatteluaineistolle tyypilliselle tapaan ennen varsinaiseen analyysiin siirtymistä tutustuin litteroituun aineistoon, minkä jälkeen järjestelin ja luokittelin aineistoa. Luokittelun avulla aineisto läpikäytiin järjestelmällisesti tutkimusongelman ja keskeisten käsitteiden kannalta. Tämä prosessi loi pohjaa aineistosta nousevien teemojen keskinäiselle vertailulle ja analyysiin perustuvien kokonaisuuksien muodostamiselle (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 10). Aineiston purun jälkeen aloitin hahmottamaan, millaista puhetta aineisto sisältää.

Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteettia eli luotettavuutta voidaan arvioida erityisesti analyysin systemaattisuuden ja tulkinnan luotettavuuden kriteereillä (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 26–27). Pyrin toteuttamaan tätä periaatetta tutkimuksessani käymällä analyysia lävitse systemaattisesti ja objektiivisesti. Kaikissa litteroiduissa aineistoissa käytin teemoittelun apuna värikoodeja, joiden avulla paikansin aineistossa ilmenevää keskustelua.

Analysoimalla tutkimusaineistoa löysin prosessista kaksi suurempaa luokkaa, jonka alle sijoittuu erilaisia teemakokonaisuuksia. Ensimmäinen luokka koskee asiantuntijoiden hahmotelmaa, jonka kautta he hahmottavat Suomen vammaispoliittisessa kentässä tapahtuneita muutoksia. Toinen luokka käsittelee asiantuntijoiden näkemyksiä tavoitteista, joita he asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

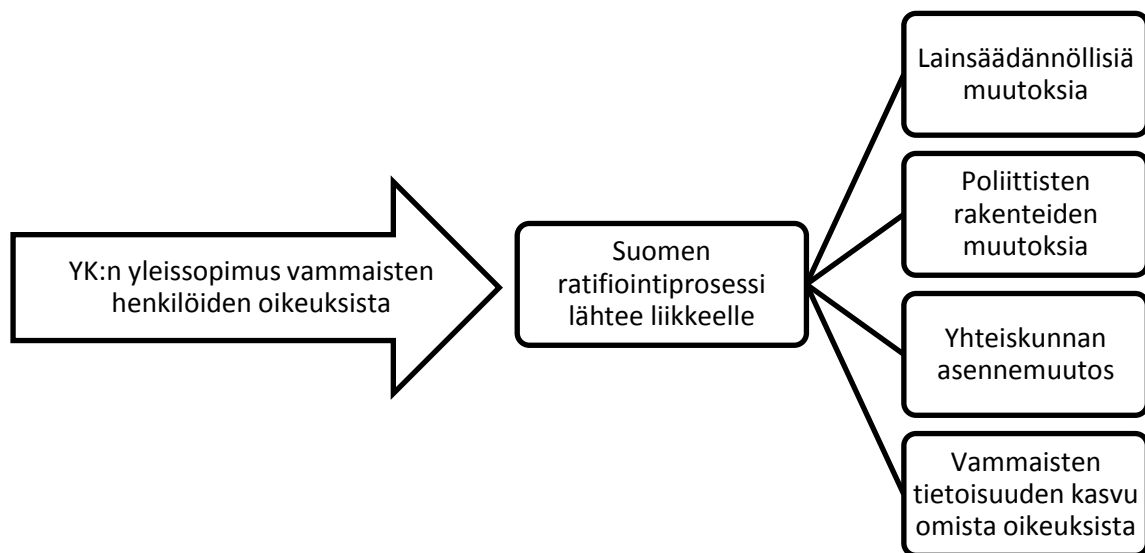
Molemmat luokat koostuvat analysoinnin tuloksena nousseista keskeisistä teemoista. Analyysin tuloksia esitellään tarkemmin luvuissa 5 ja 6, joista koottu yhteenveto esitellään luvussa 7. Tutkimuksen johtopäätöksiä esitellään viimeisessä luvussa 8.

Analyysin tuloksena syntyneet luokat muokkasivat myös tutkimuskysymyksiäni. Lähtiessäni tekemään tutkimusta olin suunnitellut keskittyväni tarkastelemaan asiantuntijoiden näkemyksiä Suomen vammaispolitiikan tilasta ja YK:n vammaissopimuksen ratifiointiprosessin myötä tulleista muutoksista Suomen vammaispoliittiseen kenttään. Analysointia tehdessäni huomasin, että YK:n vammaissopimuksen kansallinen ratifioiminen näyttäytyy keskustelussa lainsäädännöllisiä muutoksia laajempänä prosessina. Asiantuntijoiden puheessa ratifiointiprosessi ilmenee kokonaisuutena, joka on saanut asioita liikkeelle, ja toisaalta prosessia hahmotellaan vielä keskeneräisenä tapahtumana, jonka takia kaikkia muutoksia ei ole vielä tapahtunut. Halusin perehtyä tutkimaan myös asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, millaisia vammaispoliittisia toimia tulisi vielä tehdä, jotta vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus toteutuisivat täysmääräisesti. Näin ollen muokkasin tutkimuskysymyksiäni niin, että pystyin tarkastelemaan ratifiointiprosessia kokonaisuudessaan.

Kuten usein asiantuntijahaastatteluiden avulla, tässäkin tutkimuksessa heidän haastatteluiden avullaan pyritään kertomaan tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä mahdollisimman tarkka kuvaus (Alastalo & Åkerman 2010, 377). On kuitenkin tarpeellista huomioda, että asiantuntijoiden haastattelussa mainitseisiin asioihin vaikuttavat monet seikat kuten asiantuntijoiden asema ja tapahtumakulkuihin liittyvät jännitteet. Haastattelun (nyky)hetken vaikutus on syytä ottaa huomioon, sillä se on voinut vaikuttaa siihen, millaisia asioita asiantuntijat ovat nostaneet esille ja millaisia merkityksiä he ovat tapahtumille antaneet. (Alastalo & Åkerman 2010, 381). Haastattelut kertovat samalla myös haastateltavan omista tulkinnoista ja tavoista jäsentää maailmaa. Haastatteluaineistolle kuuluva piirre on myös se, että haastattelu on tuotettu vuorovaikutustilanteessa, mikä on osaltaan saattanut vaikuttaa haastattelussa esille tuotuihin asioihin ja eri aihealueiden painotukseen. (Alastalo & Åkerman 2010, 377, 384.) Tärkeää onkin muistaa lähdekritiikki kaikissa aineistoissa ja teksteissä, sillä kaikki dokumentit on aina tuotettu jotakin tiettyä tarkoitusta ja tilannetta varten ja ennalta odotetulle yleisölle (Alastalo & Åkerman 2010, 387). Olen huomionut nämä seikat tutkimusta tehdessäni.

5 Asiantuntijoiden hahmotus Suomen vammaispoliittisen kentän muutoksista

Tässä luvussa kuvailen, miten asiantuntijat hahmottavat Suomen vammaispolitiikan kentässä tapahtuneita muutoksia ja niiden yhteyttä YK:n vammaissopimukseen. Ensimmäisenä perehdytään, miten kansainvälisyys ja globaalius ilmenevät asiantuntijoiden puheessa liittyen YK:n vammaissopimuksen kansalliseen prosessiin. Tämän jälkeen käsitellään teemoja, jotka nousevat asiantuntijoiden puheesta esiin liittyen YK:n vammaissopimuksen tuomista muutoksista Suomen vammaispolitiikalle. Lopuksi esitellään asiantuntijoiden näkemyksiä kansalliseen muutosprosessiin liittyneistä onnistumisista ja haasteista.

Kuvio 3. Asiantuntijoiden hahmotelma Suomen vammaispoliittisen kentän muutosprosessista.

5.1 Prosessi lähtee liikkeelle: kansainvälisyys ja globaalius käynnistävät muutoksen

Kansainvälisyys ja globaalius on teema, joka esiintyy useasti aineistossa. Teema esiintyy asiantuntijoiden puheessa eri yhteyksissä; toisinaan kansainvälisyyttä käytetään vertailukohteena ja toisaalta sillä nähdään olevan suoria vaikutuksia kansalliseen sosiaalipolitiikkaan.

YK:n vammaisten oikeuksien yleisohjeita suomeksi käännettäessä nousi esille, että Suomeen tarvittaisiin oma Suomen vammaispoliittinen ohjelma. Asiantuntija3 nostaa esille tämän olleen lähtölaukaus Suomen yleiselle vammaispoliittiselle keskustelulle. Suomen vammaispoliittisen ohjelman 2010–2015 VAMPO:n yksi kärjistäkin oli se, että YK:n vammaissopimus tulee ratifioida. Asiantuntija3 huomauttaa, että YK:n vammaissopimus on vaikuttanut Suomen vammaispolitiikkaan silläkin tavalla, että Suomen lainsäädännön tulee olla linjassa YK:n vammaissopimuksen kanssa ja vastata sen artiklojen velvoitteisiin.

Aineistosta nousee esille YK:n vammaissopimuksen merkitys kansainvälisenä ihmisoikeussopimuksena. Asiantuntija2 nostaa esille YK:n vammaissopimuksen olevan tuorein ihmisoikeussopimus ja ensimmäinen ihmisoikeussopimus, jossa on määritelty toimijaksi myös riippumaton taho. Hän nostaa esille, että nyt on nimetty viranomaistoimija, jonka vastuulla on seurata, miten vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat tosiasiallisesti.

”Niin sen lopullinen arvohan näyttäytyy sitten vasta vuosien kuluttua, mutta se että tällainen itsenäinen toimija, joka pystyy itsenäisesti tuottamaan tietoa ja raportoida suoraan yleissopimusta valvovalle komitealle ongelmista, kehitysaskelista ja haasteista, niin kyllä se luo uutta dynamiikkaa siihen, miten sopimusosapuolet eli valtiot käytännössä toteuttavat vammaisten henkilöiden oikeuksia.” (Asiantuntija2)

Asiantuntija2 puheesta nousee esille sekä käytännön toimien tärkeys että sopimuksen vaikutus useiden valtioiden dynamiikkaan. Asiantuntija2 tuo myös esille, että Suomessa on erittäin paljon vammaisten henkilöiden oikeuksien parissa toimivia järjestöjä. Tämä on hänen mukaansa eduksi, kun YK:n vammaissopimuksen 33. artiklassa edellytetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistamista seurantamenettelyyn täysimääräisesti.

Aineistosta nousi esille myös kansainvälisen sopimuksen toimivan asioiden ja toimenpiteiden vauhdittajana. Asiantuntija2 kuvailee kansainvälisen sopimuksen toimineen hyvänä kirittäjänä ja vaikuttimena siinä, että Suomessa tehdään vammaisten henkilöiden ihmisoikeutta kunnioittavaa vammaispolitiikkaa. Asiantuntija1 puolestaan kuvailee YK:n vammaissopimuksella olevan Suomen vammaispolitiikalle ryhdittävä merkitys: sitä mukaa, kun sopimus näkyy kansallisessa

lainsäädännössä, siitä tulee meille arkipäivää. Hän muistuttaa, ettei kyseessä ole pelkkä julistus vaan sopimus, joka on osa Suomen kansallista lainsäädäntöä.

Aineistosta voidaan nähdä, että kansainvälinen sopimus on toiminut asiantuntijoiden näkemysten mukaan myös eräänlaisena painostuksena valtioille. Asiantuntija1 kuvailee, että koska Euroopan Unioni ja kaikki Euroopan Unionin maat olivat ratifioineet sopimuksen ennen Suomea, ei Suomi oikeastaan olisi voinut olla ratifioimatta sopimusta.

”Me ollaan kuitenkin osa Pohjoismaita ja tällaisia tässä suhteessa edistyksellisiä valtioita, niin ei se [ratifioimatta jättäminen] oikeastaan olisi ollut mahdollista.” (Asiantuntija1)

Asiantuntija1 pitää tärkeänä globaaleja kansainvälisiä trendejä, sillä niistä tulee myös eräänlaista painostusta valtioille, minkä ansiosta valtiot eivät voi tai halua olla toteuttamatta muutoksia.

Aineistosta nousee esille myös YK:n vammaissopimuksen tuomat kansalliset lakimuutokset. Asiantuntija1 kokee, että joitakin lakimuutoksia, kuten itsemääräämisoikeuspykälää vuonna 2016 ja yhdenvertaisuuslakimuutosta vuonna 2015, ei olisi välttämättä tullut ilman YK:n vammaissopimusta. Hänen mukaansa nämä asiat eivät luultavasti olisi nousseet samalla tavalla agendalle, jos YK:n vammaissopimusta ei olisi. Erityisesti itsemääräämisoikeuslainsäädännön uudistamisen ja tulevan saavutettavuuslainsäädännön hän kokee olevan vahvasti sidoksissa YK:n vammaissopimukseen.

Kansainvälisen sopimuksen nähdään myös vaikuttaneen vammaisjärjestöjen ja ihmisoikeustoimijoiden aktiivisuuden lisääntymiseen.

”-- näen vammaiskentän toimijoiden aktiivisuuden lisääntyneen CRPD:n [Convention on the Right of Persons with Disabilities] sopimuksen myötä. Ja jotenkin sen voisi yrittää artikuloida sillä tavalla, että nyt vammaisjärjestöillä ja muilla ihmisoikeustoimijoilla on ikään kuin pohja, selkeä pohja, jolta he ponnistaa, johon he pystyy perustamaan heidän yhteiskunnalliset muutoshalunsa ja tarpeensa.” (Asiantuntija2)

Asiantuntija2 arvioi, että YK:n vammaissopimus on erityisesti vauhdittanut vammaisten henkilöiden paradigman muutosta, sillä kansallisella tasolla vammaiset henkilöt on alettu näkemään subjekteina hoivan kohteen sijaan. Aiemmin Suomessa vammaiset henkilöt on nähty etenkin hoivan ja toimenpiteiden kohteina. Hän arvioi, että vanha malli oli voimassa pitkään ja syvälle juurtunut Suomen kaltaisessa pohjoismaalaisessa hyvinvointivaltiossa, jossa yhteiskunnalla on iso rooli yksilöiden huolenpidosta. *”Se prosessi ainakin olisi käsitykseni mukaan ollut paljon hitaampaa”*, Asiantuntija2 toteaa. Hän kuvailee, että Suomen kaltaisessa skandinaavisessa valtiossa asioihin suhtaudutaan eri tavalla kuin esimerkiksi liberaalimmassa valtiossa.

Suomen vammaispolitiikkaa vertaillaan myös kansainvälisestä näkökulmasta käsin. Asiantuntija2 pohtii Suomen vammaispolitiikan onnistumisen mittaamisessa tärkeää olevan se, mihin verrataan. Hänen mukaansa globaalilla mittakaavalla Suomen vammaispolitiikassa ollaan monessa asiassa onnistuttu verrattain hyvin. Asiantuntija1 myös arvioi, että Suomessa vammaisten asiat ovat monelta osin paremmin kuin ylipäätään maailmassa on.

5.2 Suomen lainsäädännön muutokset

YK:n vammaissopimuksen jälkeen Suomen lainsäädäntöön on tullut lakimuutoksia. Asiantuntija1 nostaa esille, että Suomen valtiolla on tapana, että lainsäädäntö tarkistetaan ennen sopimusten ratifiointia. Tämän johdosta YK:n vammaissopimuksen myötä Suomen lainsäädäntöön tuli selkeitä lakimuutoksia jo ennen varsinaista sopimuksen ratifiointia. Asiantuntija2 nostaa esille, että itsemääräämisoikeuteen ja tuettuun päätöksentekoon liittyvät lainsäädännölliset muutokset piti tehdä, jotta sopimuksen ratifiointi saatiin tehtyä.

Asiantuntija1 kuvailee lakimuutosesimerkkeinä kotikuntalain muutoksen (1377/2010) vuonna 2011 ja kehitysvammalain muutoksen (381/2016) vuonna 2016. Kaikkein tärkeimmäksi ennen ratifiointia tapahtuneeksi muutokseksi Asiantuntija1 kokee yhdenvertaisuuslain (1325/2014) uudistuksen vuoden 2015 keväällä, koska siihen saakka oikeussuoja etnistä syrjintää vastaan oli vahvempi kuin vammaisuutta vastaan. Uudistettuun yhdenvertaisuuslakiin lisättiin syrjintäkielto vammaisuuden perusteella, eli tuolloin vammaisuus nostettiin syrjintäperusteeksi muiden syrjintäperusteiden rinnalle. Asiantuntija3 myös pitää uudistettua yhdenvertaisuuslakia merkittävänä, koska

uudistuksen myötä vammaisia henkilöitä ei saa syrjiä lain kiellon perusteella. Asiantuntija3 kuvailee olleen pitkään tavoiteltua, että lakiin saataisiin kirjattua ylös myös vammaisiin kohdistuva syrjintä.

Samalla kun yhdenvertaisuuslaki uudistettiin, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasiat yhdistettiin saman lautakunnan alle. Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjinnäksi lasketaan myös kohtuullisten mukautusten epääminen, mikä tulee suoraan YK:n vammaissopimuksen syrjinnän määritelmästä. Asiantuntija1 nostaa esille, että syrjintää vastaan on nyt myös oikeussuojakeinot: vammainen henkilö voi syrjintää kohdatessaan tehdä valituksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle ja tämän jälkeen hänellä on vielä mahdollisuus viedä asia tuomioistuimeen ja hakea hyvitystä syrjinnästä. Asiantuntija1 kertoo yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnasta tulleen jonkin verran syrjintätapauksia, joissa osassa on päädytty asettamaan myös uhkasakkoja.

Itsemääräämisoikeus ja siihen liittyvät lainsäädännölliset velvoitteet nousevat asiantuntijoiden puheessa esille. Asiantuntija1 kuvailee, että YK:n vammaissopimuksen myötä kehitysvammalakiin tuli pykälät koskien itsemääräämisoikeutta ja rajoittamista, millä on konkreettisia vaikutuksia etenkin kehitysvammaisten asumisyksiköiden toimintaan. Asiantuntija1 kertoo, että asumisyksiköissä on käyty lävitse koulutuksia koskien uusia lakipykälä ja niiden merkitystä. Erityisesti hän nostaa esille rajoittamisen perustelut ja dokumentointivastuun:

”Ja se että nyt oikeasti rajoittaminen ei voi niinkun perustua siihen talon tapaan, että näin meillä on aina tehty, vaan siihen täytyy olla aina olla perustelut ja se pitää dokumentoida ja siitä säädetään täsmällisesti ja siellä pitää jokaisen tietää, mitä täällä saa tehdä ja mitä ei.”
(Asiantuntija1)

Joitakin lakimuutoksia on vielä tuloillaan. Vuoden 2016 joulukuussa tuli voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2102/2016) julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta, jossa säädetään julkisen hallinnon verkkopalveluiden saavutettavuuden vähimmäistasosta ja keinoista, joilla saavutettavuuden toteutumista valvotaan (VM 2018). Asiantuntija1 mainitsee, että saavutettavuusdirektiivin mukainen kansallinen lainsäädäntö tulee voimaan syksyllä 2018.

5.3 Poliittisten rakenteiden muutoksia

Muutoksien voidaan nähdä alkaneen jo ennen varsinaista sopimuksen ratifiointia. Asiantuntija2 toteaa, että tieto siitä, että Suomen on viemässä ratifiointiprosessia eteenpäin, on vaikuttanut taustalla vammaispoliittisiin linjauksiin.

Suomessa toimi aiemmin valtakunnallinen vammaisneuvosto Vane, mutta YK:n vammaissopimuksen myötä tämän tilalle perustettiin Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jonka tehtävänä on valtiollisena koordinaatioelimenä sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Aineistosta ilmenee, että kyseessä on ollut suuri muutos:

”-- sen [vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan] tehtävänä on seurata nimenomaan Suomen lainsäädäntöä ja sen kehitystä ja vahtia, että uusi lainsäädäntö, jota kaiken aikaa Suomeen tehdään tai vanhaa korjataan, että se on YK sopimuksen artiklojen velvoitteiden mukaista, että ei synny ristiriitaa YK sopimuksen ja meidän kansallisen lainsäädännön välillä. Ja totta kai tietysti tämä nykyinenkin neuvottelukunta vaikuttaa ja edistää YK sopimuksen toimeenpanoa.” (Asiantuntija3)

Muutos on Asiantuntija3 mukaan kuitenkin onnistunut siinä mielessä, että nyt VANElla on selkeä rooli Suomen vammaispolitiikassa ja selvempi tehtäväkuva. Asiantuntija3 kuvailee, että aiemmin valtakunnallinen vammaisneuvosto oli sellainen toimielin, joka puuttui havaitsemiinsa epäkohtiin lausunnoilla, kannanotoilla ja muilla koulutuksellisilla sekä nopeillakin toimenpiteillä. Aiemmin tehtäväkenttä ei Asiantuntija3 mukaan ollut niin tarkkarajainen, mitä VANElla nykyään, vaan valtakunnallinen vammaisneuvosto toimi niin sanottuna joka paikan toimijana, jonka rooli häilyi järjestötoiminnan ja viranomaistoiminnan välillä.

Nykyinen vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE keskittyy pääsääntöisesti YK:n vammaissopimuksen toimenpanon seurantaan ja edistämiseen. Asiantuntija3 pohtii, ettei nykyinen VANE voi ottaa samalla tavalla kantaa asioihin, koska se toimii enemmän valtion hallinnon ohjauksessa. Asiantuntija3 mielestä on kuitenkin tärkeää, että on saatu poikkihallinnollinen keskustelufoorumi, jossa myös vammaisjärjestöt ovat mukana. Näin saadaan

Asiantuntija3 mukaan aikaan yhteiskuntapoliittista ja vammaisten oikeuksiin liittyvää poliittista keskustelua käytyä yhteisen pöydän äärellä.

5.4 Asennemuutos yhteiskunnassa

Aineistosta nousee esille asiantuntijoiden kokema asennemuutos yhteiskunnassa. Asiantuntijoiden puheessa ilmenee, että vaikka YK:n vammaissopimuksen aiheuttaneita konkreettisia muutoksia on haastava listata ilman tutkimustuloksia, kokevat he vammaisten asioiden nousseen kuitenkin keskusteluun.

”Nyt Suomi ei voi ohittaa omassa ihmisoikeuskeskustelussaan vammaisten ihmisten oikeuksiin liittyvää keskustelua. Se on otettava osaksi sitä yleistä keskustelua, jota Suomessa käydään.” (Asiantuntija3)

Asiantuntija3 kokee, että Suomi ei vielä vuosien 2006–2016 aikana ottanut merkittäviä edistysaskelia, koska vaikka Suomi oli YK:n vammaissopimuksen allekirjoittanut, se ei ollut vielä juridisesti sitova. Hänen näkemyksensä mukaan vammaisasiat nousivat kuitenkin tämän myötä keskusteluun. Keskustelun Asiantuntija3 kokee alkaneen jo vuoden 2006 jälkeen, jolloin vammaissopimus allekirjoitettiin, muttei vielä ratifioitu.

”Se hyvä, mitä siitä [YK:n vammaissopimuksen allekirjoituksesta] saatiin aikaan, oli varmasti se, että vammaisasiat nousivat keskusteluun. Ne nousivat poliittiseen keskusteluun, ne nousivat keskusteluihin eduskunnassa ja ne nousivat myös keskusteluun mediassa ja jopa kansalaisten keskuudessa. -- Eli se oli se suurin muutos mitä tässä nyt sitten tapahtui. Semmoinen yleinen havahtuminen, että hei meillä on vammaisia ihmisiä, ja että vammaisilla ihmisillä on samat oikeudet kuin muilla ihmisillä.” (Asiantuntija3)

Asiantuntija1 puolestaan kokee muutoksia Suomen vammaispolitiikassa tapahtuneen melko paljonkin jopa kymmenen vuoden säteellä. Hänen pohtii, että ihmiset tottuvat muutoksiin usein niin nopeasti, etteivät he välttämättä tiedosta niitä: saatetaan ajatella, että näinhän on aina ollut, vaikkei asia näin olisikaan.

Asiantuntija1 mainitsee, että vielä kymmenen vuotta sitten esimerkiksi tuetusta päätöksenteosta ei vielä puhuttu. Hän muistaa, että 2000-luvun loppupuolella VAMPOa neuvoteltaessa oikeusministeriössä puhuttiin tuetusta päätöksenteosta ja se herätti ihmisissä hämmästyntä keskustelua, sillä käsite oli monille uusi. Asiantuntija1 kokee, että Suomessa vammaisten ihmisten oikeudet kuitenkin periaatteellisella tasolla hyväksytään.

Aineistosta on havaittavissa esimerkki asennemuutoksesta. Valtiovarainministeriössä on Asiantuntija1 mukaan vallinnut hyvä henki liittyen saavutettavuusdirektiivin kansalliseen lainsäädäntöön. Kehittämistyössä on ollut eri ministeriöt edustettuna ja työtä tehtiin Asiantuntija1 mukaan hyvässä yhteishengessä. Hallituksen esitys laiksi digitaalisten palveluiden tarjoamisesta annettiin eduskunnalle toukokuussa 2018 ja Asiantuntija1 mukaan tuleva lainsäädäntö on jopa laajempi kuin direktiivi edellyttää (VM 2018). Asiantuntija1 kehuu Suomessa olevan muutenkin tällä hetkellä esteettömyyden edistämiseen liittyviä hankkeita.

Positiivisia asioita nähdään tapahtuneen myös integraatiossa. Asiantuntija1 huomauttaa, että Suomessa ollaan aika hyviä integraatiossa, eikä vammaisia ihmisiä laiteta piiloon. Hän nostaa esille varhaiskasvatuksen integraation, minkä ansiosta lapset tottuvat jo varhain vammaisiin henkilöihin.

”-- meillä on tulossa sukupolvet, jotka on tottunut siihen jo, että heidän päiväkodissa on vammaisia lapsia.” (Asiantuntija1)

Muutokset eivät tapahdu kuitenkaan hetkessä. Asiantuntija3 myös toteaa, että viranomaisilla menee jonkin aikaa, ennen kuin YK:n vammaissopimuksen velvoitteet tulevat osaksi omaa työtä.

5.5 Vammaisten tietoisuuden kasvu omista oikeuksista

Aineistosta ilmenee, miten asiantuntijat kokevat YK:n vammaissopimuksen myötä tulleen myös muutoksen ihmisten mieliin: niin yhteiskunnassa valitseviin asenteisiin kuin vammaisten omiin asenteisiin ja tietoisuuteen omista oikeuksistaan. Vammaisten henkilöiden oman tietouden lisääntyminen koskien oikeuksiaan tulee esille kaikkien asiantuntijoiden puheessa ja se koetaan

myös Suomen vammaispolitiikan yhdeksi tulevaisuuden tavoitteeksi. Asiantuntija1 kokee tämän tärkeäksi, jotta vammaiset ihmiset rupeaisivat puolustamaan itseänsä ponnekkaasti.

Asiantuntija2 pitää vammaisten henkilöiden tietoisuuden lisääntymistä merkittävänä muutoksena. Hän kokee, että vammaisten henkilöiden tietoisuus erityisesti YK:n vammaissopimuksesta on levinnyt laajasti:

”Mutta jotenkin näen sen, että vammaisten henkilöiden tietoisuus omista oikeuksista on yksi merkittävä muutos, joka on ainakin lähtenyt liikkeelle. -- en usko, että on kovinkaan paljoa enää vammaisia henkilöitä, jotka eivät tiedä, että on olemassa vammaisyleissopimus ja siinä taataan tiettyjä oikeuksia heille. Näen sen äärimmäisen positiivisena muutoksena, joka on nyt lähtenyt liikkeelle.” (Asiantuntija2)

Asiantuntija3 näkee vammaisten tietoisuuden omista oikeuksistaan alkaneen lisääntyä jo YK:n vammaissopimuksen allekirjoituksen jälkeen, ennen kuin sopimusta oltiin vielä kansallisella tasolla ratifioitu. Hän kuvailee vammaisjärjestöjen ja vammaisten henkilöiden tietoisuuden lisääntyneen tämän prosessin aikana:

”Vammaisjärjestöt ja vammaiset ihmiset itse alkoivat paremmin tiedostaa vammaisten ihmisten oikeuksia. Ja alkoivat paremmin tiedostaa niitä epäkohtia, joita oikeuksien toteutumisessa on. Ja vammaisaktivistit heräsivät, että nyt on jokin tällainen iso työkalu, jolla voidaan tehdä vammaisten oikeuksien edistämiseen liittyvää työtä.” (Asiantuntija3)

Asiantuntija1 kokee, että vammaisten ihmisten tiedon lisääntymisellä omista oikeuksistaan on vaikutusta myös yhteiskunnallisesti. Tiedon lisääntymisen avulla vammaiset henkilöt voivat alkaa vaatia oikeuksiaan ja niiden toteutumista, mihin yhteiskunnan tulee kiinnittää huomiota.

”-- ihmiset on entistä tiedostavampia. Ne myös niinkuin tavallaan vaatii oikeuksia, että sillä tavalla kaiken kaikkiaan yhteiskunta ei minusta enää voi ohittaa vammaisia ihmisiä.” (Asiantuntija1)

Asiantuntija2 nostaa esille YK:n vammaisyleissopimuksen hyväksymisen tuottaneen vammaisten henkilöiden keskuudessa varsin positiivisen mielialan siitä, että vammaisyleissopimus on saatu aikaiseksi. Hän pohtii, että vaikka vammaisten henkilöiden tietoisuus oikeuksistaan ja YK:n vammaisyleissopimuksen olemassaolosta on lisääntynyt, menee vielä aikaa ennen kuin vammaiset ihmiset oppivat sisäistämään näiden merkityksen ja vaatimaan oikeuksiaan. Asiantuntija3 kokee asian samalla tavalla.

”Se, että koska sen [YK:n vammaisopimuksen] todelliset vaikutukset alkaa näkyä, niin se on varmasti aika pitkä tie, koska ensinnäkin se, että vammaiset ihmiset itse oppivat sopimuksen myötä tunnistamaan oikeutensa ja velvollisuutensa ja sen, että heillä on oikeudet ja heillä on velvollisuudet ja heitä ei tule syrjiä. Se vie oman aikansa, että vammaiset ihmiset oppii vaatimaan oikeuksiaan.” (Asiantuntija3)

Asiantuntijoiden puheessa näkyy, että vammaisten henkilöiden lisääntyneet oikeussuojakeinot auttavat osaltaan myös levittämään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista. Samalla kun yhdenvertaisuuslaki uudistettiin vuonna 2015, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasiat yhdistettiin saman lautakunnan alle. Asiantuntija1 toteaa, että uusi järjestelmä toimii merkittävänä mekanismina myös siihen, että vammaiset henkilöt kiinnittävät entistä enemmän huomiota syrjintään, sillä lautakuntaan voi laittaa hakemuksen, jos tulee syrjityksi. Lisäksi Asiantuntija1 kertoo, että esimerkiksi yksilön valitusten tekeminen YK:n komitealle mahdollistui vasta YK:n vammaisopimuksen ratifioinnin jälkeen.

5.6 Asiantuntijoiden näkemys prosessin kulusta ja siihen liittyneistä käännteistä

Politiikkaprosessit muodostuvat erilaisista toisiinsa kytkeytyneistä tapahtumista, jotka voivat tapahtua pitkälläkin aikavälillä. Aineistossa tämä myös tulee ilmi asiantuntijoiden puheessa. Asiantuntijat liittävät muutosprosessiin onnistumisia, jotka ovat edesauttaneet muutoksen syntyä. Tämän lisäksi aineistossa ilmenee asiantuntijoiden kokemia haasteita liittyen prosessiin.

YK:n vammaisopimusta ei voitu allekirjoittaa ennen kuin joitakin muutoksia oltiin saatu tehtyä kansalliseen lainsäädäntöön. Asiantuntija1 arvioi, että Suomessa onkin tapana, ettei sopimuksia

ratifioida ennen kuin esimerkiksi lainsäädäntö on tarkistettu. Suomen lainsäädännössä tehtiin tämän seurauksena selkeitä lakimuutoksia ennen sopimuksen ratifiointia: kotikuntalakimuutos vuonna 2011, kehitysvammalain muutos vuonna 2016 sekä yhdenvertaisuuslainuudistus vuoden 2015 keväällä, joka oli Asiantuntija1 mukaan suoraan YK:n vammaissopimuksesta johtuvaa.

Asiantuntija3 nostaa esille YK:n vammaissopimuksen ratifioimisen merkityksen. Hänen mielestään sopimuksen ratifioimista pidettiin merkittävänä, minkä takia sopimuksen ratifiointia tavoiteltiin kymmenen vuotta erilaisin toimin ja poliitikkoja, päättäjiä ja virkamiehiä painostaen.

”Ratifiointin jälkeen se sopimus muuttui ikään kuin todeksi.” (Asiantuntija3)

Asiantuntija3 toteaa ratifioimisen jälkeen YK:n vammaissopimuksen tuleen osaksi Suomen lainsäädäntöä, minkä takia sopimus täytyy ottaa vakavasti lainsäädännön ja toimijoiden tasolla, ettei syntyisi ihmisoikeusrikkomuksia. Asiantuntija3 mielestä tärkeää on sekä sopimuksen juridinen merkitys että sen vaikutus yleisesti käytävään ihmisoikeuskeskusteluun.

Asiantuntija1 nostaa esille myös itse prosessin tärkeyden puhuessaan YK:n vammaissopimuksen myötä tulleet oikeussuojakeinosta syrjintää vastaan:

”-- näissä on aika tärkeitä myös ne prosessit. Että kun työstetään jotakin asiaa, niin se tekee sen asian myöskin niinkun eläväksi. Ettei ainoastaan se lopputulema, vaan myös se prosessi on tärkeä.” (Asiantuntija1)

Toisena esimerkkinä onnistuneesta prosessista Asiantuntija1 nimeää Suomen vammaispoliittisen ohjelman 2010–2015. Hän kuvailee VAMPOn prosessiin sisältyneen hallinnon aloittain käytyä keskustelua, mikä puolestaan herätteli eri hallinnon aloja pohtimaan aihetta omalta kohdaltaan.

Suomelle on luotu YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma vuosille 2018–2019. Asiantuntija2 kokee merkittävänä, että yleissopimuksen kansallisella toimintaohjelmalla vammaisten oikeuksien edistämiseen on sitoutettu kaikki eri hallinnonalat.

”Se [kaikkien eri hallinnonalojen sitouttaminen toimintaohjelmalla] itsessään on osoitus siitä, että Suomi nyt ottaa vammaisyleissopimuksen velvoitteiden toimeenpanon kohtalaisen vakavasti.” (Asiantuntija2)

Lisäksi Asiantuntija2 pitää tärkeänä onnistumisena, että toimintaohjelman laatimiseen on osallistettu vammaisia henkilöitä ja heidän järjestöjään. Esimerkkeinä osallistamisesta hän nostaa erille kuulemistilaisuudet, lausuntokierrokset ja verkkokyselyn. Asiantuntija1 myös kokee vammaislainsäädännön valmistelun onnistuneeksi, koska siihen osallistettiin vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt, jotka olivat hänen mukaansa vahvasti mukana valmisteluprosessissa.

YK:n vammaisopimuksen kansalliseen prosessiin nähdään liittyneen myös haasteita. Asiantuntija1 kuvailee haasteena, että käynnissä ovat ehkä Suomen historian suurimmat reformit ja samalla täytyy huolehtia, että vammaisten ihmisten oikeudet tulisivat niissä myös huomioiduksi.

Asiantuntija1 mielestä Suomessa ei avoimesti vastusteta vammaisten henkilöiden oikeuksia. Sen sijaan hän kokee haasteena, että vaikka vammaisten oikeudet periaatteellisella tasolla hyväksytään, se ei vielä takaa niiden toteutumista:

”-- eihän meillä kukaan oikein uskalla suoraan sanoa, että vastustaisi vammaisia ihmisiä tai vammaisten ihmisten oikeuksia. Se tapahtuu sitten pikkuisen piilossa, että tapahtuu sillä tavalla, että sitten ne käytännön toimet ei vastaakaan sitä mitä ihmiset juhlapuheissa puhuu.” (Asiantuntija1)

Kansallinen toimintaohjelma saa kehujen lisäksi osakseen jonkin verran kritiikkiä. Prosessin yhdeksi heikkoudeksi Asiantuntija1 nimeää kansallisen toimintaohjelman poikkihallinnollisuuden, koska vastuun jakautuessa monelle taholle se samalla usein hajoaa. Jos vastuu kuuluu monelle eri taholle, jää hänen mielestään helposti epäselväksi, kenen mahdollinen muutos tai epäkohta tulisi hoitaa. Asiantuntija2 tuo esille huolta samasta aiheesta. Hänen mielestään liian monessa toimenpiteessä käytetään passiivisia toteamuksia, ilman että konkreettisesti kerrotaan, millaisia toimenpiteitä tulee tehdä ja kenen tehtävänä nämä ovat.

”-- siellä on liian monessa toimenpiteessä sellaisia passiivisia toteamuksia, että ”selvitetään, muutetaan, edistetään, kehitetään” ilman, että konkreettisesti kerrotaan, mitä tehdään.”
(Asiantuntija2)

Asiantuntija3 antaa myös kritiikkiä liittyen kansalliseen toimintaohjelmaan. Asiantuntija3 kuvailee suhtautuvansa ohjelmien yleisluonteisuuteen aina todella kriittisesti todeten, että yleensä ohjelmat jäävät hyvin abstrakteiksi ja yleiselle tasolle. Sen sijaan hänkin toivoisi ohjelmiin lisää konkretiaa.

Lisäksi Asiantuntija3 pohtii, että YK:n vammaissopimuksen artiklatasolla olisi voitu joissakin asioissa säätää tiukemmin. Hän nimeää YK:n vammaissopimuksen ehkä suurimpana heikkoutena olevan se, etteivät monet artiklat ole kovin tarkkarajaisia. Hän epäilee syynä olevan luultavasti kompromissihaluisuuden: ollaan jouduttu kompromissihakuisesti säätämään ympäripyöreästi, jotta valtioille on jäänyt myös omaa tulkintavaltaa. Tämä on havaittavissa hänen mukaansa muissakin ihmisoikeussopimuksissa.

”Jotta ne [ihmisoikeussopimukset] on saatu aikaiseksi, niin on pitänyt antaa myönnytyksiä ja tehdä kompromisseja.” (Asiantuntija3)

Aineistossa tulee esille myös poliittisten rakenteiden muutoksiin liittyneitä haasteita. Asiantuntijat kertovat valtakunnallisen vammaisneuvoton Vanen korvautumisesta uudella toimintamuodolla, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANElla. Muutoksen yhteydessä Vane muuttui itsenäisestä neuvottelukunnasta YK:n vammaissopimuksen valtion puolen koordinaatiovastaavaksi. Asiantuntija1 kertoo, että tämän myötä VANE:n tulee toimia hallituksen puitteissa ja sitä sitoo esimerkiksi hallitusohjelma. Enää VANE ei voi entiseen tapaan toimia itsenäisesti riippumatta siitä, mitä mieltä hallitus on. Asiantuntija1 kokee tähän liittyvän toisinaan ristiriitaisuutta: mitä tehdä, jos VANE huomaa, etteivät sopimuksen velvoitteet täysin täyty, ja kuitenkin sen täytyy ottaa huomioon muun muassa hallitusohjelmakirjaukset. Asiantuntija1 korostaa asetuksessa sanottavan nimenomaan yhteensovittamiseen pyrkimisestä, eli VANE toimii tässä hänen mukaansa niin sanotusti välittäjäkappaleena. Asiantuntija3 tuo esille samanlaisia haasteita kuvaillen uuden neuvottelukunnan olevan edeltäjäänsä tarkkarajaisempi ja maltillisempi kannanottaja.

”Että se [VANE] on niinkuin, se tehtäväkenttä on nyt paljon tarkkarajaisempi kuin aikaisemmin. Eli aikaisemmin Vane oli vähän sellainen joka paikan toimija. Nyt VANE keskittyy YK sopimuksen toimeenpanon seurantaan, toimeenpanon edistämiseen. Että ne on niitä päätehtäviä. Ja tietysti VANE ei tällä hetkellä pysty niin railakkaasti enää ottamaan kantaa asioihin kuin aikaisemmin, että sillä tavalla se toiminta on myös muuttunut.”
(Asiantuntija3)

Asiantuntija2 pohtii valmisteilla olevaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvään lainsäädäntöuudistukseen liittyen, että sopimus ja komitean työskentely voisi olla selkeämpää sen osalta, missä kulkee itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön raja. Asiantuntija2 pohtii, missä vaiheessa kysymys on ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta ja missä vaiheessa mennään jo ihmisen heitteillejättöön. Hän pohtii, onko asia tällä hetkellä pykälämuotoilussa onnistuttu tuomaan esiin tarpeeksi selkeästi ja kokee, että selkiyttäminen voisi auttaa osapuolia myös selkeyttämään toimenpiteitä. Huomioon tulee hänen mukaansa ottaa, että skandinaavisessa hyvinvointivaltiossa asia on varmasti eri paikassa kuin liberaalimmassa valtiossa.

Asiantuntija3 nostaa puheessaan esille YK:n sopimuksen valitusprosessien pitkäkestoisuuden. Mikäli ihminen esimerkiksi Suomessa kokee ihmisoikeuksiaan loukattaneen, hänen tulee käydä ensiksi oikeusasteet Suomessa lävitse ja sitten tehdä valitus eteenpäin YK:n vammaisten oikeuksien komitealle, minkä takia ratkaisut tulevat myöhään. Asiantuntija3 kertoo myös valtioita koskevien yleisien suositusten ja ratkaisujen olevan vuosia kestävä prosessi. Hän muistuttaa, että ratkaisun tultua menee vielä oma aikansa, ennen kuin valtio muuttaa käytäntöjään. Hän kuvailee tämän järeäksi työkaluksi ja toivoisi, että asiat pyritäisiin hoitamaan kevyemmillä prosesseilla, YK:n vammaisten oikeuksien komitealle valittamisen sijaan.

Asiantuntija2 listaa kaksi käytännön toimintaan liittyviä haasteita. Ensiksi hän kokee yhtenä haasteena jokaisen toimijan oman roolin löytämisen kentältä, jossa on useita toimijoita. Haasteena on löytää, minkälaisissa asioissa oma työ tuottaisi parhaiten lisäarvoa, koska ei ole mielekästä tehdä päällekkäistä työtä muiden vammaiskentän toimijoiden kanssa. Yhteistyön hän kokee merkittäväksi, minkä takia toisena haasteena hän kokee saada aikaiseksi laaja-alainen yhteistyö vammaiskentän eri toimijoiden kanssa. Asiantuntija3 pohtii myös työnjakoa YK:n

koordinaatiomekanismin ja riippumattoman tahon välisessä yhteistyössä, koska molempien tehtävänä on edistää ja vaikuttaa.

Lisäksi aineistossa ilmenee huolena tuleva maakunta- ja sote-uudistus ja sen vaikutukset vammaisiin henkilöihin. Sote-uudistus on sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteen sekä palvelujen uudistus (Alueuudistus 2018). Asiantuntija1 pohtii tulevan sote-uudistuksen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin ja miten nämä vaikutukset saataisiin näkyviin. Hän pohtii, miten voitaisiin tarkistaa, onko vammaisten henkilöiden kohdalla valinnanvapaus oikeasti toteutunut.

Asiantuntija1 pohtii Suomessa olevan tilastollisia ongelmia, sillä vammaisten ihmisten määristä ei ole tarkkoja tilastoja esimerkiksi työllistymiseen liittyen.

”-- meillähän on tilastollisia ongelmia siinä, että meillä vammaiset ihmiset peittyvät monissa asioissa. Että meillä esimerkiksi tiedetään suurin piirtein osatyökykyisten ihmisten määrät, mutta siellä osatyökykyisissä on muitakin kuin vammaisia. Ja kaikki vammaiset ihmiset eivät suinkaan ole osatyökykyisiä.” (Asiantuntija1)

Asiantuntijat nostavat esille myös YK:n vammaissopimuksen vaikutusten arvioinnin haastavuuden. Asiantuntija3 kuvailee, ettei ole olemassa faktatietoa YK:n sopimuksen vaikutuksista ainakaan tällä hetkellä. Asiantuntija3 myös kertoo, ettei uskalla sanoa, että YK:n vammaissopimus olisi yksin saanut aikaan jotakin konkreettista muutosta, koska keskustellaan isoista asioista, joihin on vaikuttanut muutkin tekijät.

”-- on aivan liian aikaista lähteä arvioimaan, että mikä on ollut YK sopimuksen vaikutusta ja mikä on ollut jo pitkään, vuosikymmeniä tehdyn vammaispoliittisen vaikuttamistyön vaikutus.” (Asiantuntija3)

Koska aiheesta ei ole tutkimustietoa, asiantuntijoiden kokemukset perustuvat etenkin arkihavaintoihin. Asiantuntija1 myös kokee, ettei voida sanoa minkään muuttuneen täsmälleen 10.6.2016 kun YK:n vammaissopimus ratifioitiin, koska ratifiointia tehtiin kymmenen vuotta. YK:n vammaissopimukseen oli kuitenkin sitouduttu tietyllä tavalla jo ennen ratifiointia, mikä on vaikuttanut kansallisessa lainsäädännössä.

6 Suomen vammaispolitiikan tavoitteet osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Edellisessä luvussa käsiteltiin asiantuntijoiden näkemyksiä muutoksista, joita YK:n vammaissopimus on tuonut Suomen vammaispoliittiseen kenttään ja miten asiantuntijat hahmottavat kansallista ratifiointiprosessia. Tässä luvussa esitellään, millaisia tavoitteita asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ensimmäisenä teemana käsitellään vammaisten osallisuutta yhteiskunnan eri tasoilla. Tämän jälkeen perehdytään teemaan esteettömyys ja saavutettavuus, joka osaltaan liittyy aiempaan kokonaisuuteen: yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Esteettömyys ja saavutettavuus nousevat kuitenkin vahvasti aineistosta esille, joten teema käsitellään omana kappaleenaan. Lopuksi kuvaillaan asiantuntijoiden nimeämät konkreettiset toimenpiteet sekä seurantatiedon kerääminen, joiden avulla voitaisiin edistää vammaisten ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

6.1 Vammaisten osallisuus yhteiskunnan eri tasoilla

Asiantuntija2 toivoo, että lähitulevaisuudessa vammaisten henkilöiden osallisuus yhteiskunnan eri alueilla lisääntyisi huomattavasti. Yhteiskunnan eri osa-alueilla hän täsmentää tarkoittavansa laajasti kaikkia eri osa-alueita kuten työelämää, koulutusta, jatkokoulutusta, ammattikoulutusta, liikuntaa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa. Hän uskoo, että lähemmäs näitä myös YK:n vammaissopimuksen asettamia tavoitteita tullaan pääsemään, jos vain tahtotilaa löytyy.

Vammaisten osallisuus yhteiskunnan eri tasoilla nousee aineistossa yhtenä yhdistävänä teemana asiantuntijoiden puheessa. Seuraavissa kappaleissa kuvaillaan aineistosta nousseita osa-alueita ja teemoja, jotka nousivat asiantuntijoiden puheessa erityisesti esille liittyen vammaisten henkilöiden osallisuuteen yhteiskunnassa.

6.1.1 Työelämäosallisuus

Työllisyys nähdään Suomen vammaispolitiikan sekä lyhyen että pitkän aikavälin tavoitteena. Vammaisten työelämäosallisuus koetaan kestoaiheena, joka on ollut keskusteluissa ja esille nostettuna jo vuosikausia. Asiantuntija1 kokee vammaisten työllisyyskysymyksen Suomen vammaispolitiikan epäonnistumisena, koska sitä ei ole hänen mielestään pystytty hoitamaan. Myös Asiantuntija3 pitää työllisyyskysymystä tärkeänä. Hänen mielestään työllisyystilanne on monien vamma ryhmien ja yksilöiden kohdalla todella huono, minkä vuoksi vammaisten henkilöiden nykyistä parempaan työllistymiseen pitäisi saada vaikutettua vammaispoliittisilla toimenpiteillä.

Asiantuntija2 nostaa myös työelämäosallisuuden esille yhtenä Suomen tärkeimpänä vammaispoliittisena tavoitteena. Hänen mukaansa Suomella on vielä paljon tekemistä, jotta vammaiset henkilöt saadaan osallistumaan nykyistä paremmin työelämäänsä. Asiantuntija2 näkee tämän liittyvän myös asennemuutokseen vammaisuutta kohtaan.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE teki syksyllä 2017 kyselyn vammaisille henkilöille liittyen heidän oikeuksiensa toteutumiseen. Asiantuntija1 kertoo kyselyn tuloksissa nousseen esille, että vammaisten oikeus työhön koettiin kipeimmäksi asiaksi. Lisäksi kyselyn tuloksista nousi esille vammaisten henkilöiden huoli toimeentulosta. Asiantuntija1 kuvailee, että tällä hetkellä eläkkeellä olevilla ja osatyökykyisillä henkilöillä eläkkeen ja mahdollisen palkkatulon yhteensovittaminen on haastavaa, koska euronkin ylitys saattaa johtaa eläketulon laskuun ja ihmiset varovat ylityksiä jopa kieltäytymällä palkankorotuksista. Asiantuntija1 kertoo kehitteillä olevan niin kutsuttu lineaarinen malli, jonka hän näkee yhtenä positiivisena mahdollisuutena toimeentulon lisäämiselle. Asiantuntija1 kuvailee, että lineaarisessa mallissa eläkkeellä oleva tai osatyökykyinen voisi säätää toimeentuloansa portaittain sen mukaan, minkä verran tulee eläketuloa ja minkä verran työtuloa. Näin työnteko olisi aina kannattavaa ja mahdollisuudet tehdä enemmän työtä kasvaisivat.

Asiantuntija1 kertoo, että vammaisten henkilöiden toimeentulon lisäämisessä maailmalla on käytetty kiintiöjärjestelmää, mutta kokemukset siitä eivät ole hänen mukaansa olleet niin hyviä. Kiintiöjärjestelmässä yritysten tulee sakon uhalla palkata tietty määrä vammaisia työntekijöitä, kun työntekijöiden määrä ylittää tietyn määrätyn lukumäärän. Asiantuntija1 toteaa kuitenkin yleisenä

käytäntönä kiintiöjärjestelmää käyttämissä maissa olevan se, että yritykset maksavat mieluummin sakon kuin palkkaavat vammaisia työntekijöitä. Lisäksi hänen mukaansa kyseisissä maissa vammaiset henkilöt kokevat, etteivät he ole niin sanotusti oikeita työntekijöitä vaan kiintiön täyttäjiä. Asiantuntija1 kokeekin kiintiöjärjestelmän lähtökohtaisesti epätasa-arvoisena järjestelmänä.

Asiantuntija1 nostaa esille myös kehitysvammaisten avotyötoiminnan, jossa hänen mielestään on vielä kehitettävää. Asiantuntija1 kuvailee, että tällä hetkellä kehitysvammaisia henkilöitä on avotyötoiminnassa sellaisissa työtehtävissä, että töihin estyneenä heidän työtehtäviään hoitamaan on pitänyt palkata sijainen, vaikka kehitysvammainen avotyötoiminnan tekijä saa itse palkaksi työosuusrahaa korkeintaan kymmenen euroa päivässä. Asiantuntija1 kokee tämän selvänä ihmisen riistämisenä, mutta uskoo tämänlaisen toiminnan loppuvan jollain aikavälillä.

Koulutus ei ilmene yhtä vahvasti aineistossa kuin työelämäosallisuus. Asiantuntija3 nostaa kuitenkin esille YK:n vammaissopimuksen koulutusta koskevan 24. artiklan. Hänen mielestään artikla sisältää paljon sellaisia hyviä asioita, joilla vammaisten henkilöiden mahdollisuutta päästä koulutukseen selkeästi lisätään ja velvoitetaan viranomaisia sekä koulutuslaitoksia toimimaan tietyllä tavalla.

6.1.2 Itsemääräämisoikeus

Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen nousee aineistosta esille yhtenä teemana. Itsemääräämisoikeus näkyy aineistossa asiantuntijoiden kuvailemina konkreettisina esimerkkeinä siitä, miten itsemääräämisoikeutta saataisiin lisättyä ja millaisia haasteita sen toteutumisessa on koettu.

Asennemuutos vammaisuutta kohtaan koetaan tärkeäksi, jotta vammaisia henkilöitä alettaisiin huomioda samalla tavalla itsemääräämisoikeutettuina kansalaisina kuten muitakin. Asiantuntija2 kokee Suomen vammaispolitiikan yhdeksi tärkeimmäksi tavoitteeksi muutoksen ajattelutavassa:

”-- että täysimääräisesti siirrytään siitä ajattelutavasta, että vammainen henkilö on hoidon ja hoivan kohde ja ruvetaan pikemminkin mieltämään vammaiset henkilöt oikeuksien haltijoina ja itsemääräämisoikeuttaan toteuttavina subjekteina. Tämä olisi nyt sellainen iso ensisijainen tavoite, joka tietenkin sitten jakaantuu moneen eri osaan vammaispoliittisissa toimenpiteissä.”
(Asiantuntija2)

Asiantuntija2 nimeää asennemuutoksen tärkeyden niin valtaväestön keskuudessa kuin henkilöiden, jotka työskentelevät ja ovat tekemisissä vammaisten henkilöiden kanssa.

Asiantuntija2 näkee Suomen vammaispoliittisena tavoitteena vammaisten henkilöiden osallisuuden lisäämisen heitä itseä koskevaan päätöksentekoon. Päätöksentekoon liittyen Asiantuntija1 nostaa esille kilpailutuksen. Asiantuntija1 mielestä Suomessa pitäisi lähteä lisäämään suorahankinnan osaamista. Hän nimeää kilpailutukseen liittyvät epäkohdat ratkaistavana asiana, jotka tulevat nousemaan hänen mukaansa entistä enemmän esille.

Esimerkkinä itsemääräämisoikeudesta aineistosta nousee esille vammaisten henkilöiden oikeus valita asumismuotonsa. YK:n vammaissopimuksessa säädetään, että vammaisilla henkilöillä tulisi olla itsemääräämisoikeus liittyen asumismuotoonsa. Asiantuntija2 toteaa, että YK:n vammaissopimus on todennäköisesti kiihdyttänyt myös laitosasumisen purkua. Hänen mukaansa siinä on edelleenkin paljon vielä tekemistä, mutta nyt YK:n vammaissopimuksen myötä ollaan tultu tietoiseksi siitä, että laitosasumisesta tulee aktiivisemmin pyrkiä pois.

Asiantuntija1 huomauttaa, että Suomella olevan tavoitteena, että vuoteen 2020 mennessä Suomessa kukaan vammainen ei asuisi laitoksessa. Hänen mielestään Suomella on täydet mahdollisuudet päästä tähän tavoitteeseen, vaikka haasteita toki on:

”-- mutta se mikä on meidän vammaisten ihmisten asumisen ongelma tällä hetkellä, niin on se, että niitä erilaisia vaihtoehtoja, eli se todellinen mahdollisuus valita missä asuu ja kenen kanssa, niin jos ei ole vaihtoehtoja, niin ei se mitään valintaa ole. Että vaikka ei asuisikaan enää laitoksessa, niin pitäisi olla siitä huolimatta mahdollisuus erilaiseen. Ja niinkun se vammainen ihminen tosiasialla pystyisi edes kahdesta vaihtoehdosta valitsemaan.”
(Asiantuntija1)

Asiantuntija1 mainitsee ympäristöministerin vuosien 2017–2018 vaihteessa tekemän selvityksen paljastaneen vammaisille tarjottavan asumisen olevan melko yksipuolista. Usein tarjolla on isoa ryhmämuotoista asumista. Asiantuntija1 toteaa, että vaikka ryhmäkodit eivät laitoksia olekaan, niin ne ovat Suomessa edelleen isoja moniin muihin maihin verrattuna. Asiantuntija1 luottaa laitosasumisen päättymiseen lähivuosina ja uskoo sen olevan Suomelle aikanaan suuri läpimurto ja rakenteellinen muutos.

6.1.3 Poliittiseen päätöksentekoon osallistuminen

Aineistosta nousee esille vammaisten oikeus yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja päätöksentekoon osallistumiseen. Asiantuntijat korostavat, että vammaisia henkilöitä tulisi kuulla vammaisia koskevissa asioissa. Tämä edistäisi myös vammaisten henkilöiden poliittista osallisuutta. Asiantuntija2 kokee yhdeksi Suomen vammaispoliittiseksi tavoitteeksi lisätä vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

YK:n vammaissopimuksessa säädetään, että vammaisella ihmisellä on oikeus osallistua politiikkaan. Asiantuntija3 toteaa, että vammaiset ihmiset ja vammaisjärjestöt on osallistettava poliittiseen keskusteluun.

Asiantuntija1 pohtii, että Suomessa vammaisten poliittiset oikeudet toteutuvat teoriassa hyvin, mutta eivät käytännössä. Hänen mielestään vammaisten poliittisessa päätöksentekoon osallistumisessa on käytännön toteutumattomia ongelmia erityisesti liittyen politiikan eri tasoilla osallistumiseen. Asiantuntija1 kaipaasi vammaisia henkilöitä myös tämänkaltaiselle sektorille, esimerkiksi eduskuntaan kansanedustajiksi.

”Kyllähän meillä vammainen ihminen äänestämään pääsee, ei se ole koskaan ollut epäselvää, ne on aika syvät ne systeemit miten se tapahtuu, mutta sitten taas kun me katsotaan, paljonko meillä on vammaisia ihmisiä esimerkiksi politiikassa, näkyvästi politiikassa, niin eipä juuri.”
(Asiantuntija1)

Politiikkaan osallistuminen koskee lisäksi raportointia YK:lle. Asiantuntija2 huomauttaa, että YK:n vammaissopimuksen 33. artiklassa edellytetään vammaisten henkilöiden järjestöjen ja vammaisjärjestöjen osallistamista seurantamenettelyyn täysmääräisesti.

6.2 Esteettömyys ja saavutettavuus

Esteettömyys ja saavutettavuus tulee esille kaikkien asiantuntijoiden puheessa. Asiantuntija1 kokee esteettömyyden ja saavutettavuuden lisäämisen Suomen vammaispolitiikan tavoitteeksi etenkin pitkällä aikavälillä. Myös Asiantuntija2 mielestä esteettömyyttä ja saavutettavuutta pitäisi ottaa paremmin huomioon vammaispolitiikassa.

YK:n vammaissopimuksen 9. artiklassa säädetään esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Asiantuntija3 nostaa tämän esille mielestään todella onnistuneena artiklana. Hän kuvailee 9. artiklan olevan läpileikkaava, joka leikkaa lävitse sopimuksen muut artikkelit ja niiden velvoitteet.

”Sen [9. artiklan] avulla voidaan myös sitten operoida niiden muiden artiklojen puolella ja edellyttää, että siellä laitetaan ne velvoitteet käytäntöön.” (Asiantuntija3)

Asiantuntija3 kuvailee, että esteettömyydessä on päästy Suomessa paljonkin eteenpäin, erityisesti koskien fyysistä ja rakenteellista esteettömyyttä. Tämän hän näkee johtuvan uudistetusta lainsäädännöstä, koska uudistuksen jälkeen siitä tuli velvoittava lainsäädäntö. Asiantuntija3 huomauttaa, että vammaisille henkilöille pitäisi saada koko toimintaympäristö saavutettavaksi, niin fyysinen kuin digitaalinen toimintaympäristö. Hänen mukaansa aiheita on käsitelty jo kymmeniä vuosia ja nyt pitäisi ryhtyä toimiin, sillä digitaalisella puolella on tapahtumassa suuri läpimurto. Asiointi on siirtymässä pääsääntöisesti sähköiseen asiointiin ja silloin yhteiskunnan pitää olla kaikille ihmisille saavutettava niin, että arjen asioiden hoitaminen sujuu siinä kuten muillakin.

Asiantuntija1 kokee, että esteettömyys ja saavutettavuus ovat asioita, jotka tulevat lyömään läpi tässä yhteiskunnassa jo lähitulevaisuudessa johtuen myös Suomen ikärakenteesta:

”-- ja se [esteettömyyden ja saavutettavuuden läpilyöminen] ei johdu ainoastaan vammaisista ihmisistä, vaan se johtuu tästä meidän ikärakenteen vanhenemisesta. Että meillä on kohta aika paljon ihmisiä, jotka on tavalla tai toisella toimintarajoitteisia. Ja sitten taas se vaikuttaa esimerkiksi välillisesti vaikka asuntomarkkinoihin, että jostain saavutettavista asunnoista on pulaa tulevaisuudessa eli sitä tuotantoa pitää lisätä. Se on asia joka muokkaa myös esimerkiksi markkinoita. Ja ylipäätään palveluntuottajien täytyy ottaa tavalla tai toisella huomioon erilaiset käyttäjät ja kuluttajat.” (Asiantuntija1)

Esteettömyys ja saavutettavuus voidaan nähdä asiantuntijoiden puheessa yhteiskuntaa läpileikkaavana asiana, sillä se vaikuttaa niin rakenteelliseen esteettömyyteen kuin digitaalisen ympäristön saavutettavuuteen. Suurten ikäluokkien ikääntyessä Suomelle tulee entistä enemmän painetta saada yhteiskunnasta kaikille kansalaisille esteetön ja saavutettava. Asiantuntija1 toteaa Suomen ikärakenteen muutoksesta, että koska Suomessa on valtava määrä ikääntyneitä ihmisiä, joiden palveluista pitää huolehtia, kestävyysvaje ei tule häviämään.

6.3. Konkreettiset toimenpiteet ja seurantatiedon kerääminen

Asiantuntija2 näkee Suomen vammaispolitiikan lyhyen tähtäimen yhdeksi tärkeimmäksi tavoitteeksi viedä lävitse YK:n vammaissopimuksen edellyttämät muutokset. Asiantuntija3 puolestaan nimeää Suomen vammaispolitiikan pidemmän tähtäimen tavoitteeksi, että kansallinen lainsäädäntö on täysin linjassa YK:n vammaissopimuksen kanssa ja vastaa sopimuksen artiklojen velvoitteisiin. Hän täsmentää tämän tarkoittavan sitä, että vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet sekä yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys yhteiskunnassa toteutuvat.

Asiantuntija3 mielestä Suomen lyhyellä aikavälillä Suomen vammaispolitiikan pitäisi pystyä saamaan kuntoon keskeisimmiksi koetut epäkohdat vammaispoliittisilla toimenpiteillä. Tämä vaatii hänen mukaansa sen, että vammaispoliittisilla toimenpiteillä laitettaisiin liikkeelle käytännön konkreettiset toimet epäkohtien korjaamiseksi, eikä vain tyydyttäisi epäkohdan selvittämiseen.

”-- kun me tiedostetaan joku ongelma ja se ongelma on päivänselvä, niin kuitenkin tyydytään siihen, että ryhdytään vain selvittämään asiaa, eikä ryhdytä niihin toimenpiteisiin, joilla sitä

ongelmaa voitaisiin lähteä korjaamaan, että olennaisempaa olisi selvitysten asemista toimia ja tehdä asioita, että siinä me ollaan epäonnistuttu. Kerta toisensa jälkeen perustetaan työryhmiä ja palkataan selvityshenkilöitä selvittämään itsestäänselvyyksiä sen asemasta, että me tehtäisiin jotakin. Tai me annetaan ohjeistuksia sen asemasta, että me edellytettäisiin, että asiat tehdään, niinkuin ne pitää tehdä.” (Asiantuntija3)

Asiantuntija3 pohtii yhtenä syynä tähän olevan poliittisen paineen puuttuminen. Yhteiskunta kokee hänen mielestään suurempia poliittisia paineita muista asioista kuin vammaisten henkilöiden oikeuksien, yhdenvertaisen kohtelun tai palveluiden toteutumisesta. Asiantuntija3 kokeekin vammaisten henkilöiden muodostavan hiljaisen vähemmistön, joiden asiat jäävät helposti marginaaliin.

Asiantuntija2 näkee, että Suomen tavoitteena on myös seurantatiedon kerääminen ja seurantamenetelmien kehittäminen liittyen vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Hän haluaa korostaa seurannan merkitystä, sillä se on pitkä prosessi, joka kytkeytyy voimakkaasti raportointimenettelyyn. Suomi antaa syksyllä 2018 ensimmäisen raporttinsa YK:n komitealle ja myöhemmin komitealle annetaan itsenäisenä, riippumattomana viranomaistoimijana rinnakkaisraportti, joka mahdollisesti kyseenalaistaa joitakin Suomen valtion raportin sisältöjä. Asiantuntija2 kokee tärkeänä, että rinnakkaisraporttiin pystyy osallistumaan viranomaistoimijoiden lisäksi aktiivisesti myös vammaisjärjestöt. Esimerkiksi Vammaisfoorumi on laatimassa oman rinnakkaisraportin jäsenjärjestöjensä yhteistyöllä.

Asiantuntija3 muistaa, että kansalliseen toimintaohjelmaan on 2018 syksyllä indikaattorityöpaja, jossa kehitetään mittareita, joilla voidaan mitata toimintaohjelmien ja toimintaohjelmissa olevien tavoitteiden toteutumista. Tämän avulla saataisiin mittausjärjestelmä, jonka avulla saataisiin mitattua, miten YK:n vammaissopimus on käytännössä toteutunut. Mittausjärjestelmää voisi hyödyntää jatkossakin uusien toimintaohjelmien kohdalla.

7 Yhteenveto tuloksista

Tässä luvussa esitellään yhteenvetoa analyysin tuloksista. Aineisto on analysoitu kahden eri näkökulman kautta. Ensiksi luvussa 5 esitettiin analyysi siitä, miten asiantuntijat hahmottavat Suomen vammaispolitiikassa tapahtuneita muutoksia ja niiden yhteyttä YK:n vammaissopimukseen. Luvussa 6 analysoitiin, millaisia tavoitteita asiantuntijat asettavat Suomen vammaispolitiikalle vammaisten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tässä luvussa esitellään ensiksi yhteenveto luvun 5 analyysistä, jonka jälkeen käsitellään luvun 6 yhteenveto.

7.1 Yhteenveto asiantuntijoiden hahmotuksesta vammaispolitiikassa tapahtuneista muutoksista

Analyysistä nousee esille yhtenä asiantuntijoiden hahmottamana teemana kansainvälisyys ja globaalius. Kansainvälisellä ihmisoikeussopimuksella nähdään olevan suoria vaikutuksia kansalliseen sosiaalipolitiikkaan. Kansainvälisen sopimuksen nähdään toimineen eräänlaisena painostuksena Suomelle ja toimineen asioiden ja toimenpiteiden vauhdittajana. Asiantuntijat nostavat esille, että Suomen lainsäädännön tulee olla linjassa YK:n vammaissopimuksen kanssa ja vastata sen artiklojen velvoitteisiin, minkä myötä Suomeen on tullut muutoksia lainsäädäntöön.

Kansainvälisen sopimuksen nähdään myös vaikuttaneen vammaisjärjestöjen ja ihmisoikeustoimijoiden aktiivisuuden lisääntymiseen. YK:n vammaissopimuksen nähtiin vauhdittaneen lisäksi vammaisten henkilöiden paradigman muutosta, sillä vammaiset henkilöt on alettu näkemään subjekteina hoivan kohteen sijaan. Toisinaan asiantuntijat käyttävät kansainvälisyyttä myös vertailukohteena. Asiantuntijat arvioivat, että globaalilla mittakaavalla Suomen vammaispolitiikassa ollaan monessa asiassa onnistuttu verrattain hyvin.

Asiantuntijoiden puheessa on nähtävissä yhteneväisyyksiä liittyen heidän näkemyksiinsä YK:n vammaissopimuksen tuomista muutoksista Suomen vammaispolitiikalle. Aineistosta nousee esille teemoina muutokset lainsäädännössä ja poliittisissa rakenteissa. Lisäksi vahvoina teemoina nousevat esille asennemuutos, joka nähdään koskevan niin poliittisia päättäjiä kuin koko yhteiskuntaa, sekä vammaisten henkilöiden tietoisuuden kasvu omista oikeuksistaan.

YK:n vammaissopimuksen ratifiointi edellytti joitakin muutoksia Suomen lainsäädäntöön. Esimerkkeinä nousee esille itsemääräämisoikeuteen ja tuettuun päätöksentekoon liittyvät lainsäädännölliset muutokset, jotka tehtiin ennen YK:n vammaissopimuksen ratifiointia. Asiantuntijat nostavat esille merkittävänä uudistuksena yhdenvertaisuuslain uudistuksen vuoden 2015 keväällä, jolloin lakiin lisättiin syrjintäkielto vammaisuuden perusteella. Uudistetun yhdenvertaisuuslain mukaan syrjinnäksi lasketaan myös kohtuullisten mukautusten epääminen, mikä tulee suoraan YK:n vammaissopimuksesta. Asiantuntijoiden mielestä on tärkeää, että vammaisilla henkilöillä on nyt myös oikeussuojakeinot syrjintää vastaan. Lisäksi asiantuntijoiden puheessa nousi esille itsemääräämisoikeus ja siihen liittyvät lainsäädännölliset velvoitteet. Joitakin lakimuutoksia on tulossa vielä YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin jälkeenkin, kuten saavutettavuusdirektiivin mukainen kansallinen lainsäädäntö syksyllä 2018.

Suomen poliittisissa rakenteissa tapahtuneet muutokset nousevat myös aineistosta ilmi. YK:n vammaissopimuksen myötä Suomen valtakunnallisen vammaisneuvosto Vanen tilalle perustettiin Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, joka toimii valtiollisena koordinaatioelimenä sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Asiantuntijat nostavat esille muutoksen vaikutuksia: toisaalta muutoksen myötä VANella on selkeämpi rooli ja tehtävänkuva Suomen vammaispolitiikassa, toisaalta toimiessaan nyt valtion hallinnon ohjauksessa VANE ei voi ottaa samalla tavalla kantaa asioihin kuin aiemmin. Positiivisena nähdään kuitenkin, että muutoksen ansiosta on saatu aikaan poikkihallinnollinen keskustelufoorumi, jossa myös vammaisjärjestöt ovat mukana.

Asiantuntijat kokevat YK:n vammaissopimuksen myötä yhteiskunnassa tapahtuneen asennemuutosta. Vammaisten asiat ovat nousseet yleiseen keskusteluun niin politiikassa kuin mediassa ja kansalaisten keskuudessa, minkä myötä ihmiset ovat havahtuneet pohtimaan vammaisten henkilöiden oikeuksia. Positiivisena esimerkkinä kuvaillaan, kuinka saavutettavuusdirektiivin kansallisen lainsäädännön kehittämistyössä on ollut edustettuna eri ministeriöt ja tuleva lainsäädäntö digitaalisten palveluiden tarjoamisesta on laajempi kuin direktiivi edellyttäisi. Lisäksi aineistosta ilmenee, että Suomessa integraatio toimii nykyään melko hyvin ja vammaiset ihmiset ovat näkyvillä yhteiskunnassa kuten muutkin.

Asiantuntijat kokevat YK:n vammaissopimuksen myötä muutoksen tulleen yhteiskunnassa valitsevien asenteiden lisäksi vammaisten henkilöiden omiin asenteisiin ja tietoisuuteen omista oikeuksistaan. Vammaisten henkilöiden oman tietouden lisääntyminen oikeuksistaan koetaan merkittäväksi positiiviseksi muutokseksi ja se koetaan myös Suomen vammaispolitiikan yhdeksi tulevaisuuden tavoitteeksi. Tiedon lisääntymisen avulla vammaiset henkilöt voivat alkaa vaatimaan oikeuksiaan ja niiden toteutumista. Asiantuntijat pohtivat, että tämä kuitenkin tulee viemään vielä aikaa. Aineistossa ilmenee, että YK:n vammaissopimusprosessin myötä myös vammaisjärjestöt alkoivat tiedostaa vammaisten oikeuksia ja saivat työkalun vammaisten oikeuksien edistämiseen liittyvään työhön. Asiantuntijat pohtivat, että vammaisten henkilöiden lisääntyneet oikeussuojakeinot auttavat myös osaltaan levittämään tietoisuutta vammaisten oikeuksista ja kiinnittämään huomiota mahdolliseen syrjintään.

Aineistosta ilmenee, että YK:n vammaissopimuksen ratifioimista pidettiin merkittävänä, minkä takia sopimuksen ratifiointia tavoiteltiin kymmenen vuotta erilaisin toimin ja poliitikkoja, päättäjiä ja virkamiehiä painostaen. Ratifioimisen jälkeen YK:n vammaissopimuksen tuli osaksi Suomen lainsäädäntöä. Itse prosessia pidetään myös tärkeänä, sillä niiden avulla asioita saadaan ilmi ja keskustelua eri toimijoiden kesken. Esimerkkinä onnistuneesta prosessista mainitaan Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010–2015, jonka prosessiin sisältyi hallinnon aloittain käytyä keskustelua. Lisäksi Suomen YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma vuosille 2018–2019 sitouttaa myös kaikki eri hallinnonalat vammaisten oikeuksien edistämiseen. Tätä pidetään osoituksena siitä, että Suomi ottaa YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden toimeenpanon vakavasti. Vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistaminen toimintaohjelman laatimiseen erilaisin kuulemistilaisuuksien, lausuntokierrosten ja verkkokyselyn avulla saa myös kehuja asiantuntijoilta.

Kansallinen toimintaohjelma saa kehuja lisäksi osakseen jonkin verran kritiikkiä. Prosessin yhdeksi heikkoudeksi nimetään kansallisen toimintaohjelman poikkihallinnollisuus, koska vastuun jakautuessa monelle taholle voi jäädä helposti epäselväksi, kenen mahdollinen muutos tai epäkohta tulisi hoitaa. Lisäksi kritisoidaan kansallisessa toimenpiteessä olevia passiivisia toteamuksia kuten ”selvitetään, muutetaan, edistetään, kehitetään”, koska niissä ei ilmene konkreettisesti vastuutaho tai toteutustapa. Asiantuntijat tuovat ilmi, että ohjelmat saattavat yleisluonteisuuden takia jäädä abstrakteiksi ja yleiselle tasolle. Ohjelmiin toivottiinkin lisää konkretiaa.

YK:n vammaissopimuksen kansalliseen prosessiin koetaan liittyneen myös haasteita. Yhtenä haasteena koetaan, että vaikka Suomessa vammaisten oikeudet periaatteellisella tasolla hyväksytään, se ei vielä takaa niiden toteutumista. Toteutumista varten tarvitaan käytännön toimia. YK:n vammaissopimuksessa pohdittiin myös haasteena olevan, etteivät kaikki artikkelit ole kovin tarkkarajaisia. Tähän syynä epäiltiin olevan kompromissihaluisuus: on täytynyt tehdä myönnytyksiä ja kompromisseja, jotta ollaan saatu sopimuksia aikaan ja valtioita sitoutettua mukaan.

Politiikkaprosessit ovat luonteeltaan monimutkaisia ja muutoksille alttiita (Tirronen 2011, 33). Aineistossa ilmeneekin kansallisen ratifiointiprosessiin liittyneitä käytännön toiminnan haasteita. Haasteena on erilaisten toimijoiden oman roolin löytäminen laajassa vammaispoliittisessa kentässä, jotta ei tehtäisi päällekkäistä työtä muiden toimijoiden kanssa. Lisäksi yhtenä haasteena tuodaan esille Suomen tilastolliset ongelmat: vammaisten ihmisten määristä ei ole tarkkoja tilastoja esimerkiksi työllistymiseen liittyen.

Muutokset kuitenkin vievät aikaa. Asiantuntija pohtii, että viranomaisilla menee jonkin aikaa, ennen kuin YK:n vammaissopimuksen velvoitteet tulevat osaksi omaa työtä. Asiantuntijat lisäksi pohtivat, että YK:n vammaissopimuksen aiheuttaneita konkreettisia muutoksia on haastava listata ilman tutkimustuloksia, koska vielä ei ole olemassa faktatietoa YK:n sopimuksen vaikutuksista. Asiantuntija pohtii, että on aikaista lähteä arvioimaan, mikä on ollut YK:n vammaissopimuksen vaikutusta ja mikä vuosia tehdyn vammaispoliittisen vaikuttamistyön tulosta.

7.2 Yhteenveto Suomen vammaispolitiikan tavoitteista osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Asiantuntijat tuovat esille toimia, joiden avulla vammaisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta Suomessa voitaisiin edistää vammaispoliittisin toimin. Asiantuntijoiden nimeämät edistävät toimet vammaisten henkilöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden tukemiseksi voidaan jakaa kolmeen pääteemaan, joita ovat vammaisten osallisuus yhteiskunnan eri tasoilla, esteettömyys ja saavutettavuus sekä konkreettiset toimenpiteet ja seurantatiedon kerääminen.

Vammaisten osallisuus yhteiskunnan eri tasoilla on laajin näistä teemoista, sillä sen alle lukeutuu erilaisia pienempiä osa-alueita. Työelämäosallisuus nousee esille kaikkien asiantuntijoiden puheessa ja se nähdään Suomen vammaispolitiikan sekä lyhyen että pitkän aikavälin tavoitteena. Asiantuntijat kokevat vammaisten työelämäosallisuuden olleen keskusteluissa jo vuosikausia, mutta vammaisten työllisyystilanteen olevan edelleen huono. Tämän vuoksi vammaisten henkilöiden nykyistä parempaan työllistymiseen pitäisi saada vaikutettua vammaispoliittisilla toimenpiteillä, jotta vammaiset henkilöt saadaan osallistumaan nykyistä paremmin työelämään.

Asiantuntija kuvailee kehitteillä olevan niin kutsuttu lineaarinen malli, jonka hän näkee yhtenä positiivisena mahdollisuutena toimeentulon lisäämiselle. Lineaarissa mallissa eläkkeellä oleva tai osatyökykyinen voisi säätää toimeentuloansa portaittain sen mukaan, minkä verran tulee eläketuloa ja minkä verran työtuloa. Näin työnteko olisi aina kannattavaa ja mahdollisuudet tehdä enemmän työtä kasvaisivat. Asiantuntija kuvailee, etteivät sen sijaan kokemukset maailmalla käytetystä kiintiöjärjestelmästä ole kovinkaan hyviä, sillä usein yritykset maksavat mieluummin sakon kuin palkkaavat vammaisia työntekijöitä. Lisäksi malli koetaan lähtökohtaisesti epätasa-arvoiseksi järjestelmäksi.

Suomen vammaispoliittisena tavoitteena nähdään vammaisten henkilöiden osallisuuden lisääminen heitä itseä koskevassa päätöksenteossa. Itsemääräämisoikeus ja sen edistäminen sisälsi keskustelua etenkin vammaisen henkilön oikeudesta vaikuttaa omaan asumismuotoonsa, josta säädetään myös YK:n vammaissopimuksessa. Asiantuntija kokee YK:n vammaissopimuksen todennäköisesti kiihdyttäneen myös laitosasumisen purkua. Kilpailutukseen liittyvät epäkohdat tulisi myös ratkaista. Lisäksi asiantuntijat kokevat tärkeäksi asennemuutoksen vammaisuutta kohtaan, jotta vammaisia alettaisiin huomioida samalla tavalla itsemääräämisoikeutettuina kansalaisia kuten muutkin.

Aineistosta nousi esille yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyen myös vammaisten oikeus yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja päätöksentekoon osallistumiseen. YK:n vammaissopimuksessa säädetään vammaisten oikeudesta osallistua politiikkaa. Aineiston mukaan Suomessa vammaisten poliittiset oikeudet toteutuvat teoriassa hyvin, mutta eivät käytännössä. Asiantuntijoiden mielestä vammaiset henkilöt ja vammaisjärjestöt on osallistettava poliittiseen keskusteluun ja vammaiset osallistumaan politiikan eri tasoilla. Aineistossa esitetään yhdeksi Suomen vammaispoliittiseksi tavoitteeksi lisätä vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Toisena isona teemana aineistosta nousee esille esteettömyys ja saavutettavuus, jotka ilmenevät asiantuntijoiden puheessa yhteiskuntaa läpileikkaavana asiana. Asiantuntijoiden mielestä aihe koskettaa niin rakenteellista esteettömyyttä kuin digitaalisen ympäristön saavutettavuutta. Asiantuntijoiden mielestä esteettömyyttä ja saavutettavuutta tulisikin ottaa paremmin huomioon vammaispolitiikassa. Esille nousee YK:n vammaissopimuksen 9. artikla, jossa säädetään esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Artiklan koetaan olevan onnistunut, sillä se läpileikkaa muut sopimuksen artiklan ja velvoitteet.

Aineistossa ilmenee, että vaikka Suomessa etenkin rakenteellisessa esteettömyydessä on päästy eteenpäin, vammaisille henkilöille pitäisi saada koko toimintaympäristö saavutettavaksi, niin fyysinen kuin digitaalinen toimintaympäristö. Yhteiskunnan tulee olla kaikille ihmisille saavutettava ja etenkin asioinnin siirtyminen sähköiseen asiointiin tulee huomioida. Asiantuntija epäilee, että Suomen ikärakenteen vanheneminen tulee myös asettamaan yhteiskunnalle paineita saada yhteiskunnasta kaikille kansalaisille esteetön ja saavutettava.

Kolmantena teemana asiantuntijoiden puheessa nousee konkreettiset toimenpiteet ja seurantatiedon kerääminen. Suomen vammaispolitiikan tavoitteeksi koetaan se, että YK:n vammaissopimuksen edellyttämät muutokset viedään lävitse, jotta kansallinen lainsäädäntö on täysin linjassa YK:n vammaissopimuksen kanssa. Tämän avulla saadaan turvattua vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden toteutumista yhteiskunnassa. Tavoitteeseen päästäkseen Suomen pitäisi pystyä saamaan kuntoon keskeisimmiksi koetut epäkohdat vammaispoliittisilla toimenpiteillä. Erilaisten epäkohtiin keskittyvien selvitysten asemasta tulisi kiinnittää huomiota konkreettisiin toimenpiteisiin, joilla epäkohdat saataisiin korjattua. Tämä edellyttää, että epäkohtien korjaamiseksi vammaispoliittisilla toimenpiteillä laitettaisiin liikkeelle käytännön konkreettiset toimet.

Aineistosta nousee esille huoli poliittisen paineen puuttumisesta, sillä vammaisten henkilöiden asiat koetaan jäävän helposti marginaaliin. Aineistosta ilmenee myös, että vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvää seurantatiedon keräämistä ja seurantamenetelmien kehittämistä pidetään tärkeänä. Tätä varten kehitteillä onkin mittausjärjestelmä, jonka avulla voidaan arvioida, miten YK:n vammaissopimus on käytännössä toteutunut.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen johtopäätökset sekä pohdinta. Aluksi tutkimuksen tuloksia tarkastellaan kirjallisuuden ja vammaispoliittisten ohjelmien kautta sekä esitellään tutkimuksen johtopäätöksiä. Johtopäätöksissä pohditaan YK:n vammaissopimuksen ratifiointiprosessia Suomessa ja sen aikaansaamaa kansallista muutosprosessia vammaispoliittisessa kentässä. Lopuksi esitellään pohdintaa tutkimusprosessista sekä tuodaan esille ideoita mahdollisista jatkotutkimuskohteista.

8.1 Johtopäätökset tutkimustuloksista

YK:n vammaissopimuksen kansallinen ratifiointiprosessi vei Suomessa vuosikymmenen ja se astui voimaan kesäkuussa 2016. Kyseessä on merkittävä yhteiskunnallinen muutosprosessi, joka on vaikuttanut kansalliseen lainsäädäntöön, poliittisiin rakenteisiin ja yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin. Lisäksi aineistosta ilmenee vammaisten ihmisten oman tietoisuuden lisääntyneen omista oikeuksistaan, mikä toivottavasti saa ihmiset kiinnittämään entistä enemmän huomiota syrjintään. Muutoksien avulla saadaan tuettua ja edistettyä vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Ratifiointiprosessi sai liikkeelle muutosprosessin Suomen vammaispoliittisessa kentässä. Sosiaalipolitiikan uudistuksiin vaikuttavat monet tekijät, kuten intressi uudistukseen, sen toimeenpanoon käytettävissä olevat resurssit sekä uudistuksen yhteensopivuus olemassa olevien instituutioiden kanssa (Saari 2011, 7). Ylikansalliset lainsäädännöt ovatkin tärkeitä intressien ja ideoiden tuojia, joiden kautta prosessi saadaan liikkeelle. Lisäksi monet keskeiset ongelmat koskettavat ihmiskuntaa valtiorajojen yli, joten keskeisten ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan maailmanlaajuisia yhteistyötä (Kiljunen 2008, 29). Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutuminen on yksi tämänlainen ylikansallinen haaste, joka koskettaa ihmisiä ympäri maailman.

Kansainvälisyys ja globaalius nousevat aineistosta esille myös vertailukohteena. Anneli Anttonen ja Jorma Sipilä (2000) pohtivat valtioiden välistä vertailua ja nostavat esille, että toisinaan vertailujen avulla halutaan vahvistaa uskoa suomalaisen mallin paremmuuteen ja toisinaan puolestaan osoittaa

hyvinvointimallimme heikkoudet (Anttonen & Sipilä 2000, 9–10). Vertailuasetelma on näin ollen merkittävä. Tutkimukseni asiantuntijat myös nostavat esille, että on tärkeää huomioida se, mihin Suomea verrataan. Vertailujen avulla saadaan tietoa, miten Suomi asettuu osaksi eurooppalaista tai vielä laajempaa sosiaalipolitiikan karttaa. Vertailut auttavat meitä lisäksi ymmärtämään omaa kansallista sosiaalipolitiikkaamme ja tekemään tämän avulla suuntauksia. (Anttonen & Sipilä 2000, 10.) Kansainvälisyyden aspektin avulla saadaan apua oman kansallisen tilanteen arviointiin suuremmassa, globaalissa mittakaavassa.

Aineistosta ilmenee, että asiantuntijoiden näkemykset ratifiointiprosessin tuomista muutoksista käsittelevät etenkin Suomen lainsäädäntöön tulleita muutoksia. Tämä johtuu oletettavasti siitä, että ratifioinnista on vasta suhteellisen vähän aikaa kulunut, eikä konkreettisia vaikutuksia ole vielä tieteellisesti tutkittu. Asiantuntijoiden kuvailemat lakimuutokset koskevat muun muassa esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä muita aihealueita, joissa he näkevät vielä olevan kehitettävää Suomessa. Voidaan siis päätellä, että YK:n vammaissopimuksen tuomat konkreettiset muutokset vammaisten henkilöiden elämään ovat tarkasteltavissa vasta jonkin ajan kuluttua. Tyypillisesti kun uusi käytäntö saadaan vakiinnutettua valitsevaksi asiointilaksi, ihmiset tottuvat nopeasti uuteen toimintatapaan (Alasuutari ym. 2013, 50).

Viime vuosina Suomen vammaispolitiikassa on ollut ensisijaista muuttaa niitä säädöksiä, jotka ovat olleet esteenä YK:n vammaissopimuksen allekirjoittamiselle. Nämä säädösmuutokset liittyvät vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuteen ja valinnanvapauteen. Kyseessä on vammaisten henkilöiden oikeus valita kotikuntansa, itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja sen rajoittamista koskevan sääntelyn selkiyttäminen. (STM 2010, 18.)

Asiantuntijat nostavatkin esille osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisen yhteydessä myös vammaisten henkilöiden asumiseen liittyvät ongelmat. Tämä aihe nostetaan esille myös vammaispoliittisessa ohjelmassa 2010–2015, jossa todetaan, ettei kaikilla vielä ole käytännössä oikeutta valita, kenen kanssa he asuvat tai mikä on heidän koti- ja asuinpaikkansa. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä asuvilla ei ole vapautta valita kotikuntaansa tai muuttoa. (STM 2010, 32.) Kuitenkin palvelun ajatukseen kuuluu, että sitä käytetään vapaaehtoisesti. Näin ajatellen pakkoon perustuvat sosiaalihuollon toimet eivät voi sisältyä sosiaalipalvelun käsitteen alaan. (Anttonen & Sipilä 2000, 103.) Kuten analyysissä ilmenee, vammaisten asumispalveluissa tulisi

huomioida paremmin itsemääräämisoikeus. Pelkkä laitosasumisen purkaminen ei riitä, vaan ihmisille tulisi tarjota mahdollisuutta valita asumismuotonsa – edes kahdesta eri vaihtoehdosta. Kuten Anttonen ja Sipilä (2000) toteavat, mikäli Suomen hyvinvointipoliittisen mallin tavoite on ollut vahvistaa kansalaisten perusoikeuksia tarjoamalla kaikille universaaleja palveluja ja etuuksia, on sen heikkoutena vaikeus ymmärtää ja suvaita erilaisuutta. Anttonen ja Sipilä näkevät tämän ongelman liittyvän etenkin palveluihin ja hallintoon. He näkevät palveluiden monipuolisen tarjonnan sovittamisen muuhun kokonaisuuteen olevan yhtenä tulevaisuuden haasteena. (Anttonen & Sipilä 2000, 274.) Yhteiskunnan tulisikin huomioida ihmisten erilaiset tarpeet jo lähtökohtaisesti suunnittelutyöstä alkaen. Ihmiset ovat yksilöitä, minkä vuoksi kaikkien ihmisten tarpeet eivät ole samanlaisia.

Asennemuutokset niin ihmisten kuin yhteiskunnassa vallitsevista asenteista eivät tapahdu hetkessä. Vammaisuutta on perinteisesti tarkasteltu lääketieteellisestä näkökulmasta käsin, mutta onneksi vähitellen vammaisuuden eri tahoja on alettu huomioida ja on huomattu, ettei vammaisuuden selittäminen ole niin yksinkertaista. Vammaisuudesta puhuttaessa tulee huomioida henkilön tausta ja elinympäristö, sillä vammaisuus on myös kulttuuri- ja tilannesidonnaista (Katsui 2008, 13–14). Suomen vammaispolitiikassa ollaan vuosien saatossa siirrytty vammaisten henkilöiden oikeuksia painottavan näkökulmaan, jossa lähtökohtana on vammaisen henkilön osallisuus ja yhdenvertaisuus yhteiskunnassa. Asiantuntijat kokevat YK:n vammaissopimuksen ratifiointisopimuksen myös vauhdittaneen tätä paradigman muutosta, mikä kuvaa kansainvälisten sopimusten vaikuttavuutta myös kansallisella tasolla. Lisäksi aineistosta nousee vanhasti esille, että asiantuntijoiden mukaan ratifiointiprosessin myötä yhteiskunnassa on jo havaittavissa asennemuutosta koskien vammaisuutta. Tämä oli itselleni ennalta odottamaton mutta ilahduttava tulos, koska kyseessä on merkittävä yhteiskunnallinen muutos.

Yhteiskunnan asenteisiin ja arvoihin vaikuttaminen onkin Suomen vammaispoliittisen työskentelyn keskeisiä tavoitteita. Vaikuttamistyötä tehdään koulutus- ja tiedotustyöllä, vahvistamalla ammatillista osaamista, korjaamalla nykyaikaisen vammaispoliittisen ajattelun kanssa ristiriidassa olevia säännöksiä, ohjeistoja ja käsitteitä sekä vahvistamalla tietopohjaa ja sen hyödyntämistä. Asennemuutoksen läpivienti yhteiskunnassa vaatii ohjelman mukaan johdonmukaisia, määritellyin välitavoittein toteutettuja toimenpiteitä niin eri hallinnonaloilta kuin yhteiskunnallisilta toimijoilta. (STM 2010, 157–159.) Asennemuutostyö tarvitsee aikaa ja pitkäjänteistä työtä. Suomen

vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015 korostaa, että kyse on pitkäjänteisestä toiminnasta, joka alkaa jo päiväkodista ja koulusta. (STM 2010, 126.) Kuten tutkimukseni analyysissä tulee sille, Suomessa ollaan melko hyvin onnistuttu integraatiossa. Tulossa on sukupolvet, jotka ovat tottuneet vammaisiin lapsiin jo varhaiskasvatuksessa. Tämä on tärkeää, jotta lapset oppivat vammaisuuden neutraalina inhimillisen moninaisuuden ilmentymänä.

Yksi YK:n vammaissopimuksen keskeisiä periaatteita on esteettömyys ja saavutettavuus. Yhteiskunnan tulee olla kaikille ihmisille saavutettava ja Suomen ikärakenteen vanheneminen tulee myös asettamaan paineita saada yhteiskunnasta kaikille kansalaisille esteetön ja saavutettava. Tämä koskee myös sähköistä asiointia. EU:n saavutettavuusdirektiivin keskeisenä tavoitteena on edistää kaikkien kansalaisten mahdollisuutta toimia täysivertaisesti myös digitaalisessa ympäristössä (VM 2018). Direktiiviä ei toivottavasti tulkita vain lakisääteisenä minimivaatimuksena, vaan ideaalina olisi herätellä ihmisiä kiinnittämään huomiota saavutettavuuteen ja keinoihin, millä kaikkien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta saataisiin edistettyä. Usein esteettömyyttä ja saavutettavuutta edistävät toimet eivät vaadi suuria taloudellisia panostuksia, vaan oivalluksia ja halua toteuttaa kaikille saavutettava ympäristö, jossa kaikki voisivat osallistua yhdenvertaisesti.

Yhdenvertaisuuden voidaan katsoa koostuvan eri osa-alueista, joista yksi on taloudellinen yhdenvertaisuus (White 2007, 4). Kaikkien haastateltujen asiantuntijoiden puheessa nouseekin esille yhtenä teemana työelämäosallisuus. Vammaisten henkilöiden heikompi työllistymisprosentti on ollut Suomen vammaispolitiikan kentällä puheenaiheena jo vuosia, mutta asiantuntijat kertovat vammaisten työllisyystilanteen olevan edelleen huono. Sosiaali- ja terveysministeriö teki vuonna 2008 Pysytään työssä -selvityksen, joka käsittelee vaikeavammaisten henkilöiden työssä pysymisen tukemista. Selvityksessä todetaan, että työssä pysyminen on kaikille osapuolille myös rahallinen etu. Yksilölle työnteko on eläkettä parempi vaihtoehto ja yritykselle on kannattavaa pitää kiinni osaavasta henkilökunnasta, sillä rekrytointi- ja koulutuskustannukset voivat tulla huomattavasti kalliimmaksi kuin työolosuhteiden uudelleenjärjestely (STM 2008, 14). Sen lisäksi, että vammaisten henkilöiden työllisyyden tukemisella edesautetaan yhdenvertaisuutta, vammaisten henkilöiden potentiaalisten työvuosien käyttöönotto on lopulta kaikkien osapuolien eduksi. Tarvitaan vammaispoliittisia toimenpiteitä, jotta vammaiset henkilöt saadaan nykyistä paremmin osallisiksi työelämään.

Sivistyneessä yhteiskunnassa huolehditaan myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevista yhteiskunnan jäsenistä (Mäkisalo-Ropponen 2012b, 52). Aineistosta kuitenkin nousee esille huoli poliittisen paineen puuttumisesta liittyen vammaisten henkilöiden asioiden edistämiseen. Poliittikkaprosesseihin liittyikin agendan asettaminen, mikä on oma prosessinsa. Ongelman nousua politiikan asialistalle voidaan tukea muun muassa verkostoilla ja liittoumilla. Asiaan vaikuttaa myös poliittikkatoimijat ja se, miten jokin poliittikkaongelma muotoillaan. Yhteiskunnalliset järjestöt, toimijat ja liikkeet yrittävät myös saada havaitsemiaan ongelmia poliittiselle asialistalle. (Tirronen 2011, 34.) Asioiden perustelemisella, esittämisellä ja viiteympäristöön asettamisella on myös olennainen merkitys siinä, mitkä asiat nousevat politiikan asialistalle (Tirronen 2011, 42). Yhteistyö eri toimijoiden kesken sekä toimiva vuorovaikutus ja viestintä ovat näin ollen keskeisessä roolissa poliittisessa vaikuttamistyössä.

Osallisuuteen kuuluu kuulluksi tulemisen lisäksi oikeus osallistua itseä ja yhteisöä koskevaan päätöksentekoon tasa-arvoisena päätöksentekijänä (Halme & Vuorisalmi & Perälä 2014, 21, 100). Asiantuntijat kaipaavatkin vammaisia henkilöitä enemmän mukaan myös politiikkaan. Myös YK:n vammaissopimuksessa 29. artikla käsittelee vammaisten henkilöiden poliittista oikeutta. Lisäksi 3. artiklassa yleissopimuksen yleisenä periaatteena määritellään vammaisten täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan (YK:n vammaissopimus 2016, 3. artikla). Mielestäni olisi tärkeää, että vammaisten yhteiskunnallinen osallisuus olisi aitoa. Osallistamisen ei pitäisi olla yhteiskunnalle vain pakollinen lakisääteinen tehtävä, vaan tarvittaisiin aitoa halua ymmärtää ja avartaa omaa näkökantaansa. On myös hyvä muistaa, että pelkkä anonyymi äänestämisen ei vielä riitä vahvaan, osallistuvaan demokratiaan, joka vaatii jatkuvaa vuorovaikutusta (Koskiahho 2002, 41). Vammaiset henkilöt tulisi ottaa huomioon oman elämänsä asiantuntijoina ja heidän asiantuntijuuttaan kaivattaisiin enemmän myös politiikassa.

Kalle Könkkölä oli elävä esimerkki vammaisista eduskunnassa; Könkkölän myötä eduskuntataloon tulivat rampit ja hän herätti oivalluksia ihmisissä. Toisaalta Könkkölä koki, että julkisuudessa ensin huomiota herätti hänen vammaisuutensa ja vasta tämän jälkeen hänen asiantuntemuksensa pääsi esille. (Könkkölä & Saraste 2010, 92.) Könkkölä on myös pohtinut, että hänen kulkemiseensa on kiinnitetty enemmän huomioita kuin hänen sanomiseensa. Tätä hän piti ongelmana koko poliittisen uransa ajan, sillä hänen mielestään toimittajat kiinnittävät huomiota asioiden sijasta sivuseikkoihin. (Könkkölä & Saraste 2010, 86.) Könkkölä on toisaalta katsonut velvollisuudekseen

vaikeavammaisena olla mukana istumassa saman pöydän ääressä muiden kanssa, toisaalta osoittaa elävänä symbolina, ettei mene minnekään, minne ei esteettömästi pääse. ”Minun on omalla persoonallani vaadittava vammaisten huomioonottamista.” (Könkkölä & Saraste 2010, 88.) Könkkölä on toiminut niin sanotusti tienraivaajana muille vammaisille poliitikoille. Toivottavasti jatkossa yhteiskunta osaisi kiinnittää enemmän huomiota ihmisten asiantuntemukseen ja omakohtaiseen asiantuntijuuteen.

Sosiaalipolitiikka on aina poliittisten kompromissien tulos, minkä vuoksi mikään hyvinvointipoliittinen malli ei ole täydellinen. Hyvinvointipoliittiset mallit ovat aina yhteiskuntansa tuote. (Anttonen & Sipilä 2000, 272.) Tämän ei silti tule estää meitä tavoittelemasta mahdollisimman hyvää hyvinvointipolitiikkaa, joka huomioi myös marginaalisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevat ihmiset.

8.2 Pohdintaa tutkimusprosessista ja jatkotutkimusideoita

Pro gradu -tutkielman tekeminen on ollut kokonaisuudessaan opettavainen prosessi. Olen tutkimusprosessin myötä saanut uutta tietoa sekä Suomen vammaispolitiikan rakenteesta ja politiikkaprosessien kulusta että ylikansallisten sopimusten roolista kansallisessa muutosprosessissa. Tutkimusta tehdessä ja kirjallisuuteen sekä aineistoon perehtyessä on ollut mielenkiintoista huomata, miten globaalit intressit ja ideat näyttäytyvät kansallisella tasolla. Maailmasta on tullut yhä globaalimpi, mikä tulee ottaa huomioon myös kansallisessa toiminnassa.

YK:n vammaissopimuksen kansallinen ratifiointi on ollut laaja prosessi, joka on sisältänyt paljon muutakin kuin pelkkien vaadittujen lainsäädäntömuutoksien lävitse viemisen. Ratifiointiprosessi on saanut liikkeelle kansallisen vammaispolitiikan kentällä muutoksia, jotka muuttavat kokonaisvaltaisesti yhteiskuntaa vammaisuutta koskevista asenteista alkaen. Asiantuntijoiden puheesta on havaittavissa, että kansallista muutosprosessia tulee vielä viedä eteenpäin. Muutosprosessissa on osallisina monet toimijat, niin poliittiset ja julkiset toimielimet, järjestösektori kuin myös vammaiset henkilöt itse.

Asiantuntijat kokevat yhtenä haasteena kansallisen toimintaohjelman tavoitteiden epämääräisyyden ja vastuun yhteisen kantamisen, koska silloin tehtävä saattaa jäädä kuuluisalle ”jollekin muulle”. Jo 2000-luvun alussa Suomessa sosiaalipoliittisena haasteena on koettu asetettujen tavoitteiden käytännön toteutuminen, ja Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa 2010–2015 haasteeksi nimettiin vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen käytännössä (STM 2010, 29). Toimintaohjelmien, asetettujen tavoitteiden ja ylipäätään yhteisten sopimuksien konkreettisuus on asia, johon osaan jatkossa kiinnittää tarkempaa huomiota. Vastuun jakautuessa monelle eri taholle selvän tehtävänjaon merkitys korostuu, mikä on hyvä huomioda kaikessa monitoimijaisessa työssä.

Pro gradu -tutkielman teko vahvisti ajatustani yhteistyön merkityksestä. Poliittisessa muutoksessa tarvitaan aikaa ja yhteistyötä. Lisäksi niin muutosprosessissa kuin kaikessa vammaispoliittisessa toiminnassa tulisi hyödyntää ja kunnioittaa toisten erikoisosaamista ja asiantuntemusta. ”Ei mitään meistä ilman meitä” -ajatuksen tulisi olla lähtökohtana kaikessa vammaispoliittisessa toiminnassa. Moniammatillisuus on tärkeää, mutta siinäkin ei saa unohtaa kohderyhmän omaa ääntä. Ihminen on aina oman elämänsä asiantuntija.

Tutkimusprosessille on ominaista, että tutkimus ei etene aina lineaarisesti työvaiheesta seuraavaan. Tutkimusta tehdessäni olenkin palannut tutkimuskysymyksiin uudestaan ja tutkimuskysymykset tarkentuivat lopulliseen muotoonsa tutkimuksen edetessä. Aineistosta nousi esille mielenkiintoisia seikkoja, joihin halusin perehtyä lisää ja tuoda esiin tutkimuksessani. Kuten Alastalo ja Åkerman (2010) kuvaavat, asiantuntijahaastatteluiden yhtenä erityispiirteenä on, että prosessikuvaukseen tähtäävässä tutkimuksessa aineiston keruu ja analyysivaihe kietoutuvat usein yhteen, eikä analyysi erotu selvästi omaksi työvaiheekseen. Huomasin tämän myös omassa tutkimusprosessissani.

Jatkotutkimusideana olisi tutkia, miten vammaiset henkilöt itse kokevat osallisuutensa ja hyvinvointinsa lisääntyneen YK:n vammaissopimuksen myötä. Yksi asiantuntijoista nosti tämän myös esille, mikä tukee jatkotutkimusidean tarpeellisuutta. Tutkimusta tehdessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota kohderyhmän tavoittamiseen. Esimerkiksi saavutettavuus tulisi huomioda myös varsinaisessa tutkimusprosessissa niin, että mahdolliset kyselylomakkeet olisivat saavutettavassa muodossa. Tämä on tärkeää, jotta vammaisten henkilöiden oma ääni saataisiin kuuluviin.

LÄHTEET

- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 372–392.
- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria & Vaittinen, Tiina (2017) Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 214–232.
- Alasuutari, Pertti & Mikola, Elina & Rautalin, Marjaana & Syväterä, Jukka & Valkeasuo, Laura (2013) Globaalien kehityslinjojen luominen ja kotoistaminen. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.) Liikkuva maailma. Tampere: Vastapaino, 33–53.
- Alueuudistus (2018) Sote-uudistus. <https://alueuudistus.fi/soteuudistus/tavoitteet>. Viitattu 7.12.2018.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Jyväskylä: Vastapaino.
- Bérubé, Michael (2002) Afterword: If I Should Live So Long. Teoksessa Sharon L. Snyder & Brenda Jo Brueggemann & Rosemarie Garland-Thomson (toim.) Disability Studies: Enabling the Humanities. New York: Modern Language Association of America, 337–343.
- Byrne, Bronagh (2018) Dis-Equality: Exploring the Juxtaposition of Disability and Equality. Social Inclusion 6:1, 9–17.
- Davis, Lennard J. (2002) Bodies of Difference: Politics, Disability, and Representation. Teoksessa Sharon L. Snyder & Brenda Jo Brueggemann & Rosemarie Garland-Thomson (toim.) Disability Studies: Enabling the Humanities. New York: Modern Language Association of America, 100–106.
- Eduskunnan oikeusasiamies (2019) Suomen kansallinen ihmisoikeusinstituutio. Kansallisen ihmisoikeusinstituution rakenne ja toiminta. <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/suomen-kansallinen-ihmisoikeusinstituutio>. Viitattu 7.1.2019.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Esping-Andersen, Gøsta (1990) The three worlds of welfare capitalism. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102 julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta.

Haarni, Ilkka (2006) Keskeneräistä yhdenvertaisuutta: Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.

Halme, Nina & Vuorisalmi, Merja & Perälä, Marja-Leena (2014) Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa: työntekijöiden näkökulma. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Harisalo, Risto & Miettinen, Ensio (2004) Hyvinvointivaltio: houkutteleva lupaus vai karvas pettymys. Tampere: Tampere University Press.

Heikkilä, Jorma & Heikkilä, Kristiina (2005) Voimaantuminen työyhteisön haasteena. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2014) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Ihmisoikeuskeskus (2019) Vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/vammaisyleissopimuksen-kansallinen/>. Viitattu 9.2.2019.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Katsui, Hisayo (2008) Downside of the Human Rights-Based Approach to Disability in Development. Helsinki: University of Helsinki.

Kettunen, Pekka (2002) Miksi osallistumisesta puhutaan? Osallistumisen kehittäminen suomalaisissa kunnissa. Teoksessa Pia Bäcklund (toim.) Osalliset ja osaajat kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 18–35.

Kiljunen, Kimmo (2008) Globalisaatio ja demokratian itsepuolustus. Helsinki: Edita.

Kivirauma, Joel (2015) Johdanto. Teoksessa Joel Kivirauma (toim.) Vammaisten elämä ja elämäkerta: Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa. Helsinki: Kynnys, 6–16.

Koskiahho, Briitta (2002) Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa Pia Bäcklund (toim.) Osalliset ja osaajat kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus, 36–57.

Kuosma, Tapio (2018) Kansainväliset vammaisoikeudet. Kemi: Atrain & Nord.

Könkkölä, Kalle & Saraste, Heini (2010) Huoneekseni tuli maailma. Helsinki: WSOY.

Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija (2016) Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81:5, 586–594.

Leppälä, Heli (2015) Vammaishuollon lainsäädäntö vammaisten elämän reunaehtona 1900-luvun Suomessa. Teoksessa Joel Kivirauma (toim.) Vammaisten elämä ja elämäkerta: Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa. Helsinki: Kynnys, 17–74.

Linnakangas, Ritva & Savtschenko, Victor & Suikkanen, Asko & Virta, Lauri (2006) Uuden alussa vai umpikujassa? Vammaiset matkalla yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, raportteja 2006:15.

Murto, Pentti (1999) Vammaisuuden kohtaaminen. Teoksessa Pentti Murto (toim.) Yhteinen koulu kaikille – Onko inkluusio tarua vai totta? Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 134–139.

Mäkisalo-Ropponen, Merja (2012a) Kuuluuko potilaan ääni sosiaali- ja terveydenhuollossa? Teoksessa Tuula Peltonen (toim.) Paistaa se aurinko risukasaankin – vai paistaako? Keskustelua yhdenvertaisuudesta ja eriarvoisuudesta. Joensuu: Hai, 55–59.

Mäkisalo-Ropponen, Merja (2012b) Tavoitteena terve ja hyvinvoiva yhteiskunta. Teoksessa Tuula Peltonen (toim.) Paistaa se aurinko risukasaankin – vai paistaako? Keskustelua yhdenvertaisuudesta ja eriarvoisuudesta. Joensuu: Hai, 52–53.

Niemelä, Mikko (2008) Julkisen sektorin reformin pitkä kaari Valtava-uudistuksesta Paras-hankkeeseen. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 2008:102.

Peltonen, Marketta & Puupponen, Hannu (2000) Erilaisuus työelämän voimavarana: vammaisuus ja työmarkkinat - kokemuksia, näkemyksiä ja mahdollisuuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413–426.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo (2017) Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 427–444.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 8–29.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 25.8.2018.

Saari, Juho (2011) Pienten askelten politiikka ja hyvinvointivaltion muutos. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 7–24.

Stenvall, Elina (2018) Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus. Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

STM (2006) Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2006:9.

STM (2008) Pysytään työssä. Vaikeavammaisten henkilöiden työssä pysymisen tukeminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, selvityksiä 2008:13.

STM (2010) Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2010:4.

STM (2018a) Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisu 2/2018.

STM (2018b) Uusi vammaispalvelulaki turvaa vammaisille henkilöille tarpeenmukaiset palvelut. Sosiaali- ja terveysministeriö, tiedotteita 2018:134. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-vammaispalvelulaki-turvaa-vammaisille-henkiloille-tarpeenmukaiset-palvelut. Viitattu 12.10.2018.

STM (2018c) Vammaispolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/vammaispolitiikka>. Viitattu 13.10.2018.

Suomen YK-liitto (2018) YK - Yhdistyneet kansakunnat. <https://www.ykliitto.fi/yk70v/yk>. Viitattu 28.10.2018.

Teittinen, Antti (2006a) Esipuhe. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino, 6–14.

Teittinen, Antti (2006b) Merkintöjä vammaisuuden tutkimuksen itseymmärryksestä. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino, 15–45.

The World Bank (2018) Disability Inclusion. <https://www.worldbank.org/en/topic/disability>. Viitattu 16.10.2018.

Tirronen, Jarkko (2011) Poliittikkaprosessin sisällä. Polkuriippuvuus, agendan asettaminen ja innovaatioiden leviäminen. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 26–45.

Turja, Leena & Vuorisalo, Mari (2017) Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Merja Koivula & Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen & Marja Leena Böök. Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino. 29–44.

Vammaisfoorumi (2018) Vammaisfoorumin toiminta. <http://www.vammaisfoorumi.fi/toiminta/index.php>. Viitattu 7.10.2018.

Vehmas, Simo (2005) Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

VM (2018) Saavutettavuus. Valtiovarainministeriö. <https://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi>. Viitattu 15.11.2018.

Wehman, Paul (2007) Real work for real pay: inclusive employment for people with disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes cop.

White, Stuart (2007) Equality. Cambridge: Polity Press.

WHO (2011) World report on disability. World Health Organization. Malta: WHO.

Yhdenvertaisuus (2018) Mitä on yhdenvertaisuus. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>. Viitattu 27.9.2018.

YK (2019) YK ihmisoikeustoimijana. Yhdistyneet kansakunnat. <https://www.yk.fi/node/256>. Viitattu 5.1.2019.

YK:n ihmisoikeuksien julistus (1948) Universal Declaration of Human Rights. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien julistus 10.12.1948. <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>. Viitattu 5.1.2019.

YK:n vammaissopimus (2016) YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto.

Lainsäädäntö

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta 20.5.2016/381.

Laki kotikuntalain muuttamisesta 30.12.2010/1377.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.

Tutkimusaineisto

Asiantuntijahaastattelu 14.6.2018 Helsinki. Haastattelun tekijä: Tuominen Annamari.

Asiantuntijahaastattelu 28.8.2018 Helsinki. Haastattelun tekijä: Tuominen, Annamari.

Asiantuntijahaastattelu 28.8.2018 Helsinki. Haastattelun tekijä: Tuominen, Annamari.

LIITTEET

Liite 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO

Asiantuntijoille esitettiin kysymyksiä liittyen yhteisiin teemoihin. Lisäksi heille esitettiin asiantuntijakohtaisia kysymyksiä liittyen asiantuntijan taustaorganisaatioon/-tahoon.

Teema: Suomen vammaispolitiikka

- Miten kuvailisitte omaa roolianne Suomen vammaispolitiikassa?
- Mielestänne Suomen vammaispolitiikan tärkeimmät tavoitteet lyhyellä aikavälillä?
- Mielestänne Suomen vammaispolitiikan tärkeimmät pidemmän tähtäimen tavoitteet?
- Suomen vammaispolitiikka tällä hetkellä: Missä ollaan onnistuttu Suomen vammaispolitiikassa ja millaisia tekijöitä on ollut tämän taustalla?
- Onko Suomen vammaispolitiikassa mielestänne epäkohtia? Millaisia?

Teema: YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimus

- Miten merkittävänä vaikuttajana pidätte tätä Suomen vammaispolitiikalle?
- YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen myötä Suomen vammaispolitiikassa tapahtui muutoksia (Suomen ensimmäinen vammaispoliittinen selonteko, VAMPO 2010–2015). Minkä te nostaisitte esille tärkeänä muutoksena, joka tapahtui Suomen vammaispolitiikassa heti YK:n vammaissopimuksen myötä?
- Minkä nostaisitte esille tärkeänä muutoksena ratifioinnin jälkeen?
- Millaisia konkreettisia muutoksia on jo havaittavissa?
- Mitä on mielestänne odotettavissa?
- Missä on onnistuttu? Entä onko jäänyt epäkohtia/kehitettävää?

Teema: YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma

- Missä on onnistuttu?
- Missä puolestaan olisi kehitettävää?
- Millaisia tapahtumia koette olevan tulossa liittyen toimintaohjelmaan/toimenpiteisiin?